STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00090

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Eva Bobrow
in honor of
Yidishkeit

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום־עליכם אין יאָהר 1915.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1920

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס

כתבים פון אַ יונגעל אַ יתום

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

געשריבען אין יאָהר 1916.

אינהאלט

מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע! 7
קריעת ים־סוף 19
אין געפענגעניש 31
א ים פון טרערען 43
מיט ביידע פיס אויף דער ערד 55
אין ניו־יארק אויף דער סטריט 67
די חאליאסטרע אויף דער ארבייט 79
מיר זוכען א דזשאב 91
מיר ארבייטען אין שאפ 103
מיר סטרייקען! 115
כתרילעווקע אין ניו־יארק 127
מיר מאכען א לעבען 137
די רפואה פאר דער מכה 149
מיר קאלעקטען 159
מיר געהען אין ביזנעס 171
העללאו, לאנדסמאן! 181
מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס 191
מיר מופען 201
די וואסערשטוב 209

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!

I
מזל טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!

א.

אונז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אַז מיר זענען אין אַמעריקע. אַמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, וואָרום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעסטעל־גאַרטעל". דאָס הייסט, אַמאָל האָט דאָס אַזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל־גאַרטעל", נאָר „עלים איילאַנד". פאַר וואָס עפּיס „עלים איילאַנד"? „ווייל דאָס שטי־קעל לאַנד האָט אַמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געוועז א נאַר ביז דער סטעלי". אַזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראָם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ'ן עלים איילאַנד מיט סכנות. למאי מע פאַרהאַלט די אָרעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאָזט מען אריין גלייך, ווי זיי קומען־אָן מיט'ן שיף. דאָס פּאַסט, זאָגט ער, נאָר פאַר פּאָני־גנב, ניט פאַר אַזאַ פרייע מדינה, ווי אַמעריקע. אַלע דאַרפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומבוס, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאַציע... ער קלויבט זיך אָנ־שרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאָב, אַז דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

פעדער און קיין ברעקעל פאפיער. זאגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאס לאנד, האט ער א ברירה פאהרען צוריק. און דאס געדענקט איהר דאך מסתמא פון אמאל, אז די צוויי, פיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואס איינער זאגט, דריגגט דער אנדערער קאפויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און חאפט א מיאוס'ען פסק פון איהר מאן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אן „בהמה", און „סאטע ציעג", און נאך אזעלכע נעמען, וואס ס'איז ניט כדאי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאגט צו איהר שנור, אז קעץ רייסען זיך, טאר א מענטש ניט זיין אין מיטען, ווארום ער קאן חאפען א דראפ...

ב.

וואס טוען מיר אין עליס איילאנד? מיר ווארטען ביז מע וועט קומען פון שטאדט, באקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. חאטש שרייבען האט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפיעל מאל. מע האט אונז געשריבען, פארשריבען און אויס־געשריבען פאר'ן ארויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אראפגעהן פון שיף. און אלע מאל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאהרען מיר? און וועמען מיר האבען אין אמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פייסי דער חזן — איז ער געשטארבען. האט ער איבערגעלאזט איין אלמנה — דאס איז די מאמע. האט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האט ער א חבר — הייסט ער פיני. האט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — הייס איך מאטעל. און דאס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און ווייל ער איז א גרויסער — האט איהם ברכה א נאמען געגעבען לאשאק.

ווען מען האבען מיר אין אמעריקע? גאנץ אמעריקא איז אונז באקאנט און אלע אידען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראבע — אונזערע א שכנה, מיט א גאנצער חאליאסטרע קינדער. האט זיך יעדער זיין נאמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אויס אויף די פינגער: פיני קלעצעל, וועלוועל קאטער, מענדעל טשערנאהוז, חיים בופלאקס, פייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאלי אויפ'ן שטערן, וואס מע רופט איהם „ושתי"...

שלאגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאגט אונז: „גענוג, גענוג קליינווארג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!" געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס די נעמען: יונה דער בעקער, א איד א כעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בע־קערין, א אידינע מיט א רעטאנדע. איז ניט צוויי. דאס הייסט, זי האט געהאט א רעטאנדע, האט מען זי אוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאס ווארט „גרעניץ", דערמאנט זיך די מאמע אן אונזערע זאכען, וואס מע האט אויך אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אן בעטען, טאמער איז מעגליך, מע זאל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אן צו וויינען. פאלט אן אויף איהר אליהו, למאי זי וויינט. זאגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האט שוין קיין מורא ניט פאר די אויגען, מעג זי שוין, זאגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

ווי אזוי מע האט זי דורכגעלאזט מיט די אויגען — איז טאקי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאל האבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך־המות, דעם טוידט פאר די אויגען? וויפיעל מאל האבען מיר זיך שוין געהאט אפגעזעגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך געלאזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האבען קיינמאל ניט געהאט אזא קווארטיר, ווי איצט. א וואסער-שטוב. א דרייגארענדיגע שטוב אויפ'ן וואסער. איך האב אייך זי געהאט שוין אמאל אויסגעמאהלט מיט אלע פישטשעווקעס. שטעלט אייך פאר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אדער איהר שפאציערט ארום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאהרט! איהר עסט און — איהר פאהרט! איהר טרינקט און — איהר פאהרט! הייגט די מענטשען, וואס איהר זעהט זיך אן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאדט פאהרט מיט אייך. און מחמת אלע פאהרען אויף איין שיף און אלע פאהרען אין איין ארט אריין, קיין אמעריקע — באקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואהר אין איין טאג אזוי פיעל זאכען, וואס אין איין אנדער ארט וואלט איהר עס ניט דערגאנגען אין א יאהר.

ד.

וועה־וועה, וויפיעל באקאנטע מיין מאמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס וייב טייבעל האבען זיך געמאכט צווישען די וויבער. נאר דאס איז געווען גאר ניט קעגען די באקאנטע, וואס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האבען זיך געפונען צווישען די מאנסבילען. וויפיעל מע האט ניט גערעדט און גערעדט, האט מען ניט געקאנט זיך געגוג אנרעדען. ווייבער האבען גערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפיזארני, ווייסגרעט, קוטיג גרעט, בעטגעוואנט, זאקען, ציכלעך, רעטאנדרעס. און די מאנסבילען — די האבען גערעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאלומבוס, גזירות, פאגראמען.

אהן גזירות און אהן פּאָגראָמען קאָנען זיי זיך ניט באגעהן. און איך האָב אייך שוין לאנג געזאָגט, אז איך האָב עס פיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פּאָגראָמען, געה איך אוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאר א האנד, און מיר לאָזען זיך שפּאציערען איבער די גאסען פון „פּרינץ אַלבערט״.

ה.

„פּרינץ אַלבערט״ איז געגוג גרוים. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פּארענטשעס. שטאָל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. הייסט „מענטשען״. איך מיין די באדיענער. מע רופט זיי „סטיוארדס״. און „נוירסעס״. הייסט מאטראָסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָס וואָרט, אז מיר וועלען אויסוואכסען, ווערען גרויסע, זאָלען מיר זיך פּארשרייבען פאר מאטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פּרינץ אַלבערט״. מע לאָזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען א קוק-אריין א ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פאָהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאקי די מאטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פּאַ־סאזשירען אליין, פון יענע העכערע קלאסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פארזאָגט די מאטראָסען, מע זאָל אונז ניט טרייבען. וואָס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאט גיט צופריעדען. ער פארשטעהט גיט, צו וואָס דארף מען קלאַ־סען? ער זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאסען. טאָמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך א פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האָט אָבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרעגט ביי איהם פוסטע זאכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פּיני.

אונזער חבר פיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאטשעפּעט מיט א וואָרט, איז ווי איין אָנגעדרעהטער וועקזייגער. ער וועט ניט אנשווייגען ווערען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפּאקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעק. ער האָט ארייגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין א בוך. מחמת ער איז א קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגעגאנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּיס פרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי ? — קטנתי הייסט ביי איהם קליינינטשקער. אזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אלע מאָל. אפילו דעמאָלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, ווען זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאסען ?

האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען, ווי אָט דער פּיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפלאקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער : אז אמעריקע איז דאָס איינציגע לאנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אָט־אָ־דאָ־אָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזידענט", און ווייטער אביסעל זאָל זיצען א בעטלער, א שלעפּער, א ניקס שבניקס. און נאָך א ביסעל ווייטער — א גראף, א שררה, א מיליאָנשטשיק ! ציוויליזאציע ! פּראָגרעס ! קאָלומבוס !... און

דאָ הויבט ערשט פּיני אָן ארויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אריין אַ איד איין עמיגראַנט, אַ ווילד־פּרעמדער:

— אז ס'איז יאָ אַזאַ גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אַלע זענען גלייך, פון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפּערס און גראַפּען און בעטלערס און שררות? ממה־נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פּיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערגאַנגען וואָס מיר דאַרפען, אז אין אַמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אז מענדעל איז גערעכט. ער זאָגט, אז קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אז די פּאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. פאַרשטעה איך ניט, פאַר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פאַר־שלאָסען ביי זיך אין צווייטער און ערשטער קלאַס צווישען די שפּיעגלען? וואָס שטעהט זיי אַזוי ניט אָן, די גרויסע פּריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענ־טשען ניט גלייך מיט זיי? אונזער גאָט איז דען ניט דער אייגע־נער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי אַ נקמה. ס'איז געקומען אַ נאַכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאַס, און געוואָרען גלייך מיט אונז אַלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאַכט פון יום־כפור, צו כל־נדרי.

ז.

מחמת דער „פּרינץ אַלבערט" איז ארויסגעגאַנגען עשרת־ימי־תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פּראַווען יום־כפור אויפ'ן שיף. ערב יום־כפור האָבען מיר זיך פאַרפּאַסט מיט געבראָטענע קאַר־טאָפעל — „פּעטייטעס" רופט מען עס דאָ. קיין כשר'ע קיך איז אויף „פּרינץ אַלבערט" נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

צוקער אַלע טאָג. ס'איז גאָרניט אַזוי שלעכט. מע וואָלט גע־קאָנט אַ גאַנץ יאָהר אַזוי לעבען. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, אַז פון פעטייטעס ווערד געשוואָלען דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס'איז דען פאַרהאַן אַ זאַך, וואָס זאָל איהר געפעלען? אויף אַלסדינג געפינט זי אייך אַ חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אַלבערט", למאי ער קריכט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אַז אַ נסיעה זאָל געדויערען צעהן טעג? זאָגט מען איהר, אַז שולדיג איז ניט דאָס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פאַרשטעהן, אַז דער ים באַטרעפט דריי מאָל אַזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אַזוי פיעל. וואָס־וואָס — נאָר געאָגראַפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פאַרהאַן, זאָגט ער, צוויי דריטעל וואַסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאָגט ער, אויס די רעכענונג, אַז ים איז צוויי מאָל אַזוי פיעל, ווי יבשה. זאָגט פיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל. „דריי מאָל!" „צוויי מאָל!" — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט זיך גיך איבער.

ח.

ווער וועט דאַווענען פאַר'ן עמוד? זאָגען כל־נדרי? פאַר־שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאַקי קיין חזן קיינמאָל ניט געווען. איז אָבער זיין טאַטע געווען אַ חזן, און אַ באַריהמטער חזן. אַ קול־נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דאַרף מען נאָך? און דערצו האָט שוין אונזער חבר פיני מיטגעהאָלפען, אַז מע זאָל מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל־נדרי. ער האָט ארויסגע־לאָזט אַ קלאַנג איבער'ן גאַנצען שיף, איינגערוימט יעדען באַזונדער אַ סוד אויפ'ן אויהער, אַז אָט דער יונגערמאַן מיט'ן געלען בערדעל (אליהו) איז אַ מורא'דיגער בעל־מנגן. זיין דאַווענען — פּס! און

ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, וועלען מיר האבען א יום-כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען צו־רוה. וויפיעל ער האט ניט געשווארען, אז ער האט זינט ער לעבט נאך ניט געדאווענט פאר'ן עמוד ימים־נוראים. עס האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט גוואלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעכיג טישעל, מיט א ווייסען ליילאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני גענומען פאר איין אויהער: „געה, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האבען אוועקגעלעגט פאר די פאסאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם האבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאנסבילען. פריהער האט מען נאר געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאך האט מען גענומען ווישען די אויגען. דערנאך — וויינען שטילערהייד. דערנאך — וויינען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פאלען חלשות. זיי האבען זיך דערמאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מען נע־ונד, געיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס מע פיהרט צו דער שחיטה, צונויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע קאן דעם אטהעם ניט חאפען. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו די אויסגעפוצטע פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען מיט די הויכע גלאנצענדיגע צילינדערס אויף די קעפ האבען זיך נישט געקאנט איינהאלטען

און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיואַרדס און די מאטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערען — אפנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פאטשיילע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און באָדט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

י.

אויף מאָרגען האָבען מיר זיך געפעדערט אויפצושטעהן א ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון-עולם" מיט'ן אַלטען באַקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון גאָרנישט ארויסגע־קומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאַווענען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָס אַנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יאָ, מיר שטאַרבען.

וואָס האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיעד, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים־סוף

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פסק, וואָס מיר האָבען געחאַפּט יום־כּפור אין דער פריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען אַ מיאוס'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קליינינקייט. עפּיס אַ חמאַ־רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלקענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי־נאַכט, באַלד נאָך כּל־נדרי, באַוויזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אַלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אַז אַלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און גע־זאָגט תהלים נאָך כּל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומ־געשפּאַציערט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פאַרקלויבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אַז דאָס איז אַלסדינג זיינס? און וואָס

טראַכט ער זיך, אַז ער הערט אַזוי פיל אידען זאָגען תהלים, לויבען איהם און גיסען־אויס פאַר איהם דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אַז ער הערט און זעהט אַלעמען. און אַז ער ווייסט אַלסדינג. אפילו דאָס, וואָס איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין האַרצען. אויב אַזוי, איז ניט גוט. וואָרום איך האָב נאַר־וואָס געטראַכט פון אַ גוטען עפּעל, פון אַ זיסער באַר און חאָטש פון אַ טרונק וואַסער. קאַלט וואַסער. פון די פּעטייטעס ברענט אויפ׳ן האַר־צען — און טרינקען טאָר מען נישט. יום־כּפּור נאָך כּל־נדרי — ווער וועט דאָס טרינקען וואַסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג׳ענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פאַסטען ביז מאָרגען ביינאַכט נאָך יום־כּפּור. זאָגט די מאַמע: „מיר׳ן זעהען״. דערווייל זוכט זי מיך אויפ׳ן גאַנצען שיף און קאָן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אָן אַ מאַטראָס, אַז דאָרט, ביי׳ם סאַמע שפּיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאָטעל! מאָטעל?״ — „וואָס איז, מאַמע?״ — „וואָס הייסט וואָס איז? שלאָפען גיה! מאָרגען דאַרף מען אויפשטעהן פריה, האָסט פאַרגעסען? ס׳איז יום־טוב״... גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאָר מע דאַרף געהן שלאָפען.

ב.

אויף מאָרגען, אַז מיר האָבען זיך אויפגעהאַפּט אין דער פריה, איז שוין דער גאַנצער הימעל געווען באַלעגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואַליעס האָבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ׳ם שיף, געוואָרפען דעם „פּרינץ אַלבערט״, ווי עפּיס אַ שפּענדעל, אַ שפּיעלעכעל. די מאַטראָסען האָבען גענומען לויפען אַהין און אַהער, ווי די פאַר׳סמ׳טע מייז. די סטיואַרדס האָבען זיך צוגעהאַלטען ביי די פּאַרענטשעס. די פּאַסאַזשירען זענען גע־גאַנגען האַרט ביי די ווענט און געפאַלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט אַ מאָל האָט געגעבען אַ גאָס אַ שלאַקס־רעגען. דונערען האָ־בען זיך געטראָגען איינס נאָך דאָס אַנדערע. גאָט פאָהרט אויף

זיין רייטוואָגנען. אום יום־כפור גאָר!... איין בליץ נאָכ'ן אנדערען באַלייכט אויף אַ רגע דעם שווארצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקעלט זיך אַהין און אַהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואוירען, אַז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באַמקעט־צו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף"... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגען ביידע איין זאַך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אַנ־דער פּאַרשוין, טהוט אַ קוק אין דרויסען אַרויס און ניט־צו, אַז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּיס מאָדנע אַוועק אין אַ זייט אַריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאַווגען? וואָס מיר יום־כפּור? מע האָט שוין גאָר פּאַרגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגערעדט צו פאָהרען קיין אַמעריקע. זי האָט געוואוסט פריי־הער, אַז אַמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגען אַמעריקע!... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר גענומען זאָגען אַביסעל מוסר, אַז אַ מענטש באַדאַרף אַלסדינג קאָנען אַריבערטראָגען, וואָ־רום ס'איז אַ גאָט'ס זאַך. אַ סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט אַ מאָל

געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט גענומען חלש'ען אונזער חבר פיני'ס ווייב, טייבעל. איז פיני ארום מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר א באשרייבונג, א קאָמעדיע!" — ער האָט אריינגעלעגטביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פאררוקט דאָס קאַפעלישעל אויף א זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָנים! דאכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אהרען, אז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? א מענטש, א בר-דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך א בויג אהער, בויג איך זיך אוים אהין. און אז דאָס שיף בויגט זיך אהין, טהו איך זיך א בויג אהער. ווערד עס אָנגערופען באַלאַנץ"...

און בויגענדיג זיך אהין און אהער, האָט פיני אונז באוויזען א „באַלאַנץ", אז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אמאָל געהאט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פאַסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פארשלעפט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אנידערגעפאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאַלטען לעננער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאט א סגולה פון איין עמיגראַנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר נעגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז א „נערויכערטע ליולקע". אזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער א סגולה צום ים. די סגולה באשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פאַלובע, קוקען אין דערברייט פונ'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אז איך פאָהר רייטענדיג

אויף א פערד, נאָר אַז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז געווען, אַז דער עמיגראַנט, די „געדויכערטע ליולקע", איז געלעגן א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רעגן געוואָרען פיטש־נאַס, חאַטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז גענומען מחילה אונ־טער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אַריין.

ה.

וויפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אַלע דריי — דאָס ווייס איך נים. איך האָב שוין פארגעסען. איך ווייס נאָר איין זאַך, אַז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אלבערט" איז געלאָפען איין אויסגעצוואָ־גענער, איין אויסגעפוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואסער, געפינעט, געברויזט און געשפריצט אויף אַלע זייטען. די פּאַסאַ־זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז ארוים אין דרויסען אַלע, גרוים און קליין, אויף דער ווארעמער זון, אויף דער שענער, ליב־טיגער וועלט. עמיצער האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אַז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אַז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער ווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פליאַמע. די פליאַמע ווערד אַלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל־בוימער. גיך זענען פארגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פּאַסאַ־זשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. די ווייבער האָ־בען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האָט אָנגעטהאָן איהר שבת'דיגע זיידענע פאטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאט וואָס אָנצוטהון. און ס'איז טאקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאלטען אָט־אָט ביי'ם צופאָהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געוואָרען א ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן הארצען. פונקט אזוי האָבען זיך באַדאַרפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים־סוף. עס האָט זיך געגלוסט זאָגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האָט אונזער חבר פיני באגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אזש אראָפּגעחאפּט דעם קאפּעלישעל, זיך איינגעבויגען און זיך פארנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האָט א נידעריגע ראיה, האָט ער ניט באמערקט, אז עס לויפט פארביי א געזונטער, פארשוויצטער מאטראָס, מיט א רויט פאררויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פיני'ס שפּיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פאררויכערטען מאט־ראָס אקוראט צווישען די אויגען. א גליק, וואָס דער מאטראָס איז בטבע א גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער באטראַכט אונזער פיני'ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, א שמייכעל געטהאָן און א מורקע געגעבען אונטער די וואָנסעס. אפנים, דאָס איז געווען א קללה אויף אמעריקאנער לשון.

ז.

מיט א מאָל איז געוואָרען א בהלה. דריטע־קלאַס־פּאסאזשירען, בעט מען, זאָלען מוחל זיין אראָפּ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

צוריק פאַרנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט צו געהן, האַפּט אַ סטוסאַק פון הינטען. אַלע זענען דאָ, יונג און אַלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז אַ דערשטיקעניש. די טיר האָט מען געשלאָסען. אַ קייט האָט מען אויפגעהאָנגען איין אייזערנע. מיר קאָנען זעהען נאָר דורך די פענסטער, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאָל האָבען מיר זיך ניט געפיהלט אַזוי שלעכט, ווי אַצינד. מיר האָבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפאַנגענע. „פאַר וואָס? פאַר ווען?״ — אַזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז מיר זענען שוין געקומען. געקומען קיין אַמעריקע. נאָר וואָס דען? די פּאַסאַזשירען פון ערשטער און צווייטער קלאַס האָט מען אַראָפּגעלאָזט דורך אַ לאַנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפּ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאָך שוין אין אַמעריקע!

— ניט פאַר אונז געדאַכט! — רופט זיך אָפּ אַ איד אַ שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, נאָר אַ ביסעל אַ נודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראָגט שאַרפע ברילען, האַלט פון זיך איין עולם ומלואו און האָט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דאַרף נאָר הערען וואָס איהר זאָגט, זאָגט ער קאַפּויר. צווישען איהם און אונזער חבר פיני זענען שוין פאַרגעקומען עטליכע סטימטשקעס. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צעגומען. דער שניידער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, מעהר מיט פיני'ן קיין וואָרט ניט רעדען. דערפאַר, וואָס פיני האָט איהם באַלעדיגט. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אַלע מיאוס'ע נעמען: „חייט״, „שניידערוק״ און „פאַלגוץ״. און האָט איהם אַ פרעג געגעבען:

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגע׳גנבה׳ט „יתור״?... איצט, אַז מע האָט אונז פאַרשפּאַרט, האָט זיך דער הייסינער שניידער מיט אַ מאָל צערעדט. און דוקא מיט לשון-קודש־ווערטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אַז מע פיהרט אריין, דאַרף מען דאָס באַטראַכטען...

פאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פּיני. ער זאָגט, אַז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אַז מע רעדט פון אַמעריקע, באַ-דאַרף מען, זאָגט ער, פריהער די הענט וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פּיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אַז מע רעדט אויס אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקע. פאַר־ענטפערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אַז ער רעדט ניט פון אַמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס׳איז אַלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פאַר אונז געדאַכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אַראָפּלאָזען... פּיני געהט אַרויס פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז איינ־זאַלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאַלצען, — זאָגט דער הייסינער שניידער מיט גאַל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עלים איילאַנד״. דאָרט וועט מען אונז פאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין אַ שטאַהל, ביז אונזערע פריינד און באַקאַנטע וועלען זיך אַמאָל דערמאַנען קומען אונז אַראָפּנעמען״...

פּיני שפּרינגט אַזש אונטער: „עס איז דיר איין אַנטיק מיט דעם אידען! בראָש ווייסט איך דער דאָזיגער חייט פון אַלע שווערע הערצער! ניט אַזוי אַלט, ווי געניט! אָט ווייסען מיר אויך, אַז ס׳איז דאָ אַ קעסעל־גאַרדען, מיין איך אַ „עלים איילאַנד״, פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אַז „עלים איילאַנד״ איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האַלטען מענ־טשען אַזוי ווי קעלבלעך״... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פּיני

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך ווי ער וואָלט איהם וועלען דורם זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:

— שאַט! זעהט נאַר! מע האָט איהם געקוילעט די קאַ־פּאָטע! געוועדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פרלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט א פּאָר שעה, וועלען מיר קלינער ווערען...

III

אין געפענגעניש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים איילאַנד", גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעס האָט ער אָבער געהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אַז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אַז ער, פּיני, איז ניט צופריעדען מיט אמע־ריקע. האָט ער זיך געמאַכט הארץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּארען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפאַנגענע!" — אַזוי האָט ער גע'טענה'ט שטילערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צו פיהרען אויף „עלים איילאַנד". קומט־אויס, אַז דער הייסינער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פריהער נביאות געזאָגט, אַז ס'וועט אַזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מע וועט אונז איינשפּארען אין אַ שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, אָהן געלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? — איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב —

טאטע־פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האט אונז אפגעשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפעל, באַ־קוקט, באטראכט, באזוכט, באטאפט. פריהער פון אלסדינג האט מען מיט א וויים פאפיערעל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באטראכט די אויגען. דערנאך די איבעריגע אברים. און יעדער באזונדער שטעלט־אוועק אויף אייך א צייכען מיט עפים א קריידעל און טהוט אייך א וויין מיט דער האנט, וואוהין איהר זאלט געהן — רעכטס אדער לינקס. דערנאך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואס איך זאג אייך. און ערשט דארט האבען מיר זיך אפגעזוכט איינס דאס אנדערע. ביז דעמאלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאנט געפינען זיך. און צעשראקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואס האבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמע'ס אויגען: וואס וועט זיין מיט איהרע רויטע פארוויינטע אויגען? לאזט זיך אויס, אז איהר האט מען וויניגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאס האט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכ־טיגען גן־עדן זאל ער האבען!... — אזוי האט געזאגט די מאמע און האט אונז אלעמען ארומגענומען און צעוויינט זיך אזש פאר פרייד. זי האט גאר נ־ט געוואוסט וואס צו טהון פאר וואוילטאג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווארען גאר איין אנדער מענטש. אזוי האט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פאהרט, מען איז צעטראגען, לאזט ער אויס זיין גאנץ ביטער הארץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויף איהם א נייע הויט געווארען. ער האט

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אראנדזש. דאס הייסט, א מאראנץ. פארבליבען ביי איהם פונ׳ם שיף. אויפ׳ן „פרינץ אלבערט” האט מען אונז געטיילט אלע טאג מאראנצען. אראנדזשעס רופט מען עס דארט. ווער עס האט געוואלט, דער האט געגעסען. ווער ניט — דער האט זיין מאראנץ באהאלטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האב מיינע ניט באהאלטען. ווי אזוי קאן מען זעהען אזא פרי און ניט אויפ־עסען? — נאר העכער פון אלע האט אויסגעדריקט זיין גדולה אונ־זער חבר פיני. ער האט געזאגט צו אונז אלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האב איך ניט געזאגט, אז דאס האבען שונאים אויסגעטראכט אויף אמעריקע, אז מע לאזט ניט אריין א מענטשען, וואס האט פארווינטע אויגען? מענטשען לעדיגגעהערס, ליגנערס, בארעדערס, לשון־הרע׳ניקעס, בייזע צינגער, לײדאקעס, פארכעס! זיי וועלען שוין באלד אויס־טראכטען אויף אמעריקע, אז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינער שניידער, א רוח אין זיין טאטענ׳ס ביינער אריין?...

האט זיך, הייסט דאס, אונזער פיני וויעדער איבערגעבעטען מיט אמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפעט האבען מיר זיך אין דער בהלה נאר ניט ארומגעקוקט, אז פון אונזער קאמפאניע פעהלט איינער. דאס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האט זיך ארומגעזעהן דוקא ברכה. זי האט זיך א חאפ געטהאן און א פלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאשאק?” „א דונער האט מיך דערשלאגען!” — זאגט די מאמע, און מיר האבען זיך אלע א ווארף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטא. פארפאלען, ווי אין וואסער אריין.

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז שולדיג איז ער אַליין. טאַקי מענדעל, מיין איך. ביי'ם פאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פאַרפּלאָנטעט. קודם האָט ער זיך פאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פאַר א שטומען. דערנאָך האָט ער מיט א מאָל אָנ־געהויבען צו רעדען מורא'דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער גע־זאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויס־געקומען צו זאָגען, אַז ער איז שוין בר־מצוה און אַז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדער־צעהלט פאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אַז ער איז א פאַר־לוירענער. דאָס הייסט, אַז ביי'ם אַריבערהאַפּען זיך איבער דער גרעניץ האָבען טאַטע־מאַמע איהם ערגיץ אין דייטשלאַנד פאַר־לוירען, און אַז מיר האָבען איהם פּרילאָנטשעט. און אַז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכטיגען אָרט און אדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אַליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ'ס לאַסקע. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין א באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אַלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אַזא מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט א גוואַלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין־וחשבון פאַר א לעבעדיגען יתום. טאָמער באַגעגענט זי זיך אמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע־מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואָרט־אויס א קאַפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך ניט פאַרטיג... — אַזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ'ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנחאַפּען פאַר'ן גאַרגעל. דער

שניידער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט־אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואס מיר האבען נאך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פריינד אדער באקאנטע. דערנאך וועט מען ביי אונז נעמען, זאגט ער, געלט אויף צו קלאפען א דעפעש צו אונזערע באקאנטע און ווארטען, ביז עמיצער וועט אמאל קומען. און ערשט דעמאלט, זאגט ער, ווען יענער וועט זאגען, אז ער קען אונז און ווייסט אונז און איז ערב פאר אונז, אז מיר וועלען דא זיין גוט און פרום צו גאט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאגט ער, ארויסלאזען פון געפענגעניש.

פארשטעהט זיך, אז אונזער חבר פיני צינדט זיך אן, ווי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאר איין זאך: פון וואנען איז ער דאס אזוי גענוי אין די זאקאנעס פון „עלים איילאנד" ? ענטפערט איהם דער שניידער, אז ער האט זיך באקענט דא אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראנט, וועלכער איז שוין געפאהרען קיין אמעריקע דריי מאל הין און צוריק. דאס מיינט ער, אפנים, די „גערויכערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאס געוואויר געווארען אלע דינים און מנהגים. און ניט נאר דאס אליין. ער האט פון דער „גערויכערטער ליולקע" גענאשט נאך א סך, א סך זאכען, וואס זענען שייך צו אמעריקע. אזוי, אז ער פאהרט אהין שוין א פארטיגער, איין אמעריקאנער. ער ווייסט שוין אפילו, ווי אזוי צו רעדען אויף אמעריקאנער לשון. צום ביישפיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואס דאס באדייט — וויל ער ניט זאגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן ארט, זאגט ער, וועלען מיר שוין אליין געוואוירע ווערען וואס דאס איז. פיני טהוט א מאך מיט דער האנט און טרעט־אפ אויף א זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געוועזן אַלסדינג אַקוראַט, ווי דער הייסינער שניידער האָט אונז פֿירגעזאָגט? — נישט גע־מינערט אַ האָר! אַז מיר זענען דורכגעגאַנגען די שבעה מדורי גיהנם פֿון די דאָקטוירים, האָט מען אונז אַ פֿרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אַמעריקע? שטעלט זיך ארויסעט פריהער די מאַמע: „פרעגט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?" און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אַלע אונזערע פריינד און באַקאַנטע. אַ חיות אַ קוק צו טהון אויף מיין מאַמע אַצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פּאַרוויינטע אויגען. מיין מאַמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען, די מאַמע זאָל אַזוי שיינען, ווי זי שיינט אַצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אַדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאַר־שריבען אויף אַ שטיקעל פאַפּיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פּיני און זאָגט, אַז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אַדרייסים. האַקט איהם אָפּעט ברכה און זאָגט, אַז בסך־הכל האָט ער, פּיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אַמעריקע. די אַלע פריינד און באַ־קאַנטע זענען אונזערע פריינד. ווערד פּיני אָנגעצונדען און פרעגט ביי איהר אַ קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פּעסי די גראָבע, אָדער איהר מאַן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע, ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אַז פּעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אַז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאַטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אויס, אַז גערעכט איז אליהו. זיי פרעגען נישט אויף באַקאַנטע. זיי פרעגען אויף אַדרייסים. און עס הויבט זיך אָן אַ חתונה מיט אַדרייסים.

ו.

אויף אדרייסים לייענען איז, פארשטעהט זיך, פיני מעהר בריה פון אונז אלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאס פאפיערעל, טראגט דאס צו צום שפיץ נאז און לייענט די אדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאל. פארשטעהט מען אבער ניט וואס ער זאגט. עס קומט־אוים ביי איהם יעדעס ווארט קאפויר. רייסט־ארוים ביי איהם אליהו דאס פאפיערעל מיט די אדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפעל". זאגט דאס „קנע־פעל" צוויי ווערטער: „אל־רייט. ווייסען מיר ניט וואס דאס באדייט. זאגט אונז דער הייסינער שניידער, אז ער ווייסט. די ווערטער „אל" און „רייט" איז, זאגט ער, אלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די ווערטער: „מילא בקיצור". אדער „מהכתיתי". אדער „נו־נו". דאס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאך האט מען גענומען ביי אונז קליינגעלט און מע האט אוועקגעקלאפט צוויי דעפעשען. איין דעפעש צו משה דעם איינ־בינדער מיט זיין ווייב פעסי די גראבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אליין האבען מיר זיך דערוויילע מכבד געוועזן מיט א גוטען אנבייסען. דער אנבייסען איז געוועזן ניט אזוי פויגעלדיג. דאס ביסעל טיי, וואס מע האט דערלאנגט, האט ברכה געזאגט, אז מע קאן עס שניידען מיט א מעסער. דערפאר האט אונז דער אנבייסען ניט געקאסט גארנישט ניט. אויף „עלים איילאנד" באקומט מען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, אלץ אומזיסט. איבערגעחאפט דעם הונגער, האבען מיר גענומען ווארטען אויף אונזערע פריינד און באקאנטע.

ז.

ניט אזוי גיך טהוט זיך עס אבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען אריים, ביז מיר האבען דערלעבט צו זעהען א באקאנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פעסי די גראבע

מיט איהר מאַן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז א דיקע פרוי מיט איהר מאַן. האָבען מיר שוין פאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פאַרהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין חאָטש פון דער וויטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד". אין אמעריקע שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָדט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אָהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט א קוואָדער (אזא מטבע פון א פערטעל טאָלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראַטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דער וויטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאַן, משה דעם איינבינדער. שוין ניט אין א קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין א קאַפּעליש גאָר. אין א מינוט ארום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך וווינציג־וואָס פאַרענדערט. נאָר די באָרד — אוי־וועה! די באָרד!... זיין ווייב פון דער רעטאָנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע וויל זיך ארומנעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפרעגען איינס ביי דאָס אַנדערע,

וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אַזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אַמעריקע? איך, למשל, געה־אויס וויסען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערינ'ס שוועס־טערעל אַלטע? (מע האָט זי מיר געדערט אַמאָל, אויב איהר געדענקט, פאַר אַ כלה). און די גאַנצע חאַליאַסטרע וואָס מאַכט? נאָר געה שריי חי וקיים, אַז מע קאָן ניט אַ ריהר טהון זיך. מע האַלט אונז פאַרשפּאַרט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גראַ־טעס, אַזוי ווי אַרעסטאַנטען, אַזוי ווי געפאַנגענע, אָדער אַזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות נעבאַך אויף אונזער חבר פּיני. ער קאָן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אַריין. ס'איז איהם אַ בזיון פאַר אַמעריקע. איהר וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז זיין אַמעריקע, און ער דאַרף אָפּגעבען דערפאַר דין־וחשבון. אָט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים איילאַנד" און האָט צוגעטראַכט דעם גראַם, אַז „דאָס שטיקעל לאַנד געהערט צו איינעם אַלי, וואָס איז אַ נאַר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פאַרדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אַלי. צע־אַמפּערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריעגען זיך. מישט זיך אַריין ברכה, און דוקא פון פּיני'ס צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז, אַז „פאַר אַ געשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

IV

אַ ים פון טרערן

IV

אַ ים פון טרערען

א.

טאַמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פּיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עלים איילאַנד. טאַמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פאַרגאָסען פון זינט מיין טאַטע איז נעשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באַדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עלים איילאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פּנים און וויינט זיך אוים שטילערהייד.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ׳ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

פריי. נאָר ווי אזוי זאָל מען ניט וויינען, אז מע זעהט פאַר זיך אזוי פיעל אומגליקען? אזוי פיעל טרערען? א ים פון טרערען?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך אָנגעזעהען אויף עלים איילאַנד, באַדאַרף איך אוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאַכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאַטע־מאַמע און פיער קינדער זענען פאַרהאַלטען געוואָרען, ניט אהער, ניט אהין. וואָס איז די מעשה? ביי'ם פאַרהער האָט זיך ארויס־געוויזען, אז זייערס א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָהר". פרעגט מען זי ווידער: „וויפיעל ביזט דו אלט געוועזען פאַראיאָהרען אין דער צייט?" ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף". צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס". קאָן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אזא זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א טייערע מציאה! איז גע־בליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אמעריקע ניט אריינלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאַנגען ווערען. וויינט די מאַמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פיני'ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

ג.

ציי, אשטייגער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאַהרט אַ אידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין עגונה. דער מאַן האָט זי אוועקגעוואָרפען שוין לאַנג. האָט זי צעשיקט בריעף איבער אַלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אָנגעקומען אַ ידיעה, אז איהר מאַן איז ערגיץ אין צינצינאַטע, אַ שטאָדט אזעלכע אין אמעריקע. פאָהרט זי האָס אהין איהם צו פאַקען. האָט מען איהר געגעבען איין עצה נאָך אויפ'ן שיף, אז זי זאָל ארויסרופען גלאַט אַ אידען פון ניו־יאָרק, וואָס זאָל זאָגען, אז ער איז דאָס איהר מאַן, וועט מען זי אַרונטערנעמען. די דאָזיגע עצה שטאַמט פון דער „גערויכערטער ליולקע", וואָס איך האָב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער הייסינער שניידער האָט אויך אַ סך מיטגע־האָלפען. די „גערויכערטע ליולקע" האָט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם אַ נאָהענטען פריינד, אז ער זאָל זיך ארויסגעבען פאַר איהר מאַן... ס'איז געקומען צום שפּיץ, ביי'ם פאַרהער, האָט זיך ארויסבאַוויזען, אז די גאַנצע מעשה איז אַ שווינדעל. דער איד איז אַ באַווייבטער און קעהרט זיך אַזוי אָן מיט דער עגונה, ווי איהר קעהרט מיר אָן אַ פעטער. וועה־וועה, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטהאָן! גאַנץ עליס איילאַנד איז געגאַנגען האָדאָראָם. אונ־זער חבר פיני האָט דערלעבט אַ נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און חאָטש אין הארצען איז פיני גזלן אויף עליס איילאַנד, למאי מע האָט אונז פאַרהאַלטען, נאָר ארויסבאַווייזען דאָס פאַר'ן הייסי־נער שניידער — אַ מכה! אדרבה, ער האָט זיך נאָך געררייצט מיט איהם:

— נו, פאַני חייט? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אז אמעריקע איז ניט ריסענלאַנד? אין אמעריקע געהט ניט אָן קיין שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאָלומבוס, לעבען זאָלסט דו!

האָט ער אָבער געחאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פון מיין מאַמע. און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט אַ קנייטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראַפּעט, לֹמאי ער לאַכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו־להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפריינדעט מיט דער עגונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

אַ יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאָהרט קיין באָסטאָן צו איהר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מיידעלע מיט געגרייזעלטע הערע־לעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באָבע. נאָר מע האָט זי פאַרצויגען „קע־צעלע". קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פּרינץ אַלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל געוואָרען גאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראָטען פון דער מאַמע אויף אַ מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר האַרץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אַז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל ניט גע־זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאַכט. ער קאָן זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזעהען זיין קינד,

זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערן, און מיין מאמע
ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואס דארף מען
וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האדעווע
זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אראנדזשעס, מאראנצען הייסט
עס, גלייך אין מויל אריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען,
לאכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאמעטען הענטעל.
און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאד, וואס
איך האב ניט קיין קעסטעלע מיט פארב. איך וואלט אויסגע־
מאהלט קעצעלען אויף פאפיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע
הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פנים'על
פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאכט פון מיר, וואס איך האב
צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע"!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאהענט צו אמעריקע און ווערד
קראנק און... עס גיעהט מיר איבער א פראסט איבער'ן לייב, אז
איך דערמאן זיך אין יענער צייט. א שטיק פון מיין לעבען האט
אוועקגענומען ביי מיר אט דאס קינד. איך קאן גאר וועגען דעם
ניט רעדען, ניט טראכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאר דער צונג,
איך זאל אייך זאגען, וואס מע האט געטהאן מיט קעצעלען... איך
וועל אייך נאר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער,
בעת מיר זענען אנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האט ניט
געוויינט. אויף אלעמען האט זי געקוקט מיט גלעזערנע פאר־
גליווערטע אויגען. וואס מע האט זי געפרעגט, האט זי ניט גע־
ענטפערט. מע האט מורא, אז דאס ווייבעל איז געריהרט... מע
וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין
ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאן שוין ניט אריבערטראגען
דער מאמע'ס טרערן. און פיני באהאלט זיך עפיס. מע זעהט
איהם ניט...

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים איילאַנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאָהרט מיט אונז אַ גאַנצע חאָפּטע איטאַליענער. אַלע אין סאַמעטענע הויזען און מיט הילצערנע שיך אויף די פיס. אַז זיי געהען, קלאַפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאָפּיטעס. וואַילע גויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי נאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט אַ מאָרנעם נאָמען: „פּיקאָלאָ באַמבינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פאַרשטעהען ניט מיין לשון, איך פאַרשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר נעפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. הארט קומט אוים ביי זיי די ריש: „באָנאַ סעררראַ!" „מיאַ־קאַררראָ!" „פּררעגאַ סיניאָררע!"...

דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפּיץ, אַז ס'איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער חאָפּטע ארויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אַז זיי האָט ארויסגערופען אַ פּאָדריאַטשיק אויף דער ארבייט פון לאָנדאָן דורך אַ קאָנטראַקט ביי עפּים אַ בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אַמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אַלע אינאיינעם, מאַכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאַקררראַמענטאָ!"... העלפט אָבער נישט קיין זאַך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל־טוב! מיר האָבען אַ חתונה אויף עלים איילאַנד. פון וואַנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איהר הערען. אַ מיידעל

פון טשורנאָוו — א יתומה, לאה איז איהר נאָמען. א שוואַרץ־חנ'עוודיגע און א צוגעלאָזטע. דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה'ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע, אז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאנד. פון קלייג־ווייז־אויף ארבייט זי. זי האָט זיך צונויפגעשלאָגען אביסעל געלט און פאָהרט עם קיין אמעריקע. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשור־נאָוו. מע האָט דאָרטען גע'הרג'עט איהר טאַטען אין פאָגראָם. איהר מאַמע איז פאר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ'ן וואסער. גוטע מענטשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַ־רעמט, אויסגעלעהרענט ארבייטען. זי נייהט און שטעפּט און שטיקט און פּרעסט — „גאָלדענע הענט", זאָגט אויף איהר די מאַמע. אלע זענען זיכער, אז אין אמעריקע וועט מען לאה'ן אָפּ־גילטען פאר איהר ארבייט. און א חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אמעריקע, ווער ס'זאָל זי ארונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פּריגץ אל־בערט" א בחור. לייזער באַך. ער איז א סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם א פעטער אין שיקאגא. לייזער איז מגושם. ער איז א גטלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפּען, נאָר איך האָב איהם ליעב פאר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליע־דער. איז געבליבען: אזוי ווי לייזער האָט וועט סע זאָל איהם ארונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייזער באַך, זאָגען, אז לאה קעהר איהם אָן א כלה... פארשטעהט זיך, אז דאָס שמד־שטיק וואַכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די נערווי־בערטע ליולקע". און אזוי איז דאָס טאַקי געוועזען. ביי'ם פאר־הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאַכט זיך, גוט? לאָזט זיך אויס, אז אויף עלים איילאנד געהען ניט אָן אזעלכע שטיקלעך. ווייבאלד אז חתן־כלה, באַדאַרף זיין א חופה. ווייגט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אוים דאָס הארץ: „וואָס אהרט דיר,

בארעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט דו צוריק די לאה ווי געוועזען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?... נאָר ווערען אָפגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז א חופה. א טרויעריגע חופה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט א רב, מיט א שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן א שיעור. א ים פון טרערען.

ז.

נוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם הייסינער שניידער. ער האָט דערלעבט א נקמה אין אונזער חבר פיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער גאָרנישט ניט. נאָר ער שפּאַנט ארום פארביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט אויף פיני'ן דורך זיינע שארפע ברילען. פיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט ארייגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּיס אין א ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!

ח.

אביסעל אייגענע צרות, אביסעל פרעמדע יסורים פארשטערט רען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אמעריקע. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים איילאנד און אָנגע־הערט, אז מיר זענען מיעד געוואָרען און האָבען זיך צונויפגע־שלאָגען אונזער גאַנצע משפחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אהין, אין דער גרויסער ראשיגער שטאָדט אריין, וואָס ליגט נאָך ווייט פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר האָבען געחאפּט דעם אָנבליק פון א סטאַדע שעפּעלעך, וואָס שטעהען צונויפגעפּרעסט אין א פעלד אין א הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט פון די רעלסען פון א באהן, און קוקען פארוואונדערט, ווי די וואגאָנעס לויפען מיט א רעש פארביי און ווערען פארשוואונדען.

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בלײשטיפט און קיין שטיקל פּאַפּיער אויף אָפּצומאָהלען אונזער צונויפגעפּרעסטע משפּחה, און אויך די אַלע איבעריגע אייגנגעשפּאַרטע עמיגראַנטען אויף עליס איילאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פּעקעל. מע זיפצט און מע דערצעהלט זיך אויס איינס פאַר דאָס אַנדערע דאָס ביטערע האַרץ. אַנדערע שווייגען שטיל. און אַנדערע וויינען, באָדען זיך אין טרערען. אין אַ ים פון טרערען.

V

מיט בײדע פֿיס אויף דער ערד

V.

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געפאָהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען צעהן טעג מיט צעדן נעבט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען געפאנגען אויף „עליס איילאנד" און האָט ניט אָנגעזעהען זיך און ניט אָנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאָדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאָל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האָט דאָס אלסדינג אליין נישט פארזוכט אויף אייערע אייגענע פּלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואָס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל ניט מורא האָבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואָלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן הארצען איז מיר געוואָרען, אז איך האָב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאָנט פארשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך באקומען

איין אַנדער פּנים. ער האָט געריבען אַ האַנט אָן אַ האַנט און אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זעגען מיר, הייסט עס, אין אַמע־ריקע?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט אַ קוק ארויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט אַ טיעפען זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף אַ מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלץ און שטאַרקער פון אַלע באַוויזט־אַרויס זיין פרייד אונזער חבר פּיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — נאָר משוגע געוואָרען, פּשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין אַ קולאַק, האָט ער אַוועקגעלעגט אַ גאַנצען מענה־לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאַנעס, פּאָגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אַזאַ פרייער, גליקליכער מדינה! ווען ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָל־טען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאַרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אַזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויהערען, אַזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אַמאָל ארומקוקען, אַז איהר האָט געהאַט אַ פאָלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען אַ וויסטען סוף, אַזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר

וועט זיך אַמאָל פֿאַרבענקען נאָך אונז! עס וועט זיין ביי אייך אַ רענדעל אַ איד. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאָר אַ מכּה וועלען מיר צו אייך פאָהרען!....

ווער ווייסט, ביז ווי לאַנג נאָך אונזער פּיני וואָלט זיך אַזוי געקיהלט דאָס הארץ, ווען יונה דער בעקער זאָל ניט ארויפלעגען די האַנט אויף זיינע פּלייצעס און אַ זאָג געבען צו איהם:

— פּיני! גאָט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פאַרשפּעטיגען די פּעררי! צי דו ווילסט דאָ בלייבען נעכטיגען אויף עלים איילאַנד?

מיר נעמען זיך צו די פּעקלעך און לאָזען זיך געהן צו דער פּעררי.

ג.

עס רעדט זיך אָבער נאָר אַזוי. ניט אַזוי גיך זעצען מיר זיך פאָהרען. איהר האָט פאַרגעסען, אַז מיר האָבען אויף זיך אַ פּעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאָזט דאָך איהם ניט ארויס. און אָהן איהם קאָנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאַמע זאָגט, אַז זי וועט ניט קאָנען רוהיג זיין אין אַמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אָפּ צוריק, גאָט ווייסט וואוהין. אַ גליק, וואָס מיר האָבען זיך אויף עלים איילאַנד דערשלאָגען צו אַזאַ חברה, וואָס הייסט „הכנסת אורחים". די חברה האָט אויף עלים איילאַנד איהרען אַ מענטשען. זעהר אַ גוטער מענטש און אַ צוגעלאָזטער. צו דעם דאָזיגען מענטשען האָט מען אונז אָנגעוויזען. פאַר איהם האָבען מיר דערצעהלט דעם גאַנצען אמת, וואָס מיט דעם בחור איז געשעהען. פאַרשטעהט זיך, אַז גערעדט האָבען אַלע אינ־איינעם. האָט אונז דער מענטש אָפּגעהאַקט אין מיטען און פאַר־נעלעגט, אַז מיר זאָלען צווישען זיך אויסקלייבען איינעם אַ רעדנער. נאָך אַ היבש שטיקעל צייט אין שפּאַרעניש איז געבליבען, אַז רעדען זאָל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאַר וואָס

עפּים ברכה? ווייל די מאַנסבילען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אַנדערען רעדען און ניט אריינפאַהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אַביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מה־טובו: ווי אַזוי מיר האָבען געהאַט אַ טאַטען, האָט ער געהייסען פּייסי. און אַז ער איז געווען אַ חזן. דערנאָך, ווי אַזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אַזוי ווייטער און ווייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אַז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־געגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חבר־ה „הכנסת־אורחים" זיך אַ נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפען, געקומען צוריק און ווידער אוועקגעלאָפען. קוים מיט צרות, מיט ליידן — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אַז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָנגע־נומען פאַר איין אויהער און האָט איהם אריינגעזאָגט אַ גאַנצע דרשה: „געדענק, בחור'על, אַז מיר זענען ערב פאַר דיר, אַז דו וועסט זיך גוט אויפפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אַכטונג געבען. טאָמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרויס צוריק פון וואַנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פאַרשריבען זיין נאָמען און אונזערע אַלעמענ'ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע און זייערע אַדרייסים. און מיר זענען פריי. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האט דאס געריה׳ט? עס הויבט זיך גאר ניט אן. מיין חבר מענדעל איז אזא נפש, וואס ווערד ניט נתפעל פון קיין זאך. און דערפאר האב איך איהם ליעב. דערמאן איך מיך אן מיין חבר מענדעל, וואס ער איז געווען און וואס עס איז פון איהם געווארען שפעטער, העט־העט, אין א צייט ארום — איז טאקי גאט׳ס נסים. נאר אזא לאנד, ווי אמע־ריקע, קאן מאכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טויט לעבעדיג... נאר מיר האלטען נאך דערוויל פון פארענט, ביי דער פעררי.

ח.

די פעררי — דאס איז אזא מין שיף, אדער א פאראם אזעל־כער, וואס מע קאן אריבערפאהרען אויף איהם מיט פערד און וואגען און מיט האק און פאק. די פעררי איז גענוג ברייט און לאנג, אז איך און מיין חבר מענדעל זאלען קאנען זיך נעמען פאר די הענט און שפאציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאמע געווען פארטראגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באקאנטע. אלע האבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאס אנדערע וואס סע הערט זיך. שפע־טער אביסעל האט זי זיך געחאפט, אז מיר זענען ניטא — ניט איך, ניט מיין חבר מענדעל. אודאי האט זי געמאכט א גוואלד. זי האט אנדערש ניט גערעכענט, נאר אז מיר זענען אריינגעפאלען אין וואסער אריין און דערטרונקען געווארען. צום סוף לאזט זיך אויס, אז מיר האבען דערזעהען טרעפ, זענען מיר ארויף אויפ׳ן צווייטען שטאק פון דער פעררי, און פון דארטען האבען מיר דער־זעהען א מורא׳דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפיס א נקבה, וואס זעהט אויס ווי איין אם... מיר האבען קיין צייט ניט געהאט אפילו רעכט צו באקוקען די דאזיגע פיגור, האבען מיר דערהערט

דער מאמע'ס קולות און דערזעהען פאר זיך אליהו'ן. ער איז געווען אויף אונז מלא גזלן פאר'ן דערשרעק, וואס מיר האבען אנגעווארפען אויף זיי אלעמען מיט אונזער פארפאלען ווערען. מיר וואלטען זיך ניט געגארט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואלט אונז פאר אזא זאך רעכט באצאהלט, האט זיך געטראפען א גליק — מיין שוועגערין ברכה האט זיך דערפיהלט ניט גוט און האט ארויסגעלאזט א קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוועגער, ס'איז מיר שלעכט!"... און זי וויל שוין אנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ'ן ים. לאנג לעבען זאל דער הייסינער שניידער (ער וויל גאר פון אונז ניט אפשטעהן אויף א ווייל!). ער פאלט־אן אויף ברכה'ן און זאגט איהר מוסר: „אזא אסאבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאל ניט וויסען דעם חילוק פון א ים ביז א קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!"...

פארענטפערט זיך ברכה. זי האט ניט געוואוסט, אז ס'איז א טייך. זי האט געמיינט, אז מיר זענען שוין ווידער אויפ'ן ים. וואס קומט איהר דערפאר?... זאגט פיני, אז איהם דאכט זיך, אז נאכ'ן ריח אליין קאן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז א טייך. א ים, זאגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין א טייך זענען קיין פיש ניטא. פרעגט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואנען איז געדרונגען? ענטפערט איהם פיני, אז ער רעדט גאר ניט צו איהם, און אז ער האט בכלל פיינט אריינלאזען זיך אין וכוחים מיט א שניידער. מישט זיך שוין אריין משה דער אייני־בינדער, פעסי'ס מאן. ער מאכט פיני'ן איין אויסרעד, אז ער איז איצט אין אמעריקע, ניט אין „ריסענלאנד". אמעריקע, זאגט ער, איז א לאנד פון שניידערס. דא אין אמעריקע, זאגט ער, איז א שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאך מעהר. אין אמעריקע, זאגט ער, האבען שניידערס א „יוניע". א „יוניע" איז כמעט דאס, וואס ביי אונז א „צעך". נאר די הינע „יוניע", זאגט ער, איז גאר נישט דאס, וואס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע". — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט חאָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער איינבינדער. און עס נעהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוויאָרק". — זאָגט פיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אַלעמען שוין צוגענעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָדט, וואָס וואַכסט פאַר אונזערע אויגען און באווייזט זיך אלע ווײַלע נעהענטער. אך! וואָס פאַר א שטאָדט! אך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... ווען איך האָב בײַ זיך איצט א בלײַשטיפט מיט א בויגען פּאַפּיער!

ז.

טררראָך־טאָררררעראָך — טאָך־טאָך־טאָך! טאָך! דזין־דזין־דזין־גלין־גלאָן! הו־האַ! הו־האַ! הו־האַ! דו־דו־דו־דו־דו! פּי־יו! איי־איי־איי־איי־איי־איי! און ווידער א מאָל — טראָך־טאָררראָך־טאָך־טאָך־טאָך! און אין מיטען הערט זיך א הייזע־ריגער קוויטש פון א פאַרטשעפּעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אָט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואַלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואַסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָר דאָ, ווי באַלד מיר האָבען דער־פיהלט, אז מיר שטעהען טאַקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אמעריקע, אזוי איז אויף אונז אָנגעפאַלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה...

די ערשטע האָט זיך פאַרלוירען די מאַמע. ווי אַ ספּאָלאָשעטע הוהן אַ קוואָטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפּרייט זי די פליגעל, פּיקט און קוואָקעט און הויבט אויף אַ געפּילדער, פּונקט אַזוי האָט אויסגעזעהען די מאַמע מיינע. זי האָט צענומעןביידע הענט און געמאַכט אַ גוואַלד: „מאָטעל! מענדעל! אליהו! ברכה! פּיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— גאָט איז מיט אייך, שוויגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אַז איבער דיין געשריי מיט דיין געפּילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אַמעריקע!"...

— פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — חאַפּט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לעגט־אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אַזוי לאַנג קרענקט פּאָני־גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווערען! דו האָסט פאַרגעסען, אַז אַמעריקע איז באַשאַפען געוואָרען פון גאָט אויף שוין און באַהעלטעניש פאַר די אַלע, וואָס ווערען געיאָגט און געפּלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אַלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער ניט געחאַפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אַנומעלטען אין לאָנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאָדט אריין. דאָס הייסט, נאָך אַ מינוט און ער וואָלט געלעגען אַ צעקנייטשטער, אַ צעטראָטענער אויף דער גאַס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט אַ סטוסאַק אין זייט אריין. נאָר אַזוי שטאַרק איז געווען דער קלאַפּ, אַז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אַראָפּגעגליטשט ביי איהם פון קאָפּ און, אונטערגעחאַפּט פון'ם ווינט, איז דאָס אַוועקגעפלויגען אַ ביסעלע אָן אַ זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האָבען דעריבער פאַרשפּעטיגט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמ־

וויי. ביי אונז הייסט דאָס טראַמוויי, ביי זיי — קאַר. פּיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר" בעסער געפעלען, ווי טראַמוויי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט באַדאַרפט וואַרטען. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך א קאַר, און מיר אַלע האָבען זיך אַרויפ־געקאַראַצקעט מיט די פּעקלעך אויף דער קאַר, פאַרכאַפּט אַלע לעדיגע ערטער. און מיר פאָהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פּטור געוואָרען פון א פּריטשעפּע, פון דעם היימישען שנייַדער! — פרעהט זיך אונזער חבר פּיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט־אויס, פרעה זיך נאָך ניט! אז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק"...

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָהר אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פאָהרען אליין איז נאָך ניט אזוי גוואלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואגאָן אינ'ם אנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אריינגעזעצט — אהא! איהר פליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער א לאנגער שמאָלער בריק אויף צו דער'הרג'עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליוויימער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פארטיג? האָט צייט אביסעל. איהר קריכט ארויסעט פונ'ם „עליוויימער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אנדער וואגאָן און איהר לאָזט זיך אראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין א קעלער אריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אזא אימפּעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבהיי". פאַר וואָס הייסט דאָס „עלי־וויימער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אז „עליוויימער" נעמט זיך פונ'ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אָן א פּאָר אָכסען. לאכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס'א משל

אקעגען א מאַרבע פלעקער! אַכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט!" ענטפערט איהם דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שווענערין ברכה און זאָגט, אז דאָס איינענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פאָהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליווייטער" און ניט מיט'ן „צאָבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אזוי משונענערהווייז פליהען הענדום־פענדום איבער דער המארע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטעל: „הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... א מאָדנע אידינע מיין שווענערין. ביי מיר וואָלט איהר, פאַרקעהרט, גע'־פועל'ט, איך זאָל ארומפאָהרען מיט'ן „עליווייטער" און מיט'ן „צאָבהיי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער נאכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין וויען, אין אַנטווערפען און אין לאָנדאָן. נאָר אזא ענגשאַפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקעניש, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער ארוים, צוויי אריין. זיצען איז ניטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „הענגען אויפ'ן סטראַפּ". ווערד מען פאַרקליאַקנעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פארהאַן דערויף א סך בעלנים. קוים מיט צרות פארהאַפּט איין אָרט. איהר קוקט זיך ארום, זיצט איהר צווישען צוויי גויים. ביידע שווארצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושמ'דיגע ברואים. מורא־

ריג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע ציינער און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה׳ן, אזוי ווי אָכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאָינגגאַם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאסטיק. מע האלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע בחורים, דאָס הייסט קליינע יונגלעך, אלטע לייט און קאַליקעס מאכען דערפון א לעבען. אונזער חבר פיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעחאַפּט צו די דאָזיגע קאָנפעקטלעך און האָט פאוואָלינקע איינגעשלונגען א גאנץ שאכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאכט א חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע׳סמ׳ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ׳ן האלז די טשאָינגגאָם. מע האָט איהם געראַטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פארלויף אויף צו פריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאנצען וועג, וואָס מיר זענען געפאָהרען אויפ׳ן „עלי־ווייטער" און אויפ׳ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאנס־בילען מיט די ווייבער, געהאלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס׳איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ׳ן „עליוויימער"? אָדער אויפ׳ן „צאָבהיי"? אז דער רעש, מיט׳ן געפילדער, מיט׳ן גראַנערען פון די רעדער, מיט׳ן גרילצען פון די רעלסען, מיט׳ן קלינגען פון די פענסטער מאכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעסי׳ן:

— פעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו! לאזט דאס איבער אויף שפעטער!...

מע ווערד אנשווינגען אויף א מינוט און מע הויבט אבער באלד אן ווידער א מאל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאן מען זיך איינהאלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דא אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אנגערעדט זיך און אנגעשריען זיך און וועגען זייטיגע זאכען, איז מען ארויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פארפאהרען און ביי וועמען אפצושטעלען זיך. נאך א סך וכוחים און שפּארענישען איז געבליבען, אז די מאמע און איך און אונזער חבר פיני מיט זיין טייבלען זאלען מיר זיך אפשטעלען ביי אונזער שכנה פעסי די גראבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאלען פארפאהרען צו זייערע שוועהר און שוויגער, יונה דעם בעקער און ריוועלע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאגט פעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאגט ריוועלע די בעקערין — ניין. ביי פעסי'ן, זאגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פארהאן אהן איהם אויך א היבש ביסעל עסערס. פארדריסט דאס פעסי'ן. זי זאגט, אז ס'איז ניטא קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאט! ווייסט איהר וואס? לאמיר פרעגען דעם בעל־דבר אליין. — אזוי זאגט משה דער איינבינדער, פעסי'ס מאן, און ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדעל, אז ער וויל זיין דארטען, וואו זיין חבר מאטעל. איך אליין האב אויך נאך אנדערש ניט געטראכט, אז אזוי באדארף מענדעל זאגען.

ח.

— אַט דאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאָפּען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פאַר־שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאָפּען"? פאַרטייטשט ער אונז, אַז סטיישען הייסט אַ סטאַנציע און סטאָפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריכען.

— מחותן! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אַז אין אַ וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אַז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אַזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פעסי די גראָבע:

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער".

— אַזוי לאַנג קרענקען זיי! — מישט זיך אַריין מיין שווע־גערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געחאַפּט די מהותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך גע־געבען אַ לאָז צום אַרויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע־הויבען. זי האָט געוואָלט געהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

געזעגענען מיט זיי. אויך פּיני פון זיין זייט האָט זיך אויפגע־הויבען, געגאַנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאַקי אין איינוועגס אָפּרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאָל זיך זעהען. נאָר ווער? וואָס? ווען? איידער מע קוקט זיך ארום איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר האָט שוין פאַרהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך געגעבען א ריס. אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פאַרטראַכט און צעטומעלט, אזוי האָט עס איהם געגעבען א שליידער פון די פיס. אין א ווײלע ארום איז ער שוין געלעגען ביי א שווארצער גויע (א ניגערטע) אויפ'ן שויס. האָט איהם די ניגערטע געגעבען א וואָרף פון זיך מיט ביידע הענט, אזוי, אז ער איז אוועקגעפלויגען אויף דער צווייטער זייט באַנק און דאָס קאָפּעלישעל צו דער טיר. און טאַ־מער איז קאַרג, איז נאָך געוואָרען א געלעכטער אויך. דער גאַנ־צער וואַגאָן האָט געלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אויך געלאַכט. האָבען מיר געהאַפּט א פּסק פון דער מאַמע און פון פּיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאַכען. געהט, זייט א בריה, אדרבה, און לאַכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עק. געקומען א סוף צו אונזער ארײנפאָהר אין ניו־יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאַס. דאָ הייסט עס „סטרים”. ווען איך זאָל ניט וויסען, אז מיר זענען אין אמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אז מיר זענען אין בראָד, אָדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די אייגענע געוואָלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאָרטען. נישט מעהר, דער טומעל מיט'ן הארמידער איז דאָ א סך גרעסער. און דער רעש איז שטאַרקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען העכ־בער. א סך העכער. זעכס עטאַזשען איז א געלעכטער. פאַרהאַן

הייזער פון צוועלף עטאַזשען. און פון צוואַנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאָך העכער. נאָר וועגען דעם שפּעטער. דערווייל זענען מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך אַ שטיק וועג צו געהן צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָקען". און מיר וואָקען. פריהער וואָקט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאָך איהם וואָקט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פיס טראָגען זי. אַזוי פעט און שווער איז זי. נאָך פּעסי'ן וואָקען פּיני מיט זיין טייבעל. פון פּיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. פּיני, אַז ער וואָקט, טאַנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פיס, וואָס פּאַרטשעפּען זיך איינער אין דעם אַנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף. דאָס קאַפּעלישעל אַרויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצון־זייט. אַ מאָדנע פיגור, בעט זיך אויף פּאַפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון הינטען, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען אַרויסגעשטעלט אַלע אידישע זאַכען: סדורים, טלית־קטנס, יאָר־מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאַמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, אַ אידישע שטאָדט. לאָזט מען אונז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאַמע רופט אונז: „אהער געהט!" — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפען. „קערעדזשעס" הייסען דאָ די וועגעלעך. אַלע קערעדזשעס האָבען איין פּנים. דאָ, אויף דער

סטריט, האָדעוועט מען די קליינע עופה׳לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפּיעלען זיך. און שפּיעלען שפּיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפּילערייען: מיט קנעפּלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס״. דאָס איז אַ מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם גע־פילדער, וואָס די קינדער הויבען־אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאַנען צו פאַרטרייבען. און בכלל איז אַמעריקע אַ לאַנד, וואָס איז באַ־שאַפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אנו, לאָז עמיצער פּרובען אָנריהרען אַ קינד מיט אַ פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פאַרזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פאַרזאָגען אַ צעהנטען. אזוי איז געוועזן די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געוועזן אויף דער סטריט און געשפּיעלט אין „טשעקעס״. דאָס איז אַ שפּיעל מיט קיילעכיגע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפּיעל מיין ברודער אליהו. והאָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעחאַפּט ביי׳ם אויהער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געוועזן גרייט מיר שענקען אַ פּאָר פיינע פּעטש. וואַכסט אויס אַ באָי, אַ „ווערגעלעץ״, ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט־צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פון זיינע הענט. דערנאָך פאַרקאַטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו׳ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פאַר־שטעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער אַ צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף אַ רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פאַר־ענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אַז ער קעהר מיך אָן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אַז אין אַמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. אַ

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר מען ניט...

נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאַנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פאררעדט און גאָר פארגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפען זיך אָפּ־שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דעם איינבינדער. אריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האָבען מיר נישט געטראָפען קיינעם פון דער חאַליאַסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אמאָליגען חבר „ושתי״. ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אהינגעקומען אלע? וועט איהר הערען א שענס.

VII

די חאָליאַסטרע אויף דער אַרבייט

VII

די האַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאַט דערצעהלט, אז מיר זענען אריינגע־קומען צו אונזער שכנה פעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה דעם איינבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער האַליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די מעשה? — די האַליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין אַרבייט יעדער פון זיי האָט, באַדאַרף מען אייך פריהער באַשרייבען, ווי אזוי אַ איד איין איינבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער־שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פעסי די גראָבע גאָר מורא געהאַט אַרויפצוקלעטערען אזוי הויך. מע געהט און מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפ, ביז מע קומט אריין אין אַ דירה־מלוכה. חדרים און חדרים׳לעך אָהן אַ שיעור. דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאָלדרעס, מיט פאָרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט דאָס „קיטשען". ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויווען איז ניטאָ. איין אייזערנע פּליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

וואַסער צאַפּט זיך דאָ פון דער וואַנט. סאַלט וואַסער און הייס וואַסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דאַרפט נאָר געבען אַ דרעה מיט'ן קראַן — און פאַרטיג.

ב.

שפּעטער, אַז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאַכען, האָט איהם אונזער חבר פּיני אַנגענומען פאַר אַ האַנט, אריינגעפיהרט אין קיטשען, באַוויזען די צוויי קראַנען מיט וואַסער און איז אַרום מיט לשון, ווי פּיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפּיס, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מעג ניט זיין פּאַני די כפּרה פאַר זיין מינדסטען נאָגעל, וואָס אַ חוץ בראַנפען און אַ חוץ פּאַגראָמען ווייסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אַפּשווייגען? רופט ער זיך אָן צו איהם, צו פּיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין איינגאַנצען פאַר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פריהער אביסעל, אויף עלים איילאַנד?" פאַרענטפערט זיך פּיני און זאָגט, אַז עלים איילאַנד געהער ניט צו אַמעריקע. עלים איילאַנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אַמעריקע און צווישען אויס־לאַנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אַז עס הויבט זיך גאָרניט אָן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאַכט צווישען זיי אַ שלום. זי זאָגט, אַז זיי ווייסען ביידע מעהר פון אַ טוידטען, און אַז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה איין אָפּגעריבענער גראָשען. נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין אַרויף גאָר אויף אַנדערע זאַכען. האָט קיין פּאַראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאַליאַסטרע.

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה׳ן און אונזער פּעסי׳ן קיינמאָל נים נע׳חלום׳ט אַזאַ גוטס, אַז זיי וועלען זיצען אין אַזאַ שטוב און האָבען רומס. אויף אַלסדינג אַ רום. אויף צו שלאָפען אַ רום, הייסט עס „בעד־רום”. און אויף צו עסען האָבען זיי אַ באַזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייגינג־רום”. פאַר וואָס עפּים דייגינג־רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען נים פאַרשטעהן. מילא בעד־רום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייגינג־רום — וואָס איז די טייטש „דייגינג”? פאַר וואָס נים „עס־רום”? מישט זיך אריין משה דער איינבינדער און זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אבי איך בין אַ בעל־הבית אין ניו־יאָרק, גאָט צו דאַנקען, און מיינע קינדער אַרבייטען אַלע מיט גאָט׳ס הילף, און מע מאַכט אַ לעבען אין אַמעריקע...

איך באַקוק אָט דעם משה דעם איינבינדער און טראַכט מיר: רבונו של עולם! ווי אַ מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים האָט מען איהם גאָר נים געהערט רעדען אפילו. אומעטום און אַלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאַכען פּאַפּ און קלעפּען ספרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט אַ קאָפּ העכער. אַ קלייניגקייט — אַ מענטש האָט נים קיין שום דאגות! אַלע קינדער אַרבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואָס פאַר איין אַרבייט ער טהוט און וויפיעל ער פאַרדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אַזוי פיעל קינדער, קיין עין־הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער היים. דאָ הייסט ער סעם. פאַר וואָס עפּים סעם? — ווייס

איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז ער פאַרדיענט שוין נעלט. ער איז איינגעשטעלט אין אַ „פּייפּער־באָקס־פאַבריקאַנט". איהר ווייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באַדאַרף מען אייך פאַר־טייטשען. דאָס איז אַ פאַבריק, וואו מע מאַכט שאַכטלען פון קאַרטאָן־פאַפּיער. מיינט ניט, אַז דאָס איז אַזאַ שווערער דזשאָב (דזשאָב הייסט אַ מלאָכה). ער אַליין בסך־הכל מאַכט נאָך ניט קיין שאַכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנט אַ באַנדעל שאַכטלען פון אַ צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אַכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באַקומט דערפאַר דריטהאַלבען טאָלער אַ וואָך און האָפט אויף אַ „רעיז", דאָס הייסט, אויף אַ הוספה. ס'איז מעגליך, אַז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער אַ וואָך. דאָס איז דערוויל. שפּעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (אַ בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אַז ער וועט איהם אויסלערנען די אַרבייט, ווי אַזוי צו מאַכען די שאַכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר אַ גוד באָי, וועסט דו זיין אַלרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי אַ מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה".

ה.

דאָס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אַמאָל גערופען וועלוועל קאָטער, און הייגט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך אַ דעליווער־באָי, דאָס הייסט, אַ יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין אַ „גראָסערי־סטאָר". ביי אונז הייסט עס אַ „באַקאַליינע קלייט". דאָס איז שוין אַביסעל אַ שווערערע דזשאָב. מע דאַרף זיך פעדערען גאַנץ פריה, אַז גאָט אַליין שלאָפט נאָך. מע דאַרף קודם אויססאָרטירען און אויספּאַקען אַלע אָרדערס. דערנאָך צע־טראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאַסטאָמערס".

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פּוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאָפּ־פלאָר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס באַדאַרף אָפּגע־טהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, וואָרום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין אַרבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פריי. באַקומען באַקומט ער ניט קיין סך. איינגאַנצען פופצעהן סענט א טאָג, א חוץ פרייטאָג. פרייטאָג באַקומט ער א גאַנצען קוואָדער מיט א חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אַר־בייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אריין. אניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פיני, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאַנט, אז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער ניט אריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקע, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אליין, זאָגט פיני, וואָלט זיך פאָני געמעגט באַגראָבען א לעבעדיגער אין דער ערד אריין!"...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר א האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּיס טהון און פאַרדיענען א פּאָר טאָלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופט איהם טשערנאַהוז, אַרבייט אין איין אַפּ־טייק. דאָ הייסט עס א „דראָג־סטאָר". ער וואַשט פלעשלעך, געהט

אין פאסט־אפים נאך מארקעס. דא הייסט עם „סטעמפס" און עס פארקויפט זיך אין דער אפטייק. ער באקומט פאר זיין ארבייט, נאר פאר א האלבען טאג, א טאלער מיט א קוואדער א וואך. „עס געהט ניט צו־פוס" — זאגט משה דער איינבינדער און נעמט־צו ביי איהם דאס געלט.

ז.

פייטעל פעטעלעלע, דא הייסט ער שוין פיליפ, געהט אויך א האלבען טאג אין סקוהל, און דעם אנדערען האלבען טאג פעדעלט ער מיט אידישע גאזעטען. דא הייסט עס „פייפערס". ער לויפט ארום אויף איסט־בראדוויי — אזא סטריט — און שרייט: „פייפערס, פייפערס!" און רופט דערביי אוים דעם נאמען פון יעדען פייפער. ער מאכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט א טאג, און א מאל מעהר אויך. פארשטעהט זיך, אז דאס געהט אויך אוועק צום פאטער אין טאפ אריין. אלע פארדיענען, און דער איינבינדער האלט זיי אלעמען אוים.

ח.

אלע פארדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואס מיט דער גולקע און וואס מע רופט איהם דערפאר „ושתי". דא הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאר הערדי, און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האלבען טאג נאך דער סקוהל שטעהט ער ביי א סטענד אין ריווינגטאן סטריט ביי א באקאנטער אידינע, טאקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פארקויפען רייז, גרויפען, הירזש, ארבעס, בעבלעך, ניס, ראזינקעס, מאנדלען, פייגען, טייטלען, באקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך ארבייט דערביי האט ער ניט. ער דארף נאר אכטונג געבען, מע זאל ניט צעשלעפען. ווארום א אידינע, אז זי געהט־צו פרעגען אויף גרוי־

פֿען, האָט זי אַריין דערווייל אַ ראָזינקע, אָדער אַ מאַנדעל, אָדער אַ טייטעל אין מויל אַריין. דערפֿאַר האָט ער אָבער אַליין אָפּטליך אַריין פֿון די זיסע זאַכען. ושתּי אָדער הערדי וועט מיר ניט פֿאַרלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אַז ער האָט זיך איינמאָל אַזוי צוגעחאַפּט צו די ראָזינקעס, אַז עס האָט איהם נאָכ־דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באַקומען באַקומט ער פֿאַר זיין אַרבייט גאַרניט. בלתּי נאָר דאָס, וואָס עס פֿאַלט איהם אַריין פֿאַר העלפֿען אָפּטראָגען אַ קאָסטאָמער. קריגט ער דערפֿאַר אַ פֿעני אָדער צוויי. און אַמאָל אַ ניקעל — פֿינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נאַ טשאַי". דאָ הייסט עס אַ „טיפּ". דאָס ברענגט איהם אַריין ביז אַ טאָלער אַ וואָך. אין דער היים האָט ושתּי קיין קאָפּיקע קיינמאָל נישט געזעהען אין חלום אַפילו. סיידען פּורים ביי שלח־מנות פֿאַנאַנדערטראָגען. איז אָבער פּורים נאָר איין מאָל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פּורים אַלע טאָג. אַלע טאָג פֿאַרדיענט ער געלט.

— קאָלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאָל דיך אָפּגילטען! — האָט געזאָגט אונזער חבר פּיני, ווען ער איז דורכגעגאַנגען פֿאַרביי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתּי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פֿאַר באַקסערען און איין סענט ושתּי'ן „נאַ טשאַיאָק", אָדער אַ „טיפּ", ווי עס הייסט דאָ, אין אַמעריקע.

ט.

און משה דער איינבינדער אַליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פֿאַרנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאכה האָבען אַ מטמון מיט געלט אויף צו דינגען אַ סטאָר, קויפֿען אינסטרומענטען און האָבען באַקאַנטשאַפֿט. און ווייטער, זאָגט ער, זיין אַ „האַנט" ביי יענעם, דאָס הייסט געהן דינגען — איז שוין ניט די יאָהרען.

האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווישען אידען ווערד מען ניט פארפאַלען, — אַז ער זאָל זיך איינפּיקסען אַ סטענד פון ספרים, ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאַכען אַ לעבען. אונזער חבר פיני'ן איז דאָס אַזוי געפעלען, אַז ער זאָגט, ער וואָלט אויך אַ בעלן געווען האָבען אַזאַ פּרנסה. און געפעלען איז דאָס איהם, זאָגט ער, דערפאַר, ווייל אַרום דעם וואָס מע געהט שמירט מען זיך. פיני האָט ליעב ספרים און ביכער, ווי אַ פיש האָט ליעב וואַסער. ער, אַז ער חאַפּט זיך צו צו אַ בוך און שטעקט אַריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אָפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פאַרנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פריהעריגער מלאָכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי. פאַר וואָס? אַלץ די איינענע מעשה. אויף צו עפענען אַ בעקעריי באַדאַרף מען, זאָגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פאַרמעגען. און אויסער דעם, באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַלאַנגען צו דער „יוניע”. און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אַלט. און געהן אַרביימען ביי יענעם ניט אין אַ „יוניע” האָט ער מורא, אַז טאָמער מאַכט זיך אַ סטרייק — און דאָס איז אין אַמעריקע אַלע טאָג, — קאָן ער קריגען אַ צעשפּאָלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אַז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאַקי ניט באַקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פאַרעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאַכט ניט שלעכט. גאַרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען אַ שם אויף דער איסט־סייד. אַז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דערזעהען אָנגעשריבען אויף אַ פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אידיש: בכאַן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

שווער, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאַקי אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאַן פּאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אהינצו ניט געהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שווער. אַ סימן וועט איהר האָבען, אז איהר וועט אריינקומען, וועט איהר באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריוועלע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאָרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס דערקענען. זי האָט גרויסע פּיס. און איהר קליין שוועסטערל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפּעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערש מאָל.

VIII

מיר זוכען אַ דזשאָב

VIII

מיר זוכען אַ דזשאָב

א.

מע קאָן ניט באַקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אַנגעלענטע געסט ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פרייליך איז אויך געגוג. ווער שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פריי, — דעמאָלט איז אַ לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אַלע, גאַנץ קליינוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאַטער אריין. איך מיין דאָס די „מואווינג־פיקטשורס”. עס קאָסט אַ ניקעל אַ פּאַר־שוין, און איהר זעהט זיך אָן אַזעלכע וואונדירים, אַז דער קאָפּ דרעהט זיך אַזש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס אַ זוהן, אָדער דזשייקאָב שיפ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פּיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל ניט ארויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערדי, אויך אַזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אַז ס'איז אַ שטות'עריי. ס'איז גאָרניט, זאָגט ער. ס'איז

פאר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באלד אז פאר קינדער, פאר וואס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שווענעריו ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאר איהם, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געוועז, אז אליהו האט אזוי לאנג געדעט, ביז ער איז איינמאל אין א זונטאג אויך מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מואווינג־פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאר די מאמע געהט ניט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דערלעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!"...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאר־גאר ניט שלעכט. עס איז אבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע באדארף עפּים זעהען א טהועכץ, „טרייען א דזשאב". אין אמעריקע באדארף יעדער „מאכען א לעבען". אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט־ארום פארזארגט מעהר פון אלע־מען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פראיעקטען אהן א שיעור. נאר אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער גע־פעלט עס אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א געדאנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, גייהען אויף דער מאשין. דא רופט מען דאס „אפּריי־טערס". זאגט אבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאכה אוועקווארפען די היים, זיך איינשטעלען דאס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט־פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואס איז שענער — פארקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אדער ארבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אנגעצונדען, למאי אליהו ווארפט איהר אוים קנישעס. זי גיט איהם אנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטרט, וואלטען זיי אלע געשוואלען פאר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האב איך ליעב נאר פאר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז א חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע־מענ'ס טענות, חאפט ער זיך אויף, מאכט מיט ביידע הענט און לענט־אוועק א מענה־לשון. איך געדענק איטליכס ווארט. אט ווי אזוי פיני האט גערעדט:

— א! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעווארצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאנד פון פאני, ימח שמו וזכרו! אמעריקע איז אבער ניט חזיר־לאנד! אלע מיליאנערען און מיליארדערען אין אמעריקע האבען יונגערהייד געארבייט שווער און ביטער. ווער אין א שאפ, און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראקענפעלער, קארנעגי, מאר־גען, וואנדערבילד, וואס זענען זיי געווען אמאל? צי האבען זיי ניט געקעהרט די סטריט? צי האבען זיי ניט ארומגעטראגען קיין פייפערס אויף צו פארקויפען? צי האבען זיי ניט געפוצט פרעמדע שיך פאר א ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטא־מאבילען, מיסטער פארד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען

אמאָל א שאָפער, איין אָנטרייבער? אָדער נעמט גאָר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאָן, א לינקאָלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פרעזידענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזידענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געוועזן קיין מלמד?...

ד.

דאָס קאָן שוין מיין ברודער אליהו ניט פאַרטראָגען. ער האָט איבער אונזער חבר פיני׳ן סאמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה׳ ועל משיחו און אויף „נגנתקה״! דו פארגעס נאָר נישט, אז דערווייל איז ווילסאָן מלך...

נאָר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו:

— חאַ־חאַ! מלך? וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטאָ קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאָקראַטיטשע־סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזידענט, וואָס איז די נפקא־מינה? — פרובט זיך אליהו. און פיני האָט איהם אָפּ:

— ס׳א גרויסע נפקא־מינה! פון מלך ביז פרעזידענט איז אזא חילוק, ווי פון „יכבה״ ביז „יבבה״! א מלך איז א מלך, און א פרעזידענט איז א פרעזידענט! א מלך איז בירושה, און א פרעז־דענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן פרעזידענט אויף נאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאָס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאָהר ארום קאָן איך אויך זיין א פרעזידענט?

— דו? א פרעזידענט?...

— איך — א פרעזידענט!...

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיינ־מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פאַרזאָרגטער, אַ מרה־שחורה'ניק. זעלטען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און אפילו אַז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצטיגס מאָל איז עפּיס אָנגעפאַלען אויף איהם אַזאַ געלעכטער, אַז מיין מאַמע האָט זיך אַזש איבערגעשראָקען פאַר איהם. עס איז אָבער טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט באַדאַרפט נאָר אַ קוק טהון אויף אונזער חבר פיני'ן, ווי אַזוי ער האַלט די הענט אין די קעשענעס פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי האַפּען אַרום די נייע גרויסע אמעריקאַנער שיך, אויפ'ן האַלז־טיכעל, וואָס טייבעל מאַכט איהם אַלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און עס פאָלגט ניט, האָטש נעב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין אָרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט־אַראָפּ אין מויל אַריין.

— רבונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פּרעזי־דענט?... זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָנגעלאַכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאַמע אַזוי:

— מילא, אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר געהען אַלע אין שאָפּ און וועלען גייהען קליידלעך אויף דער מאַשין. און פּיני אַליין איז דאָך אודאי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש — ער וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, אַ פּרעזידענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט ליידען, וואָס מיר גערען ארום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך ארום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אָדער אין „טשעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאַטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך א פּרוּוו געטהאָן מיך אָנצוגעמען ביי'ם אויהער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פאַר א מיאוס'ען פּסק ער האָט געחאַפּט פון א „ווערגעלעץ", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט א קולאַק גלייך אין נאָז אריין — ער זאָל וויסען, אז אין אמעריקע קאָן מען זיך „פייטען", דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט א גלייכען.

— וואָלט איהר שוין געהאַט אזא דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט א דאגה מיט די קינדער!... — רופט זיך אָן משה דער אייג־בינדער און דערמיט ניט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען טאַקי זעהר וואוילע געסט, נאָר ס'איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּיס טהון, עפּיס אליין פאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

הייסט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאַסקאַווע ברויט? מיין מאַמע העלפט־אויס פּעסי'ן אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל פאַרבעט די בעטען און קעהרט־אויס די רומס. פּיני אליין העלפט משה דעם איינבינדער אויפ'ן סטענד ביי די ספרים. חאָטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני'ס הילף נישטאָ א סך צו ווארטען. ווארום פּיני, אז ער דערזעהט ספרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אריין די נאָז אין א בוך — איז א גוטען טאָג! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאַכט. האָט ער א טבע — ער דראַקעט. נאָט האָט איהם צוגעשיקט א פאַנטאַן־פּען, וואָס די טינט געהט ניט אויס אייביג אייביג. פאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באַרשטש, — זיצט ער און דראַקעט.

— דו לערנסט זיך שרייבען? — פרעגט איהם אליהו. נאר פיני ענטפערט איהם נים. ער לעגט־צונויף דאס אנגעשריבענע און באהאלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פידזשאק פון ביידע זייטען, און ער זעהט אוים ווי געשוואלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך נים לעדיג. ביז מיר וועלען אמאל קריגען א דזשאב, העלפען מיר אוים דער חאַ־ליאסטרע ווי וויים מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באַי קלעצעל, וואס מע רופט איהם איצטער „סעם", ביי'ם צעטראַגען די פעקלעך פון די פייפער־באקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאל ארום וועלוולען, וואס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באקאַ־ליינע סטאר, און אמאל ארום פיטלען, וואס מע רופט איהם היינט „פיליפ", דער וואס פעדעלט מיט אידישע „פייפערס". פאר אונ־זער ארבייט באקומען מיר פון זיי נים קיין שום געצאהלט, א חוץ נאר, וואס זיי נעמען אונז זונטאג אויף זייערע הוצאות אין טהעאַ־טער, איך מיין, אין די מואווינג־פיקטשורס. און אז מיר געהען־ארוים פון די מואווינג־פיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מאראזשענע". דאס הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאס אדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקווים, וואס זעהט אוים ווי א פורים'־דיג פלעדעל, אדער מע טרינקט עס מיט סאדע־וואסער. דערנאך „נעמען מיר א וואק", א שפאציער הייסט עס, אין פארק. און פארקען זענען דא אין ניו־יארק א סך, און אומעטום לאזט מען אייך אריין אומזיסט, אהן געלט. אמעריקע איז שוין איין מאל א לאנד! וואוהין איך וויל — אהין געה איך, און וואס איך וויל — דאס טהו איך.

ט.

האָב איך צייט, חאַפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אַמאָליגען חבר ושתי (הייסט ער שוין הערדי). איז אָבער זיין באַסיכע (בעל־הבית׳טע) פּונ׳ם סטענד ניט צופריעדען. זי האָט באַמערקט, אַז ושתי רוקט מיר אונטער אַמאָל אַ באַקסער און אַמאָל אַ פּאָר ראָזינקעס מיט מאַנדלען. „צוויי נאַשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פּאַרטראָגען״... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי׳ן, צו הערדי׳ן הייסט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דער נאַכט אַהיים, ברענגט ער מיר אַלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשענע אויף צו נעמען אין מויל אריין. דערזעהט ברכה, אַז איך קײַ, שטעלט זי מיר צו אַ בענקעלע פּאַר מיין ברודער אליהו. פרעגט מיך אליהו, וואָס איך קײַ? זאָג איך: „טשאָינגאָם״. אָט דאָס, וואָס אַלע קײַען אין אַמעריקע. זאָגט ברכה, אַז עס קעהרט זיך איהר איבער די נאָל פון דעם קײַען, וואָס מע קײַעט דאָ. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז בהמות מעלה־גרה׳ן״... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פאַרגלייכט די אַמעריקאַנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט אַ פאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קלינסטע און דאָס פריישטע פאָלק אין דער וועלט, און פאַרגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאַך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, ווען קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען אַנטדעקען אַמעריקע?

— וואָלט עס איין אַנדערער אַנטדעקט! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פראָסט און דוקא ניט לאַנג געטראַכט.

י.

דאַנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה — מיר האָבען שוין אַ דזשאָב. מיר׳ן שוין ניט דאַרפען מעהר אַרומ־געהן לעדיג. מיר׳ן שוין ניט דאַרפען אָנקומען צו לאַסקאָווע

ברויט. מיר אַרבייטען שוין אין שאָפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאָפּ געהען אַרבייטען דערוויייל צוויי פון אונזער משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט אַרבייטען אין שאָפּ, און ווי אַזוי אַרבייט מען דאָרט? — דאָס געה איך אייך דערצעהלען.

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

IX

מיר אַרבייטען אין שאַפּ

א.

ווי אזוי מע ארבייט אין שאַפּ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך ווייס אַליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אהינצו ניט אריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך ווייס נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פּיני. אַלע אויפדערנאַכט, אז זיי קומען אהיים פון שאַפּ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאַטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפּער". ברכה האָט פיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. נאָך א וואָרט איז פאַר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אריבערטראָגען. דאָס איז א „ווינדע". א ווינדע הייסט דאָ א פענסטער. זאָגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי"... הײנט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאַקינגס". איהר וועט קיינמאָל ניט פּאַלען דערויף, אז סטאַקינגס זענען זאָקען. אָדער, אשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפ'ן וואָרט „דישעס"? דאכט זיך, אז „בּאַסודע", זאָגט ברכה, איז א סך שענער? אָדער וואָס קאָן זיין פּשוט'ער

פון א „לעפעל״? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון״. ניט אומזיסט זאָגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאַנד, סטייק איז א מאכל, פּאַרק איז א גאָפּעל און אייגעלש איז א שפּראַך״...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני ארבייטען אין צוויי באַזונדערע שעפּער. איינער איז איין „אָפּרייטער״. דאָס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פּרעסער״. איין אָפּ־רייטער דאַרף ניט גייהען מיט די הענט. ער שטעפּט ביי דער מאַשין. דאָס דאַרף מען אָבער אויך קאָנען. עס שטעפּט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאַטע, און אונזער טאַטענ׳ס טאַטע, און אונזער טאַטענ׳ס טאַטענ׳ס טאַטע איז קיינמאָל קיין שניידער ניט געווען און א מאַשין קיינמאָל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאַמען, זאָגט די מאַמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אמעריקע. אין אמעריקע איז ניטאָ א זאַך, וואָס א מענטש זאָל ניט קאָנען. אין אמעריקע לערענט מען זיך אויס. א סימן האָט איהר — למאי א רב? זיין א רב דאַרף מען דאָך אודאי קאָנען. א רב מוז חאָטש קאָנען פּסק׳ענען שאלות. פון דעסט־וועגען זענען פאַרהאַן אין אמעריקע רבנים, דאָ הייסען זיי „רעוו־רענטען״, וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דאָ באַקענט מיט א מוהל, מיט א רעוורענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית׳ען. אין דער היים איז ער געווען א שניידער, און נאָך א דאַמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?״...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!״...

ג.

ווי אַזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטע־פּען? — למאי ווי אַזוי איז דער דאַמסקי שניידער געוואָרען אַ מוהל? איז אליהו נעבאַך טאַקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער־געהן מיט דער מאַשין. איז ער דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל הין און צוריק און איז געוואָרען אָל־רייט. אויף מאָרגען האָט ער שוין געשטעפּט. מאַהלט אייך, אַז אָך און וועה איז געוועזן צום שטעפּען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט געקאָנט באַווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך געפוילט אַרבייטען. חס וחלילה! פּיני וועט אייך געהן אַרבייטען טאַטשקע־אַרבייט — אַבי מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט אַ נידעריגע ראיה און טהוט אַלסדינג חאַפּענדיג. מע האָט איהם אויך אַוועקגעזעצט ביי דער מאַשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע האָט איהם אויך געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאַשין. האָט זיך געטראָפען מיט איהם איין אומגליק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „איין עקסידענץ". אונזער חבר פּיני האָט אין איילעניש פאַרטשעפּעט דעם פּידזשאַק און האָט צונעשטעפּט דעם לינקען אַרבעל צו דער מאַשין. אַ גליק חאָטש, וואָס ניט די האַנט. וועה־וועה, וואָס מע האָט זיך אָנגעלאַכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגע־הויבען אַ הורראַ! „גרינהאָרן" האָבען זיי איהם אַ נאָמען געגעבען. גרינהאָרן איז די טייטש אַ גרינער. און אַ גרינער הייסט אַזעל־כער, וואָס איז נאָר־וואָס אַראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט ניט, וואו אַ טיר עפענט זיך. גרינהאָרן איז אַ בזיון. ערגער פון אַ גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געוועזן, ווי זאָגט ברכה, אַ האַלבע צרה. דאַרף זיך טרעפען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

ד.

פונקט אין דעם שאפ, וואו מיין ברודער אליהו האט געארבייט ביי דער מאשין און אונזער חבר פיני איז אויך געקומען לערנען די ארבייט, האט זיך געפונען אונזערער איין אלטער באקאנטער און פיני׳ס א שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האלט קאפ, זענען מיר מיט׳ן הייסינער שניידער געפאהרען אינ־איינעם אויף איין שיף, אויפ׳ן „פרינץ אלבערט״. איהר דארפט געדענקען מסתמא דאס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער געווען אויף מעסערשטעך. באדארף גאט פיה־רען אזוי, אז פיני זאל זיך מיט איהם באגעגענען אין איין שאפ. און נאך ווי אזוי באגעגענען! אין דעם דאזיגען שאפ איז דער הייסינער שניידער א גאנצער מאכער. ער איז ניט קיין אפרייטער ביי דער מאשין, נאר א „קאטער״. דאס הייסט, ער איז א צו־שניידער. ער שניידט־צו, און די אפרייטערס נייהען. איז איהם נאך ווינציג. ער זאגט, אז ער וועט לאנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האפט גאר אין גיכען ווערען א „דעזיינער״. דאס איז שוין גאר א גרויס שטריימעל. א דעזיינער הייסט אזעלכער, וואס מאכט פאסאנען. א דעזיינער פארדיענט פופציג טאלער א וואך, און פינף און זיבעציג טאלער א וואך, און הונדערט אויך! אז עס באגליקט א מענטשען, ווייסט ער ניט פון וואנען! ווי זאגט ברכה: „איינעם ניט גאט גאר, דעם אנדערען גארניט״...

ה.

אז פיני איז אריינגעקומען אין שאפ, קומט איהם דער הייסי־נער שניידער אקעגען. ער שטעלט אוועק אויף איהם די שארפע ברילען, ציהט־אויס פיני׳ן א יד און מאכט צו איהם: „העללאו, לאנדסמאן! האו דו יו דו?״... דאס הייסט: „שלום־עליכם, וואס מאכט איהר, רב קרוב?״... קוקט אויף איהם אונזער חבר פיני

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. ווער איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אַז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פונ'ם שיף „פּרינץ אַלבערט", האָט זיך פּיני דערמאָנט ווער דאָס איז. און ס'איז איהם געוואָרען, זאָגט ער, דריי לעבער אין הארצען! דאַכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסינער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פּנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פאַרדיענען טויזענד טאָלער אַ שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאַפּ ניט זיין קיין מינוט אַפילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט'ן צוגעשטעפּטען אַרבעל...

ו.

בקיצור — פּיני שוין ניט זיין קיין אָפּרייטער. ער געהט אוועק אין איין אַנדער שאַפּ און באַשטעלט זיך דאָרט פאַר אַ פּרעסער. אַ אונטערפּרעסער דערווייל. אַז ער וועט זיך אויס־לערנען די אַרבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פּיני. — קיינער ווייסט ניט וועמענ'ס מאָרגען ס'איז. ניט קאַרנעגי, זאָגט ער, ניט וואַנ־דערבילד, ניט ראָקענפעלער האָבען געוואוסט, אַז זיי וועלען אַמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערווייל ווערד נאָך פּיני גוט פאַרשוואַרצט. און אַלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אַלסדינג טהון חאַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אַלע טאָג אַהיים אַ צעבריהטער.

איינמאָל איז ער געקומען מיט אַ סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי'ם פּרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פּרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אַז זיין נאָז האָט ניט געוואַרט, ביז דאָס פּרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באַשטעהן, זאָגט ער, אַז זיין נאָז זאָל געהן צום פּרעסעל. ווי קומט זי, די נאָז, צום פּרעסעל? לאָזט זיך אויס, אַז פּיני האָט

גאַר געזוכט אַ שטיקעל אַרבייט, און ווייל ער האָט אַ נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען האַרט צום טיש און האָט געטראָפען מיט'ן שפּיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— אַ שלים־מזל אַז ער פאַלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף אַ שטיין...

איך מיין, אַז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אַז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שווענגערין קאָן אַריינזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאַמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אַמאָל געזעהען, אַז ווייבער זאָלען זיין צופריעדען? זיי באַוויינען אונז, מאַנסבילען, וואָס מיר דאַרפען אַזוי האָרעווען אין אַמעריקע, בכדי צו מאַכען אַ לעבען. אַ קלייניגקייט — אַרבייטען אין שאַפּ! אַז האַלב נאָך זיעבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער אַרבייט. אַ שעה נעמט־צו דאָס פאָהרען אַהין. עפּיס איבערהאַפּען דאַרף מען. דאַוונען דאַרף מען דאָך אודאי. היינט רעכענט־אויס, ווען מיר דאַרפען אויפשטעהן? און פאַרשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פאַרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אַראָפּ פאַר יעדע פינף מינוט אַ האַלבען טאָג אַרבייט. ווי אַזוי ווייסט מען דאָס, צי איהר האָט פאַרשפּעטיגט, אָדער ניין? דערויף איז דאָס אַמעריקע. אין אַמעריקע האָט יעדער שאַפּ אַזאַ מין זייגער. אַז איהר קומט אין שאַפּ, געהט איהר צו צום אַלעם ערשטען און טהוט אַ קוועטש דעם זייגער. ווערד דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „פּאָנטשען די קלאָק". „קלאָק" איז אַ זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. אַ גלאָק קלינגט און אַ זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר אַ וואַנט־זייגער. אַ

סימן האָט איהר: אַ קעשענע־זייגערעל קלינגט ניט, הייסט עס „וואטש". פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאַר וואָס עפּיס וואטש?" זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?" זאָג איך: „וואטשעל". פרעגט מיך אליהו: „פאַר וואָס עפּיס „וואטשעל"?" זאָג איך: „אַז אַ זייגער איז אַ זייגערעל, דאַרף זיין וואטש אַ וואטשעל. עלעהיי, זאָג איך, אַ „באָי" איז אַ יונג, איז אַ יונגעל „באָיטשיק", און אַ קליין יונגעלע — אַ „באָיטשיקעל"... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אַז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פיני זאָגען אַלסדינג פאַרקעהרט. אַ גליק, וואָס פיני איז ניטאָ דערביי. פיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעשפּערט איבער'ן וואָרט „וואטש", אַזוי ווי זיי האָבען זיך געשפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפיש" — אָנבייסען. דערפאַר, זאָגט אליהו, איז איין אָנבייסען ברעקפיש, ווייל צום אָנבייסען עסט מען פיש, אָדער הערינג. זאָגט פיני: „ווי באַלד אַז הערינג, פאַר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג"?" זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז אַ הערינג — ניט קיין פיש?" פיהלט זיך פיני, אַז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרעגען ביי איין אַמעריקאַנער אידען!" און מע פוילט זיך ניט און מע שטעלט־אָפּ אַ געגאַלטען אידען אין מיטען גאַס (שבת איז דאָס געוועזען) און מע טהוט איהם אַ פרעג אויף אַ טשיקאַוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אַמעריקע?" זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?"... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. ניט אונז צו פאַרשטעהן, פאַר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף איין אָנבייסען ברעקפיש?" קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז אויף איין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפיש? „ווי אַזוי זשע דען זאָגט מען?"

— ברעקפעסט! ברעקפעסט! ברעקפעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פּנים אריין און איז זיי מכבד מיט'ן נאָמען „גרינע חיות"...

ח.

איך האָב מורא, אַז מיר וועלען זיך מיט׳ן שאָפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די ארבייטער האָבען צרות פונ׳ם „פאָרמאַן”. יעדער שאָפּ האָט אַ פאָרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פאָרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאָרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו ארבייט, איז דער פאָרמאַן אַ המן, אַ רשע מרושע. ער איז אליין אמאָל געווען איין אָפּרייטער. נאָר ער האָט זיך ארויפגעארבייט און איז געוואָרען אַ פאָרמאַן. די ארבייטער זאָגען, אַז ער איז ערגער פונ׳ם „באָס”. באָס איז אַ לשון־קודש־וואָרט און שטאַמט פונ׳ם וואָרט „בעל־הבית”. אַזוי זאָגט אליהו, און פיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פאָרט אַ חזנ׳ס זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פאָרמאַן. מע האָט ארויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאָפּ, אַז דער פאָרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פארשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ ממזר?... און אונזער חבר פיני דערצעהלט פון זיין שאָפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאָרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם ארבייטער אַ קוק טהון אין אַ פּייפּער אריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער ארבייט — חיות ניט זיכער! רויכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס׳איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערען אַ פליעג! אויסער דעם טראַסק מיט׳ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלה האָט זיין שאָפּ. דאָרט ווערען די פּרעסלעך אָנגעוואָרעמט מיט גאַז. דאָ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז”. דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי ווי ביי אונז גאַז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאַז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען געז, וואָלט מען דאָ מסתמא געזאָגט גאַז.

ט.

הקיצור, די נעז פון די פרעסלעך פארהאקט אזוי דעם קאפ, אז די ארבייטער אין שאפ פאלען חלשות און מוזען סטאפען די אר־בייט. רעכענט מען זיי אפ פון דער „פיידע”. דאס הייסט, אז עס קומט צום אפנעמען פאר דער וואך, וואס מע האט פארדיענט, ווערד א לאך. דא האט איהר פארשפעטיגט פינף מינוט — אראפ א האלבער טאג. דא זענט איהר צו־פריה אוועקגעגאנגען — אראפ א האלבען טאג. דא זענט איהר געפאלען חלשות — פארפאלען א טאג.

ניין. מע קאן שוין מעהר ניט אריבערטראגען. מע וועט מוזען ארויס אין א סטרייק.

X

מיר סטרייקען!

X
מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאר ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאס האט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואס שלאגט זיך צו שטארק, נעמט מען אפ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האבען אויפגעהערט צו געהן אין שאפ. אונזער שטוב האט שוין גאר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אזוי האבען מיר זיי אנגעקוקט איין מאל אין וואך — זונטאג. ווארום, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אז מע ארבייט אין שאפ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאל חלילה ניט פארשפעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אהיים, פלעג איך שוין שלאפען. פאר וואס? דערפאר, וואס זיי האבען געארבייט „אווערטיים". דאס הייסט, אז אלע אנדערע ארבייטער זענען געגאנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאך געזעסען אין שאפ ביי דער ארבייט. ניט דערפאר, וואס מע האט זיי נענויט פון קהל. זיי האבען געארבייט אווערטיים, בכדי זיי זאלען מעהר פאר־דיענען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאהלען, האט מען ביי זיי

אפגעריסען טעג — וואס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, גזלנים זענען אונז באפאלען״... אזוי האט געזאגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביזט א לעקיש! — זאגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. ווען זי, זאגט זי, זאל ארבייטען אין א שאפ, וואלט זי זיך ניט געלאזט שפייען אין דער קאשע. זי זאגט, אז אלע פארלייט מיט אלע באסעס וואלטען ביי איהר געקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאן!

ב.

דערפאר האט זי זיך געקיהלט דאס הארץ, אז אלע שעפער האבען ערקלעהרט א סטרייק. דאס הייסט, אלע שניידערס, וויפיעל ס׳איז פארהאן אין ניו־יארק, האבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באי. וועה־וועה, וואס סע האט זיך אפגעטהאן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האלס! א „האל״ — איז א זאל, אדער א טהעאטער. מע קלייבט זיך צונויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאנץ ניו־יארק אויף א מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דארט אן אזעלכע ווערטער, וואס איהר האט זיי קיינמאל ניט געהערט: „דזשענעראל סטרייק״... „יוניאן״... „ארגאניזירט״... „אכט און פערציג שטונדען״... „העכערע ווייגעדזשעס״... „בעסערע באהאנדלונג״... „סקעבס״... „סטרייק־ברעכערס״... „פיקעטס״... און נאך בדומה אזעלכע ווערטער, וואס איהר פארשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאגט, אז ער פארשטעהט זיי יא. נאר געבען מיר צו פארשטעהן קאן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאגט ער מיר, וועסט דו אליין פארשטעהן״. עס קאן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראפצאפען אויף פאפיער. אויסמאהלען איטליכען באזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער גייט נאָר צו צו איטליכס רעדל און שטעקט אַריין די נאָז. אָדער ער לייגט־צו איין אויער. בעת מעשה בייסט ער די נעגל און איז שטאַרק אויפגערעגט. א פארגעניגן צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאָקלט־צו מיט'ן קאָפּ יעדן איינציגן, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אַלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגן. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי א לאַץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען דער גאַנצער טאַראַראַם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אַסאָסיאיישאָן" פון די „מאַנופעקטשורערס" איז צו שטאַרק פאַר אונז! שאָקלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אַזוי, וואָס באַדייט „אַססאָיאיישאַן" און „מאַנופעקטשורערס", ווי איך... ווארום אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהו'ן איין אַנדער שניידער מיט א פּנים פון א קאַטשקע. אז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּען. דער שניידער האָט אָנגענומען מיין ברודער פאַר א קנעפּעל און האָט לאַנג איבער איהם גערעדט, געפּאַטשט מיט די ליפּען. ער האָט אַלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפּפען, אויסקעמפּפען ביז'ן סוף!"... האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צוגעשאָקלט מיט'ן קאָפּ. איין עבירה, וואָס מיין שוועגערין איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט איהם שוין עפּיס אַריינגעזאָגט...

ד.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. זוער עס האָט איהם ניט געזעהען און ווער עס האָט איהם ניט געהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען

אויף זיין לעבען. אונזער פיני'ס פיגור דארף אייך זיין באקאנט נאך פון מיינע פריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאנגער שפיצעביגער נאז, וואס קוקט אראפ אין מויל אריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאנגע שמאלע הויזען, איין הויז אראפ, איין הויז ארויף, און זיין שניפס אויף דער צעשפילע־טער מאנישקע — האט איהר אודאי אויך ניט פארגעסען. הייגט זיין רעדען, זיין פינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ'ם ארבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אצינד שטעלט אייך פאר, אז פיני צעהיצט זיך און רעדט פאר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אנגעהויבען האט ער אזש פון קאלומבוסען, ווי אזוי ער האט אנטדעקט אמעריקע, און איז באלד ארויף אויף די פאראייניגטע שטאטען, און האט זיך פארמאסטען צו רעדען און צו רעדען. האט מען איהם ניט געלאזט.

— ווער איז דער ספיקער? — פרעגט איין שניידער ביי'ם אנדערען.

— א גרינהארן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואס וויל ער?

— וואס באדערט ער?

— וואס האקט ער א טשייניק?

— שאראפ! — שרייט אוים איינער, און א סך אנדערע חאפען איהם אונטער:

— שאראפ!...

ה.

„שאראפ" איז אפילו א מיאום ווארט. די טייטש פונ'ם ווארט איז „אראפ פונ'ם מארק!" נאר אונזער חבר פיני שרעקט זיך ניט פאר קיין ווערטער. פיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פאס וואסער, וואס מע האט אפגעשטעקט און פארווארפען דעם

צאַפּען. איהר קאָנט צוהאַלטען מיט דער האַנט, פאַרשטאָפּען מיט אַ שמאַטע — עס וועט אייך קיין זאַך ניט העלפען. ביז דאָס וואַסער וועט ניט אַרויסגעהן ביז'ן לעצטען טראָפּען, איז איין עבירה אייער טרחה. פיני מוז אָפּרעדען זיינס. סיידען מע זאָל איהם אַראָפּשלעפּען פון דער ביהנע. דאָ הייסט עס ניט ביהנע. דאָ הייסט עס „סטיידזש". איצטיגס מאָל האָט מען איהם טאַקי געמוזט אַזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פּרעסערס, האָבען איהם גענומען פאַר ביידע הענט און מע האָט איהם מיט כבוד אַראָפּ־געפיהרט פון'ם סטיידזש. דאָס האָט איהם אָבער גאָרניט גע־שטעהרט אויסצופיהרען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט אויספיהרען. ער האָט דאָס איבעריגע דערערעדט, שוין געהענדיג מיט אונז אַהיים. און אַז מיר זענען געקומען אַהיים, האָט ער נאָך לאַנג גערעדט פאַר מיין מאַמען און פאַר מיין שוועגערין ברכה און פאַר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאַכט, אַז ווערליג פיני האָט גע'טענה'ט, איז ער געערעכט. נאָר געהט רעדט מיט ווייבער. אַז פיני האָט זיך גוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואָס איז דעם אינדיק פאַר אַ חילוק, צי מע קוילעט איהם פּורים צו דער סעודה, צי פּסח צום סדר?...

טאָמער ווייסט איהר, וואָס מיינט דערמיט ברכה?...

ו.

דערוויילע געהט אַוועק אַ טאָג און אַ טאָג. דער סטרייק איז אַ סטרייק. די אַרבייטער זענען שטאַהל און אייזען. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג. און אַלע מאָל אויף אַ נייעם פּלאַץ. די מאַנופעקטשורערס, הער איך זאָגען, האַלטען זיך אויך שטאַרק. זיי ווילען ניט נאָכגעבען. זיי וועלען אָבער מוזען נאָכגעבען. אַזוי זאָגען אַלע. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די אַרבייטער זאָלען ניט אויס־

פיהרען. ס'איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאס וועט ניט העלפען, איז עק וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ־זאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו־יארק און מיר וועלען דורכ־געהן איבער די סטריטען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערען מיט די פאהנען איבער דער שטאדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שווענערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאס אויס, ווי קינדער שפיעלען זיך אין סאל־דאטלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האט איהר בארארפט אנקוקען אונזער פיני'ן און הערען, וואס ער האט איהר געזאגט דערויף!

ז.

מיר האבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק גאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאי. דעמאלט איז א יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאגט מען, אז מע דער'הרג'עט א מענטשען. א קליינינקייט — דער פערטער דזשולאי? דאס איז דאך דער טאג, וואס די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך באפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין געווען יום־טוב'דיג. איז אונז פארשטעהרט געווארען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האט מען גע'הרג'עט א מענטשען. די ידיעה האט אונז געבראכט פיני. ער איז געווען אויפ'ן ארט און האט געזעהען דעם גע'הרג'עטען. ער זאגט, אז דער מענטש האט פאהדיענט דעם טוידט. ער איז גע־ווען, זאגט ער, א געננסטער. פרעגט איהם די מאמע: „וואס הייסט א געננסטער? א גנב?" זאגט פיני: „ערגער פון א גנב!"

פרעגט איהם די מאמע: „א גזלן?" זאָגט פיני: „ערגער פון א גזלן!" פרעגט די מאמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון א גזלן?" זאָגט פיני: „א נעננסטער איז ערגער פון א גזלן. ווארום א גזלן איז א גזלן, און א געננסטער איז א געדונגענער גזלן. דעם מענטשען האָט מען גערונגען, ער זאָל שלאָגען די סטרייקערס. איז ער באַפאלען א מיידעל א סטרייקערין און האָט זיך פּארמאָסטען זי צו שלאָגען. האָט זי געמאַכט א גוואַלד, זענע, זיך צונויפגעלאָפען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלעג... מעהר האָט מען פון פיני'ן ניט געקאָנט ארויסבאקומען גאָרנים. ער האָט ארומגעשפאנט מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק. ער האָט געפינעט מיט דער נשמה. ער האָט געשפריצט מיט פייער. ער האָט זיך געריסען ביי די האָר און געשאָטען מיט ווערטער און מיט נעמען:

— איי־איי, קאָלומבוס! איי־איי, וואשינגטאָן! איי־איי, לינקאָלן!

דער סוף איז געווען — פיני האָט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאָפען!

ח.

ביז עפּיס וואָס, דערווייל האָט דאָס אונז געסראָפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האָט זיך געשוואָרען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאָזען אויף דער סטריט פאר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום ווייבאלד אז עס האלט שוין, זאָגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטריט — איז שוין עק וועלט! זי האָט אנגעוואָרפען אויף אונז אלעמען אזא פחד, אז טייבעל האָט זיך צעוויינט, ווי א קליין קינד. גאָט ווייסט, וואו איהר פיני איז אצינד!... האָט די מאמע ישוין פארגעסען אָן אונז און האָט גענומען אויסרעדען דאָס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האָבען א שטארקען נאָט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גאָר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

גאָט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאַטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אם ירצה שם, אמאָל זיין. ווארום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאָקטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אמאָל האָבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאָגט די מאַמע.

— אָמן הלואי! — זאָג איך און חאַפּ א פּאַטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ און זאָל ניט שטופּען די צונג אהין, וואו מע דאַרף ניט...

ט.

געליבען איז גאָט — געקומען פּיני. און געקומען איז ער מיט א שמחה, א גדולה: דער מענטש דער געננסטער, וואָס מע האָט איהם גע'הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר א קאַליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער־הרג'עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אזוי גוט אָנגע'הרג'עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראָכען א האַנט. „א מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין געננסטער!" האָט אָבער די מאַמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פאַרהאַן א גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאַר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבער־ברעכען א האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאך, זיי זאָלען האָבען א טאַטען א קאַליקע?"...

י.

דער סטרייק האָט זיך פאַרצויגען, און מיר געהען אַרום אָהן א שטאָך אַרבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענטש. די מאַמע רעדט איהם אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונז מסתמא ניט פאַר־
לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פריינד
פּעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער איינבינדער און די איבע־
ריגע פריינד און גוטע פריינד קומען אַלע טאָג און טרייסטען אונז
מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
ניט געפאַלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז מע מוז לעבען
אין אַמעריקע נאָר פון שניידעריי? מע קאָן מאַכען אַ לעבען אָהן
שניידעריי אויך. והראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי
אזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע.

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

א.

איידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין דעם נייעם לאנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אמעריקע פון אונזערע פריינד און באקאנטע, ווייל נאָר זיי צו דאנקען האָבען מיר זיך ביסלעכווייז ארויפגעארבייט און אָנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דאָ פריינד און באקאנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! גאנץ כתרילעווקע האָט זיך אריבערגעפעקעלט אהער, קיין אמעריקע. נאָך אונזער אוועקפאָהרען פון דער היים איז געוואָרען, זאָגען זיי, דאָרטען א בהלה, א מהומה, א לויפעניש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, א מורא'דיגער פּאָגראָם, א שחיטה און א שרפה — גאנץ שטאָדט איז אוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראַכט די נייעס — די מאמע. וואו ערגיץ א צרה, ווערד פריהער פון אלע געוואוירע די מאמע. פון וואנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס'איז פאראַן אזא שוהל אין ניו־יאָרק.

ב.

די ערשטע וואָך, אַז מיר זענען געקומען אין שטאָדט אריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפּרענגט אויף א שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאַוונען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פאַרהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פּעסי אָפּגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאַוונען דאָר־טען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אָדער „די כתרילעווקער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דער־זעהען מיט א סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אַז איהר וועט זיין מיט אָב־צעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אַט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אמאָל א זינגערעל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך ארומגעטראָגען מיט זיין דאָבצי'ן. א קינד א קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אמעריקע און מאַכען א לעבען. הערש־בער איז דאָ א חזן און א מוהל און א מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „טיטשער". פאַר וואָס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זעהען. מחמת שלאָגען א קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאַנץ פיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געוועזן, נאָר ער געהט אַנדערש אָנגעטהאָן. אין דער היים ווען ער טהוט אָן אַזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פאַרקירצט.

און די פאות אונטערגעהאקט. נאר די באָרד משפעט ער נים. משפעטן איהם אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אַמעריקע, האָט מען פיינט א באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערטאפּט אין מיטען סטריט שקצים׳לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. א גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם ארויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אז ער געהט אין סטריט, באַהאַלט ער די באָרד אינ׳ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אמאָל ארויס־צוטרייבען ביי איהם די מייז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמאות. אויסטראַכטען זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דאָס הייסט, ער איז א איד א ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופען א „בלאָפער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אזעלכע גליקען, אז ווען ס׳זאָל זיין חאָטש א דריטעל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אַמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער׳ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען א משומד, אז דער פרעזידענט אליין האָט זיך באַשטעלט ביי איהם א פּאָר שטיועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז די מעשה מיט׳ן פרעזידענט׳ס שטי־וועל איז פּונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אמאָל געהאַט דערצעהלט, ווי אזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגעגעסען א קאַץ... דאָ, אז עמיצער דערצעהלט אזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אז ער „האַקט א טשייניק", אָדער

אז ער „בלאָפֿט". מיר געפֿעלט בעסער די ווערטער „ער האָט א טשייניק". עס איז מיר אזוי שטארק געפֿעלען, אז איך האָב עס ארויפֿגעכאַפּט אויף פּאַפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסגע־מאָהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האַלט א האַמער. אויפ'ן טיש שטעהט א גרויסער טשייניק, און ער האָט איהם... אַלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאַטשעט פֿאַר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט א האַלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפֿאַר, וואָס איך מאַך מענ־טשעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז ניטאָ וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק"...

ד.

וואָס דאַרפֿט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אַלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאָדען, כאָטש א דריט־חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע'הרג'עט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פֿונ'ם פּאָגראָם גופֿא האָט ער אליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואַנט צעריסען. די סחורה פֿון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אַלע אין א קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעגאַנגען פֿון הונגער. דאָס אלסדינג וואָלט געווען א האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אַלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנ־זעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אשטייגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפֿען אָנזעצען און אנטלויפֿען פֿון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאַכט איז ער אנטלאָפֿען. וואוהין — קיין אמעריקע. זיין זוהנדעל העניך מיט'ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאַכט פֿון מיר, וואָס איך פֿאָהר קיין אמעריקע? איצט

שלעפּט ער זיך אַרום דאָ איבער די סטריטען. אַז ער דערזעהט מיך, אַנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו רעדען מיט מיר. המנ'ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אַז ער מוז איהם מאַכען בלוי דאָס אַנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אַז מע נעמט זיך איבער, אָדער אַז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אַלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה'כע די רופא'טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינשעל, מיט זייערע עפּעל און מיט זייערע באַרען? איז דאָס אַלסדינג אַוועק מיט'ן רויך און מיט'ן פייער. מע האָט זיי פאַרברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאַכט פון אַלסדינג אַש. איהר זאָלט זיי אָנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אַלט. ער שטופּט אַ פּושקאַרט מיט עפּעל און מיט אָראַנדזשעס, און זי פּעדעלט מיט וויסאָצקי'ס טיי. „אַז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען"...

— אַ שענע ריינע כפּרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האַלט מיט איהם. אַ מצוה אויף מנשה'כע די רופא'טע. זי איז געווען אַ רשע'טע. געזשאַלעוועט איין אָרעמאַן אַ פאַרפוילטען עפּעל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלען פון'ם בוים. זי מיינט, אַז איך האָב שוין פאַרגעסען די מעשה, ווי אַזוי מע האָט מיך אַמאָל גע־פּאַקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפּאָגראָמעוועט אונזערע כתרילעווקער אידען, געראַבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

א סברה, אז אונזער האלבע שטוב, וואס מיר האבען פארקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אפגעברענט געווארען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז א שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואס דארט, אין דער היים, איז ער געווען א בעל־הבית פאר זיך, און דא, אין אמעריקע, ארבייט ער ביי יענעם. אמאל איז ער א „אונטערפרעסער" ביי הויזען, און אמאל איז ער איין „אפרייטער" ביי דער מאשין. ער פארדיענט, זאגט ער, זיינע זיעבען־אכט טאלער א וואך. עס וואלט איהם געווען, זאגט ער, ווינציגליך אויף צו מאכען א לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האט ער, און אלע מיידלעך — דריי מאל אזוי פיעל. זיי ארבייטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דא „שוירטס". פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאר וואס הייסען העמדער „שוירטס"? זאגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואסער א שורש עס נעמט זיך דאסווארט „שוירטס". זאגט צו איהם אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאך א סך אנדערע ווערטער? זאגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יא דעם שורש. פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך דאס ווארט „בוטשער", און פאר וואס איז בוטשער א קצב?" זאגט איהם אליהו: „דערפאר, וואס א קצב צעבוטשערט דאס פלייש אויף שטיקלעך"... פרעגט איהם פיני: „פון וואנען זשע נעמט זיך עס, וואס א שניידער הייסט דא „אפ־רייטער"?" זאגט אליהו: „דאס נעמט זיך דערפון, וואס... וואס... וואס האסט דו זיך צוגעטשעפעט צו מיר? וואס בין איך מחויב דיר צו פארטייטשען אלע ווערטער, וואס מע זאגט דא אין אמע־ריקע?"

— ששא! שריי ניט! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! — זאגט פיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפים א זאך, זאלסט דו קיינמאל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, ווארום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שווענערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האב איך מיך פארערדט פון זייטיגע זאכען און האב פארגעסען, אז איך האב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע באקאנטע זענען דא, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז גאנץ כתרילעווקע אצינד אין אמעריקע. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס פאטער, הערש־לייב מעכאניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער־מאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי װאלטען שוין לאנג ארויסגע־פאהרען, האבען זיי נים מיט וואס. בעטען זיי, מע זאל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר װעלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאלער אויף איינצוצאהלען איין אויפגאב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאהלען. און זיי וועלען מיט גאט'ס הילף געווים אויסצאהלען. ווארום זיי קומען אהער נים מיט לעדיגע הענט. הערש־לייב דער מעכאניק שרייבט, אז ער האט צוגעטראכט א נייעם אויוועז. אזא מין אויוועז, וואס מע דארף צו איהם האבען זעהר ווינציג האלץ. כמעט גאלע גאר נים. ווי אזוי? דאס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאכער האט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואס גאנץ אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואס זשע איז דאס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א געוועהנליכער וואנט־זייגער מיט א געוועהנליכען ציפערבלאט. נאר וואס דען? אז איהר קוקט זיך נוט צו צום ציפערבלאט, דערזעהט איהר אויסגעמאהלט די זון

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאג זעהט מען מעהר ארוים די זון. און ביינאכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פארטיג? האט צייט! אלע מאל, ווען דער זייגער שלאגט־אוים צוועלף, עפענט זיך אויף פאר אייערע אויגען א קליין טירעלע און עס קומט ארוים פריהער איין אפיציער מיט א שפאגע. דערנאך צוועלף סאלדאטען־מוזיקאנטען. דער אפיציער טהוט א מאך מיט דער שפאגע, און די צוועלף סאלדאטען שפיעלען אפ א מארש און געהען אוועק. מאכט זיך צו דאס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאן מען מיט אזא זייגער פארדיענען געלט אין אמעריקע? אויף דעם זייגער האט פיני'ס פעטער פארבראכט היבשע עטליכע יאהר. ער איז שוין געווען ביי איהם כמעט אינגאנצען פארטיג. האט מען איהם בעת פאגראם צעריבען אויף שטיקלעך. נאר עס מאכט ניט אויס. אבי דער שכל פונ'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאז ער נאר קומען קיין אמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאגט דא, אלל־רייט.

ט.

און ווי אזוי מיר מאכען א לעבען — האב איך אייך נאך אלץ ניט געזאגט. נאר דאס לאז שוין זיין אויף מארגען.

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און גע־קומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי געהט אַלע שבת דאַוונען אין בתרילעווקער בית־המדרש, באַגעגענט זי זיך מיט מענטשען. האָט זי זיך באַקענט מיט דער פּרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פּרע־זידענט". די פּרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע ווייבער ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שווענערין ברכה זאָגט, אַז די הינע ווייבער געהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַנ־טען. דאָ הייסט דאָס „דיימאָנטס". און אַז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי ווייסען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען לשון־הרע... האַקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אָט דאָס

אליין, טאַכטער לעבען, איז דאָך אויך לשון־הרע״... פאַרענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, וואָרום זי זאָגט דאָס פאַר אייגענע, ניט פאַר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פּרעזידענ־טיכע און צו איהר מאַן, דעם פּרעזידענט פון דער כתרילעווקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו נייישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע״? דאָרט פאַרקויפט מען אידישע כשר׳ע קאָלבאַסעס. דאַרע קישקע, געבראָטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אַלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס״, וואו איהר קומט אריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאָד, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אַזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך א פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען געפיהלט, אז מיר וואָלטען בויינעקומען נאָך צוויי פּאָרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאַנגען פּאָדעס... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אָט וואָס. דער פּרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו נייישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע״. האָט די מאַמע דורך דער פּרעזידענטיכע גע׳פועל׳ט ביי׳ם פּרעזידענט, אז מע זאָל אריינגעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו נייישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע״ פאַר א מענטשען. דאָ הייסט עס א סיילעסמאַן, א

פּאַרקויפער. און ניט נאָר אַ פּאַרקויפער אַליין, נאָר טאָקי אַ „ווייטער" אויך. דאָס הייסט, אַז איינער קומט אַריין און הייסט זיך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך — דאַרף מען זיך ניט שעמען און דערלאַנגען. האָט זיך אַפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געבּרעקעלט: „סטייטש, אַ יונגערמאַן מיט אַ בּערדעל, פּייסי דעם חזנ'ס אַ זוהן און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאָל זיין אַ משרת!"... האָט איהם אונזער חבר פּיני אָוועקגעגעבען אַ נאָב. „וואָס מיינסטו דו? — האָט איהם פּיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אַז דו בּיזט אינ'ם פּאַרשאָלטענעם כּתרילעווקע? דו בּיזט אין אַמעריקע בּיזט דו! אין אַמעריקע האָבען אַזעלכע פיינע מענ־טשען ווי דו, למשל, אַ קאַרנעגי, אַ ראָקענפעלער, אַ וואַנדערבּילד, געפּעדעלט מיט נאָזעטען, אַרומגעטראָגען שוועבעלעך (דאָ הייסט עס „מעטשעס") און געפּוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פון אַ דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, פון אַ אייבּראַם לינקאָלן, אָדער פון אַנדערע גרויסע לייט, וועסטו דו זעהען, אַז פּייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אָנשטעהן פּאַרקויפען קישקעלעך"...

ד.

דאָ האָט אָבער אונזער חבר פּיני געחאַפּט אַ מיאוסען פּסק פון מיין מאַמע. וואָרום כל זמן פּיני האָט געשאָטען מיט נעמען: קאַרנעגי, ראָקענפעלער, וואַנדערבּילד, — האָט איהר ניט געאַהרט. נאָר אַז ער האָט דערמאָנט דזשאָרדזש וואַשינגטאָן און אייבּראַם לינקאָלן אינאיינעם מיט מיין טאַטען פּייסי דעם חזן — האָט דאָס איהר פאַרדראָסען. זי האָט געזאָגט, אַז זי קען ניט וואַשינגטאָנען און וויים ניט ווער אברהם לינקאָלן איז געווען. עס קאָן זעהר זיין, אַז דאָס זענען געווען גאַנץ לייטישע מענטשען און גאַנץ שענע אידען. נאָר זי וויל ניט, מע זאָל איהר מאַנ'ס נאָמען באַציהען אַהער קיין אַמעריקע. לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, דאָרטען אין גן־עדן אַ גוטער מליץ פאַר איהר און פאַר אייך און פאַר כל ישראל.

— אמן! — זאג איך, און האב א פאטש טון מיין ברודער אליהו — איך זאל ניט זיין קיין עזות־פנים.

ה.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האט א דזשאב און מאכט א לעבען. ער פארקויפט קישקעלעך און דערלאנגט צום טיש און באקומט דערפאר, ערשטענס. פינף טאלער א וואך, און א חוץ לזה, צוויי מאל אין טאג עסען — איז אויך עפּיס ווערטה. היינט וואס איז ווערטה דאס. וואס עס קומען אריין אין „סטאר" קויפען פלייש א וועלט מיט מענטשען? אלע טאג מאכט ער נייע באקאנטשאפטען מיט די פיינסטע לייט פון ניו־יארק. עס איז דא א האפענונג, אז מיין ברודער זאל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז באליעבט פון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאסטאמערס. א קאסטאמער האט הנאה, אז איהם באדיענט א טאטעו'ס א קינד, ניט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האט מיין ברודער — דאס וואס עס וואכסט איהם, ניט פאר אייך געדאכט, א בארד. ער זאל ניט האבען קיין בארד, וואלט ער געווען גאר־גאר אלל־רייט. איז אבער, ווי אויף צו־להכעים, האט זיך זיין בארד אין אמעריקע ביי איהם צעוואכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאגט איהם פיני, אז ער וואלט געמעגט דאס בערדעל, אויף אמעריקאנער לשון גערעדט, אביסעל „צופיקסען". אזוי ווי ער, פיני, האט געטהאן. ער האט זיך אריינגעכאפט צו א שערער (דא הייסט עס א „בארבער־שאפ") און האט זיך אוועקגעזעצט, זאגט ער, אויפ'ן „טשער" (אזא שטוהל) און פארווארפען דעם קאפ און ניט געזאגט קיין ווארט. מחמת ער האט נאך דעמאלט ניט געקאנט רעדען קיין איינגעלש. איז צוגעגאנגען דער שערער, דער „בארבער" הייסט עס, און האט אידם, זאגט ער, אנגענומען ביי דער נאז — אזוי זאגט פיני — און האט נישט געטהאן גאר־

ניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָנגעזייפט גוט דאָס גאַנצע פּנים און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט אַ גאָל־מעסער מעהר ניט אַז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אַז ער איז אויפגעשטאַנען, אַזוי דערצעהלט פּיני, און האָט געגעבען אַ קוק אין שפּיעגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פּנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, אַ סימן פון אַ באָרד, אָדער פון וואָנסעס. גלאַט, ווי אַ לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אַז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאַט פון זיין ווייב טייבעלע! זי האָט טעבאַך גע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אַזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פּאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיני גאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פּנים און זעהט־אויס, ווי איין ערטער אַמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָר איינגעלש און קייעט שוין בסדר „טשואינגאָם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, ווען ער זאָל נאָך וועלען אַבסולוט געבען, די מאַ־שינקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געווען אַ גאַנצער דזשענטעלמען, אַ ספּאָרט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון אַ משפּחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביזנעס", וואָלט ער געקאָנט מאַכען אַ לעבען. ער מאַכט אַזוי אויך אַ לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אַנדער דזשאָב. דערפאַר האָט ער אַ מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין אַרבייט אין דער וועלט. ער

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאַכען א טאָלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שאָרען קויהלען — איז שאָרען קויהלען. פעדלען מיט גאָזעטען — איז אודאי גוט. אַמעריקע, זאָגט ער, איז א פרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאַר, זאָגט ער, אַרבייטען דאָ אַלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאַליענער. א געבאָרענער אַיין אַמעריקאַנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אַמעריקאַנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפּנאַרען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אַמעריקאַנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פּיני. ער האָט שוין אפילו געמאַכט א ליעד אויף אַמעריקע. דאָס גאַנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסווענינג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי איהם:

„קאָלומבוס'עס מדינה
איז א לאַנד פאַר גרינע.
דאָס איינציגע געבליבען,
וואָס א איד מאַכט דאָ א לעבען...
דאָס לאַנד איז גרויס
גאָר אָהן א סוף.
דאָ האַקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ ווייסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראַם:

„אַמעריקע איז דאָס לאַנד פון יושר,
האָט א פּרעזידענט און ניט קיין קייסער"...

לאַכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר" גראַמט זיך עפּיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם פּיני מיט א משל: „אז דער מאַן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

פון זיין פענדעל. און אז דער מאַן הייסט לייזער, איז אַ רוח איהם אין טאַטען... פרעגט די וועלט אַ קשיא: וואו איז דאַ דער גראַם? איז דער תירוץ: אַ רוח איהם אין טאַטען אַהן אַ גראַם"...

ז.

איהר מיינט, אַז אונזערע ווייבער מאַכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאַס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבה פיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי אַרבייטען ביי „נעק־טייס" (מענערשע שניפּסען). און וועמען האָבען זיי צו פאַרדאַנקען? ווידער אַ מאָל מיין מאַמען, און ווידער אַ מאָל צוליעב דעם, וואָס זי געהט אַלע שבת אין שוהל אַריין. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, אַ נגידית הייסט עס (אַ נגיד הייסט דאָ איין „אַל־רייטניק"). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאַקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז אַ גאַנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתרילעווקע, איז אַמאָל געווען אַ קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאַט אַ יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פאַרליעבט, אָט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלט, ער זאָל פאָהרען אויפ'ן יריד קויפען אַ בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלט, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אַמעריקע. האָט דאָס איהם באַגליקט

און ער איז געוואָרען איין אָלרייטניק, און קריינדעל איז געוואָרען איין אָלרייטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פאַבריק, דאָ הייסט עס אַ פעקטאָרי, פון נעק־טייס, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די אָלרייטניטשקע, קריינדעל הייסט דאָס, האָט געהאַט יאָהרצייט נאָך איהר מאַמע. איז זי געקומען אין שוהל און האָט זיך צערעדט מיט דער מאַמע און זיך געלאָזט דער־קענען. דערהערט פון דער מאַמע, אַז מיין טאַטע איז געוועזען פּייסי דער חזן, האָט זי זיך נאָך מעהר צוגעלאָזט צו מיין מאַמע און צוגע־זאָגט אונז באַהילפיג זיין מיט וואָס נאָר מעגליך. האָט איהר די מאַמע געזאָגט, אַז קיין הילף וויל זי ניט. זי פאַרלאַנגט נאָר אַר־בייט פאַר איהרע קינדער. אַ וואָרט און אַ וואָרט — די אָלרייט־ניטשקע האָט אויסגעפּועל'ט ביי איהר מאַן דעם אָלרייטניק, ער זאָל געבען איין אָרט ביי זיך אין דער פעקטאָרי פאַר מיין שווע־גערין ברכה און פאַר אונזער פּיני'ס ווייבעל טייבעל. זענען זיי אַ פּאָר וואָכען געגאַנגען אויף בראָדוויי ארבייטען אין דער פּעק־טאָרי. און דערנאָך האָט די מאַמע גע'פּועל'ט, מע זאָל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען אַ גאַנצען טאָג אין שאָפּ.

ט.

עס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטען: כל זמן דער „סיזען" האָט זיך געהאַלטען, איז מען געווען „ביזי", דאָס הייסט, מע האָט געהאַט ארבייט. שפּעטער, אַז ס'איז געוואָרען „סלעקטיים", דאָס הייסט, ס'איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער גע־בליבען אָהן ארבייט. מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק ניט גענומען צום האַרצען. וואָרום „גאָט איז אַ פאָטער — מיט איין האַנט שטראָפט ער, מיט דער אַנדערער היילט ער". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פאַרשטעה דאָס ניט מיט'ן שכל: צו וואָס דאַרף גאָט שטראָפען און דערנאָך היילען? אַמעהר, לאָז ער ניט שטראָפען, וועט ער פאַרשפּאָרען היילען... און ווידער זאָגט די מאַמע, „אַז גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה"...

י.

אקעגען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באלד הערען. נאָר לאָמיר זיך אביסעל אָפּרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דער־צעהלען ווייטער.

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

XIII

די רפואה פאַר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה" ? אזוי איז געווען די מעשה :

מיין ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער נײשאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע". ס'איז ניט פאַר איהם קיין דזשאָב. פאַרגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פּייסי דעם חזנ'ס א זוהן. ער איז א יונגערמאַן איין אײדעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאַנץ פיין דאַווענען פאַר'ן עמוד. ווי פּאַסט דאָס פאַר אזא יונגענמאַן צו דערלאַנגען קישקעלעך צום טיש ? דאָס דערלאַנגען אליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פאַרהאַן אַלערליי מענטשען. פאַרהאַן מענטשען איי־דעלע. איין אײדעלמאַן, א טאַטענ'ס א קינד, קומט־אַריין און הייסט זיך דערלאַנגען א פּאָרציע וואורשטעלעך און זעצט זיך אוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, באַצאָהלט און גוד באַי.

ב.

פאַרהאַן אָבער אַזעלכער, וואָס איז ניט קיין אײדעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראָבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט געגוג הײס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אַז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי אַ מענטש: „זײט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פּאָרציע". נאָר ער טהוט אַ פּײף, אָדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעי, ווײטער! גיוו מי נאָך אַ פּאָרציע!" און מײן ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אַזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אַזאַ גראָביאַן. ווערד דער גראָביאַן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעי, פּראָפּעסאָר! קאַם היער!" ענט־פערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פּראָפּעסאָר בין איך אייך?"... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרײט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מײן ברודער און פרעגט איהם: „וואַט איז די מערדער וויט יו?" דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם חער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסט דו ניט, אַז מע פרעגט דיך?" זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט ווי אַ מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם ווײדער דער באָס: „און אַז איך רעד אויף אײנגעלש, בין איך אַ פּיפּערנאָטער?"... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זײן"...

— אויב אַזוי, — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער הײם...

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שטיקעל ברויט, אַבי ניט פּאַרקויפען קיין קישקעלעך". אַזוי זאָגט מײן ברודער אליהו. אונזער חבר

פיני שטימט מיט איהם ניט איין. פיני גערט מיט דעם גאַנג, אַז אמעריקע איז אַ פרייע מדינה. אַז אין אמעריקע באַדאַרף אַלסדינג אָנשטעהן. און טאָמער ווילט איהר איהם איבערשפאַרען, הויבט ער באַלד אָן מיט זיינע מיליאָנערען: „קאַרנעגי... וואַנדערבילד... ראָקענפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואַנען קענסט דו זיך מיט די דאָזיגע לייט?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— למאי פון וואַנען וויים איך, וואָס אין דעם רוסישען „הויף" טהוט זיך?

פרעגט איהם ווידער אליהו:

— נו־יאָ, פון וואַנען ווייסט דו דאָס?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— זאָלסט לייענען אַזוי פיעל ראָמאַנען, ווי איך, וואָלסט דו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאָס מיינט פיני די ביכער, וואָס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פראָסט אידיש. און גראָב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאַמע'ס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפון אַ לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האָבען ליעב ראָמאַנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אַלע שבת ביי טאָג, ווי אַ וואַסער. מיין מאַמע און פיני'ס ווייב טייבעל האָבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע ווערט באַלד אנשלאָפען. נאָר טייבעל הערט און זיפצט. אמאָל וויינט זי. זי האָט אַ ווייך האַרץ. ס'זאָל ניט זיין שבת און מע זאָל מעגען, וואָלט איך אויסגעמאָהלט מיט אַ פּענסעל אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי ברכה לייענט, און ווי אַזוי די מאַמע שלאָפט, און ווי אַזוי טייבעל וויינט...

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פאַררעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אַזוי גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאָס א מכה, אַז א יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־ארום אָהן א שטאָך אַר־ בייט. ער קאָן ניט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פיני טהוט. פיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען א לאָפּעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאָגט, אַז ער וואָלט אויך גע־ באַנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פיני: „וואָס דען האָסט דו געוואָלט? מע זאָל דיר אריינטראָגען דיין פּאָרציע שניי אין שטוב אריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פיני איז אויפגעלעגט.

— אפּנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו א זאָג און באַקומט פון איהם איין ענטפער:

— שור איז מיר גוט, אַז איך דערמאָן זיך, אַז איך בין אין אמעריקע, ניט אין פּאָגראָמענלאַנד.

— א גדולה אויף דיין באָבען! — זאָגט אליהו, און פאַר הארצוועהטיג געהט ער אוועק נאָר אין שוהל אריין, אין כתרילעווער בית־המדרש. און דאָ, אין כתרילעווקער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אַזוי? וועט איהר הערען א שענס.

ו.

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט, אַז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך ארומגעשלעפּט איבער'ן לאָנדאָנער ווהייטשעפּעל, איז דערווייל אין דער אַלטער היים, אין אונזער ליעבען כתרילעווקע, אויסגעבראָכען א כפול־שמונה'דיגער פּאָגראָם מיט א שרפה א צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראַבעווען, האָט מען געראַבעוועט. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צעבראָכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פאַר־ברענט. מילא, פון אָרעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די עטליכע קישעלעך. האָבען זיי ניט געהאַט וואָס צו פאַרלירען. זיי האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זיי זענען חאָטש ארוים מיט'ן לעבען. וואָרום עס זענען געווען אזעלכע, וואָס האָבען געחאַפּט קלעפּ, און אזעלכע, וואָס זענען פון די קלעפּ געשטאָרבען. אָרעמע עופה'לעך נעבאך זענען א טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און א טייל זענען אויסגעגאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואָס ערשט נעכטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אָהן א העמד אויפ'ן לייב און אָהן א שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפאַלענע, אז מע טהוט א טראַכט, — אזוי זאָגען אונזערע לייט — געהט איבער א פראָסט איבער'ן לייב! פאַר וואָס געהט ניט איבער קיין פראָסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א טראַכט וועגען די אָרעמע לייט און וועגען זייערע אָרעמע עופה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגעגאַנגען פאַר הונגער? — דאָס קאָן איך ניט פאַרשטהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט, אז די כתרילעווקער אידען האָבען שוין אזא טבע: איין אָרעמאַן, אז ער געהט אוים פון הונגער, איז ביי זיי גאָר ניט. און א נגיד, אז ער ווערד א קבצן — חאַפּט זיי אוועק דער רוח!...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען איינער מיט'ן נאָמען משה־נח. אחוץ וואָס ער האָט געהאַט איין איינענע שטוב מיט א הויף, מיט א גאָרטען, איז ער גלאַט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער אָרומ־געהן אין די גאַטקעס. דאָס הייסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאַלאַט. א איד איין אָרעמאַן וועט

ניט וואגען באווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער?... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם גע־בליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער געהאט אלע מאל א מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האבען איהם געגוג אריינגעטראגען צום לעבען. נאך איבער גענוג. פון דעסטוועגען האט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האט זי גערופען „רחמה־בירעל", דערפאר וואס זי האט א פארלעגטע נאז) גע־שלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין־הרע, האט „רחבה־בירעל" ליעב געהאט זיך קלאגען, אז איהר „בהבה" האט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי גיט ניט קיין „בילך"... נאר כתרילעווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינ שטעלט אייך פאר, אז אזא איד, ווי משה־נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען קיין רחמנות? נאר וואס קאן טהון משה־נח אין אמעריקע? ער וועט דאך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע" אויף איהם ארומגעקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ'ם כתרילעווקער בית־המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאלט איהר ניט אוועקמאכען מיט דער האנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל־הבית. פון יאהרצייטען אליין קאן מען דא נתעשר ווערען. מע האלט דא זעהר שטארק פון יאהרצייטען. א גאנץ יאהר דא־ווענט מען דא ניט. מע האט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני" —

צייט איז געלט. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אוועק אַלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אַריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין אַ אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען אַ כשר'ען אָנבייסען, ווארום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש אַ ביינדעל. און ווער שמועסט אַ בר־מצוה — דעמאָלט פאַלט שוין אַריין דעם שמש גאָר אַ גראָבס. ביי אונז, אין דער אַלטער היים, אז אַ יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אַלע טאָג דאַוונען. דאָ, אין אַמעריקע, אַ בר־מצוה — איז אַ יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על אַ טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי אַ חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אויס, ווי אַ יונג האָהנעבעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבעטשעט עפּיס אַ דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסווענינ, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה נים אויף אידיש. דערנאָך געהט־צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַביי"), און געהט געגאָלט דאָס גאַנצע פּנים, און געהט־אויס ווי ביי אונז אַ פּוילישער קסיאָנדז). ער לעגט אַרויף די ברייטע אַרבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ט.

קורץ, משה־נח האָט אַ גוטען דזשאָב. איין זאַך נאָר, וואָס ער מוז נעבאַך אַליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרס" מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פּאַסט דאָס פאַר אַ אידען, וואָס איז ערשט נים לאַנג געווען אַ נגיד, — זאָל געהן קאָלעקטען? זיין ווייב „רחבה־בירעל" האָט אַזש געוויינט פאַר מיין מאַמען, אויסגעגאָסען איהר גאַנץ ביטער הארץ פאַר איהר. זי האָט געזאָגט: „איהר בעגט ביר גלויבען בדאבדות, אז איטליכס באַל, וואָס בייד באד דאַרף געהד באָהדעד בעבור־שהדרס, זעהט ער זיך ביט'ד

בליזך־הבות..." איך האָב מורא, אַז קיינער פון אייך וועט ניט פאַרשטעהן אַזאַ לשון. עפּיס קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אַז איט־ליכס מאָל, וואָס מיין מאַן געהט מאַהנען בעבור־שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסגעהערט פון נחמה־מירלען איהר ביטער הארץ, גיט איהר מיין מאַמע אַ גלייכע עצה, אַז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאַר אַ קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין אַ הילף, און מיין ברודער וועט מאַכען אַ לעבען... פאַר־שטעהט זיך, אַז משה־נח האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דעם פּלאַן מיט ביידע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב אַ ביסעל געקווינקעלט. ס'איז איהם נאָך געווען אַ ביסעל פּריקרע. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו־הילף. ער האָט זיך צע־לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אָוועקגעגעבען אליהו'ן אַ רעכטע פּאַרציע:

— איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קאַרנעגי, ראָקענפעלער, וואַנ־דערבילד?... און — פּאַשאָל!

פּיני, אַז ער וויל, קאָן ער!

י.

ווער וואָלט זיך עס, אשטיינער, נעריכט, אַז פון אַזאַ קליינעם דזשאָב, ווי זיין אַ קאָלעקטאָר ביי אַ שמש פון אַ שוהל, זאָל זיך אויספּיקען מיט דער צייט אַ סך אַ גרעסערער דזשאָב? און ניט איין דזשאָב, נאָר צוויי דזשאָבען. איין דזשאָב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ פוירניטשור־ביזנעס פאַר מיין ברודער אליהו. און דער אַנ־דערער דזשאָב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ אינשורענס קאָמפּאַניע — פאַר אונזער חבר פּיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פּנים'ער, אַז איהר הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס איז אַזעלכס „פוירני־טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואַרט מיר צו אַ ווײַלע — איך וועל אייך אַלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאָלעקטען

XIV

מיר קאָלעקטען

א.

דערפֿאַר איז גוט אין אַמעריקע, וואָס אַלסדינג טראַגט מען אַריין אין שטוב אַריין. און אַלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויסצאָהלען. פֿאַר איין טאָלער אַ וואָך קאָנט איהר אייך אויס־מעבלירען אייער שטוב, ווי אַ גראַף. דאָ זאָגט מען ניט „אויס־מעבלירען". דאָ זאָגט מען: „אויספֿוירנישען". וואָרום מעבעל הייסט דאָ „פֿוירניטשור". פֿון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט „פֿויר־ניטשור" — ווייס איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אַז דאָס דאַרף וואַכסען פֿון צוויי ווערטער: „פֿאַרניט" — פֿון פֿאַרינט, און „טשער" — אַ בענקעל, אַ שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פיני, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פֿון פֿאַרינט, פֿאַר וואָס ניט פֿון הינטען? און פֿאַר וואָס עפּיס גראָד אַ שטוהל, פֿאַר וואָס ניט קיין שפּיעגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פֿאַרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פֿוירניטשער". און דריטענס, מע זאָגט ניט „פֿוירניטשער", נאָר „פֿוירניטשיר" — מיט אַ חיריק. זאָגט איהם אליהו, אַז נאָר אַ משוגענער וועט זאָגען פֿוירניטשיר, מיט אַ חיריק. אַ קלאָרער מענטש וועט אַלע

מאָל זאָגען מיט א סגול — „פוירניטשער". אזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פּעטש. א גליק, וואָס ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל א פרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי א אידען, נאָר ביי אזא אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אזעלכער, וואָס איז שוין דאָ איין לאַנד האָטש א יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אז דאָס וואָרט פוירניטשער לענט זיך ניט אויס ניט מיט א חיריק און ניט מיט א סגול, נאָר מיט א מלופים. דאָס הייסט, מע דאַרף נאָר זאָגען „פוירניטשור". הייגט נעהמט זייט א חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט א זאַך פאַר מזומן געלט. סיידען אזא איד, ווי דזשייקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין ניטאָ. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני דרינגט, אז ניין. ער זאָגט, אז קאַרנעגי איז א סך רייכער. וואַנדערבילד — אודאי. און ראָקענפעלער — אודאי און אודאי! זאָגט אָבער אליהו: לאַ מיט א ספּאָדיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימע־ניעס. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אלע. הויבט שוין פּיני אָן ארויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפעלער צעשענקט א יאָהר נדבות נאָר, פאַרמאָגט דאָס אפשר ניט שיף אויף זיין מאַיאָנטעק. ווערד שוין מיין ברודער אליהו איין כעס און זאָגט אויף פּיני'ן, אז ער איז א שונא־ישראל, איין אנטיסעמיט, וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אז ראָקענפעלער זאָל זיין רייכער פון שיפ'ען, דאַרף ער אויך זאָגען, אז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפעלער איז א גוי, און שיף איז א איד. צעלאָזט זיך פּיני און זאָגט:

— און אז שיף זאָל זיין דריי מאָל א איד, דעריבער זאָל איך זאָגען א ליגען? דו פאַרגעסט זיך, אליהו, צו אָפּט, אז מ'ר זענען אין אמעריקע, און אז אמעריקע האָט פיינט בלאָף!

— אזוי פיעל מכות זאָל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך וויס, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאָלען מיר אלע האָבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאָג נאָר אין ניו־יאָרק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראָנזוויל און א חוץ די בראָנקס!

אזוי זאָגט מיין שווענערין ברכה, און זייער שפּאַרען זיך נעמט א סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע נוט פוירניטשור (נערענקט זשע, אז מע דאַרף זאָגען „פוירניטשור") אויף אויסצאָהלען צו טאָלער א וואָך, דאַרף מען דאָך האָבען מענטשען, וואָס זאָלען ארומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די טאָלערס. איז דערויף געשטעלט געוואָרען קאָלעקטאָרס, וואָס געהען ארום קאָלעקטען די טאָלערס. קאָלעקטאָרס זענען דאָ א סך. יעדער קאָלעקטאָר האָט זיך זיין „ראוט", זיינע הייזער, וואו ער געהט־ארום קאָלעקטען. זיין ארבייט איז אָנקלאָפּען אין דער טיר. דערנאָך קומט ער אריין און זאָגט: „גוד מאָרנינג!" — דאָס הייסט: א גוט מאָרגען. דערנאָך זאָגט ער: „ווערי נייס דעי" — דאָס הייסט: זעהר א שענער טאָג!... דערנאָך גיט ער אייך ארויס א קוויטאַנציע, נעמט אָפּ דעם טאָלער און זאָגט: „גוד באַי". מעהר דאַרף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אראָפּנעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אריינגעהן אינ'ם רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאַלאָשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך בעת מעשה פּיפּקען א סיגאַרעט, אָדער פּייפען א ניגון, אָדער קייען אייער טשואינגגאָם. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס'איז אמעריקע.

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פון'ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפען קיש־קעלעך. און פארדיענט פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאגארע", אינ'ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צו־פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. ווארום בטבע איז אליהו א מענטש אײן אײנגעהאלטענער. נארניט דאס, וואס פיני. אונזער פיני האט שוין א סך א ברייטערע האנט. זעלטען ווען ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאגט ער, פאהרען, ווארום ער האט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאהרען. ניט אזוי נאך צו־ליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואס ער איז א פאר־טראכטע בריאה. דער קאפ טראגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באגעהן זיך א מינוט אהן דעם, ער זאל ניט אריינקוקען אין א בוך, אדער אין א „פייפער". און אמאל מאכט זיך, אז ער האלט סאמע אין מיטען שרייבען. דאס הייסט, ער געהט־ארום און טראכט און טראכט — ער הערט נארניט, וואס מע רעדט צו איהם. דערנאך חאפט ער א פענסיל אדער א טינט־און־פען און הויבט אן שרייבען, קאן ער אייך באשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואס ער האט דארטען אנגעשריבען און וואס טהוט ער מיט'ן אנגעשריבענעם — דאס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואס ער האט אנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געווארען, און מיר וויסען נאך אלץ גאר נישט.

ה.

פון דעסטוועגען שאַדט דאָס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאָל מאַכען א לעבען. און נאָך ווי מאַכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאַלעקטאָר. נישט ביי פוירניטשור, נאָר ביי „אינ־שורענס". ביי אונז ווערד דאָס אָנגערופען „סעקוראַנץ", אָדער „פּאַרזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דאָ פאַרזיכערען זיך אַלע. יונג און אַלט, ווייבער און קינדער, טאַטעס און מאַמעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באָבעס. און אויך נישט פאַר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון א ניקעל ביז א טאָלער א וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דאַרפט איהר אַלץ מעהר צאָהלען. פאַרהאַן הייזער אַזעלכע, וואו אַלע מענטשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל, זענען אַלע פאַרזיכערט פונ'ם טוידט. און טאָמער זענען נאָך ניט אַלע פאַרזיכערט, דאַרף דער קאַלעקטאָר זעהען דעם ניט־פאַרזיכערטען צו פאַרזיכערען. וואָס הייסט דאָס „פאַרזיכערען" און ווי אַזוי פאַרזיכערט מען א מענ־טשען פונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אַקוראַט. איך ווייס נאָר, אַז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם דזשאָב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאָב פון פוירניטשור. פאַר וואָס? ווייל ביי פוירניטשור קאַלעקטען דאַרף מען נאָר באַנוצען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, די ווערטער: „גוד מאָרנינג" און „גוד באַי". און ביי אינשורענס דאַרף מען רעדען, צורעדען, פאַר־רעדען און איבעררעדען. דערויף איז מסוגל נאָר אונזער חבר פיני. ער קאָן איבעררעדען א וואַנט. ער קאָן מאַכען רעדענדיג א טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פיני מאַכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז אַרויף אויף זיינעס. זענט איהר א פאַרזיכערטער — מעגט איהר

דאָך רעדען פון פארזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פארזיכערט — דארפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פארזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פיני'ס הענט ניט ארויס־דרעהען. ער וועט אייך שוין פארזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויגער. אייער קאָזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער"). דאָס הייסט, איהר פארזיכערט זיך, אז טאָמער שטארבט אייער נעכסטדאָרינער פריהער פון אייך, באקומט איהר פון דער קאָמפאַניע א שענע פּאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פארזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באם חלילה איהר שטארבט אוועק פריהער פון איהם, באַ־קומט ער פון דער קאָמפאַניע א פּאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואָדער א וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פּיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט־איין אייערע קוואָדערס. ער קריגט דערפון פופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פּאר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פארזיכערט אייך איבעראַנייס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך א נייע פּאָ־ליסי" (אזוי גערהט דאָ די שפּראך), באקומט פּיני דער איידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר א קוואָדער פרעמיע, באקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע אין איין קלאַפּ פופצעהן קוואָדערס! אנו, רעכענט אוים, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאכט?! היינט שטעלט אייך פאָר, אז טאָמער געראָט דאָס אונזער חבר פּיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסים א טאָג, און אלע צו קוואָדערס! דאָס איז דאָך א גאנצער מאיאָנטעק!...

— וועה איז מיר! איהר וועט דאָך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אַזוי זאָגט צו איהם מיין שווענגערין ברכה, און טייבעל ווערד אַזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפּט די קוואָדערס מיט די ניקעלס פון אַלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט־צונויף די קוואָדערס באַזונדער און די ניקעלס באַזונדער. — איהר מיינט, אַז קארנעגי, וואַנדערבילד און ראָקענפעלער זענען געבוירען געוואָרען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט אַ וויסען בוינען פּאַפּיער? איך וואָלט מיט אַ שווארצער קויהל אָנגעוואָרפען אַזא מין בילד: אַ טיש. אויבען־אָן זיצט די מאַמע, צונויפגעלעגט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. אַ הויכע, אַ לאַנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אַנדערער זייט — טייבעל. אַ קליינינקע, אַ דארינקע, אַ פערטעל עוף. ביידע ארבייטען זיי. איינע נייהט, די אַנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, אַ באַוואַכסענער מיט אַ באָרד. האַלט אַ באַנטש קארט־לעך אין איין האַנט און אַ פּעקעל פּאַפּיערענע טאָלערס אין דער צווייטער האַנט. דאָס האָט ער אָנגעקאָלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אַנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויגען אונזער חבר פיני, אַ גענאָלטער, איין עכטער אַמעריקאַנער. ער שלעפּט פון ביידע קעשענעס די קוואָדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט אַ נידעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואָדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופּ־קעלעך. איין קופּקעלע איז פון סאַמע קוואָדערס, דאָס אַנדערע קופּקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען ארויסזעהען דורך די הויזענ־

קעשענעס, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אזש צעשפּאָרט...

ט.

נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט, און א מענטש איז קיינמאָל ניט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז נמאס געוואָרען דאָס ארומגעהן קאָלעקטען די פרעמדע טאָלערס מיט די פרעמדע קוואָדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אזוי זאָגט מיין שווענגערין ברכה. פריהער האָט געוואָרפען איין אום־חן אויפ'ן קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגעגעסען די ביזנעס. און ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דאַרפען עס אויף כפּרות"... אנדערע האָבען געהאַט א טענה, למאי די בעט סקריפּעט? למאי דער שפּיעגעל באווייזט צוויי פּנים'ער? למאי די קאָמאָדע וויל זיך ניט עפענען און ניט פאַרמאַכען? און למאי יעדעס בענקעל וועגט דריי פּוד? און אז מע זעצט זיך אוועק, איז ווי אויף צוויעבעס!... און אנדערע ווידער זענען זיך מיישב און מופען גאָר ארויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אנ־דער סטריט — און געה זוך זיי! גאָר ערגער פון אלץ איז אָט וואָס: פאַרהאַן אזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־געלט. אז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט־געבער איז קראַנק געוואָרען. אָדער עס איז קיין ארביים נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראָכען א סטרייק. עס ווילט זיך מיט אָנוועהרען א קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לענט־אוים אליהו דערווייל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעתרען? ס'איז צרות מיט צרות!...

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאב? אויך נים. ביז מע קעטשט א קאָסטאָמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פארשטעהן, אזא חאָמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע'פועל'ט ביי איהם איין „אפּליקיישאָן". לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אויפ'ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגען, אָדער דער דאָקטאָר האָט איהם „רעדזשעקטעט", דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם המנ'ס מסירות. דער קאָסטאָמער איז איהם נים געפעלען אין שלייער נאָקעטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אלע אומגליקען און די ערגסטע פון אלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפּס". „לעפּס" הייסט, אז א קאָסטאָמער הערט אויף צו צאָהלען. דעמאָלט רעכענט מען אָפּ דעם איידזשענט פּופּצעהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאָסטאָמער'ס פּרעמיע האָט באטראָפען. פיני זאָגט, אז ווען נים די „לעפּסעס", וואָלט ער אָנגעשיט אָט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאָסטאָמערס מיט א מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ'ן פייער, טאָקי די קאָסטאָמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אגענטען, מיט די „לעפּסעס" און מיט די קאָמפּאַניעס! — אזוי זאָגט פיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פּאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט'ס הילף אָפּגעשפּאָרט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

XV

מיר געהען אין ביזנעס

XV

מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואָס אייער הארץ גלוסט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פייפּערס, אין די גאזעטען הייסט דאָס. פון פויגעלמילך. זוכט איהר ארבייט — געפינט איהר דאָס אין פייפּער. זוכט איהר „הענט", דאָס הייסט ארבייטער, — געפינט איהר זיי אין פייפּער. זוכט איהר א חתן אָדער א כלה — געפינט איהר עס אין פייפּער. זוכט איהר א ביזנעס — געפינט איהר עס אין פייפּער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר גענומען ארייגקוקען אין פייפּער אריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף אזא מין אדווערטייזמענט: „סיגארס־סטיישיאָנערי־קענדי־סאָדע־וואסער־סטענד צו פארקויפען. אקעגען איבער א סקוהל. אורזאכע פאמיליען טראָבעל. גאראנטירט גוטע ביזנעס. קוממ שנעל!"...

אויב איהר זענט נאָך א גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט נים לאַנג אין לאנד, באדארף מען אייך פארטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז א טישעל, וואָס מע פארקויפט דערויף סיגארעטלעך, שרייבגעצייג און צוקערקעס און סאָדע־וואסער, און א בלאט־צייטונג

איך. דאָס טישעל איז אקעגען א שקאַלע. און פארקויפען פאַר־קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס א מאַן דאַרף זיך גט'ען מיט א ווייב, אָדער איבער איין אַנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועק־געשטעלט אקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואַנען ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט א געזונטען קאָפּ אין א קראַנקען בעט אריין? אז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דאַרפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען א טענה? ביי הונדערט אַנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט אומעטום איין אַנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג א מאָך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנט. האָט ער אָבער ניט גוט אָפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אז ער זאָל נאָר ניט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. אז ער זאָל ניט מיינען, אז דאָס, וואָס ער האָט אראָפּגעחאַפּט דריי חלקים פון זיין באָרד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאי איהר טאַטע יונה דער בעקער האָט אראָפּ־גענומען די גאַנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פּיני און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט צוויי קענען איינס, אז אויב איהר וועט געפינען צווישען די הונ־דערט מיליאָן אמעריקאַנער א האַלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אָנרופען בלאָפער!" — „ס'א משל! — רופט זיך אָן די מאַמע. — דערימאַך געהען קאַטשקעס באָרוויס... רעדט שוין בעסער פון אַנדערע זאַכען"...

מיין מאַמע האָט פּיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז גענוג פאַר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פּייסי דעם חזנ'ס זוהן האָט געמאַכט א מחק פון זיין באָרד, אז אַך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי בעגאַנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופעקטשורען) אַלערליי נע־טראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנופעקטשורען סאָדעוואַסער און פאַרקויפען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראָפּ — צוויי סענט. דעם סיראָפּ האָבען מיר אויך אליין גע־מאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדיס (קאָנפעקטען). אַ פולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאַר איין סענט. און אליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאַצקען קענדיס. אז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאָלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען אַ נאַש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאָלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאָלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. אַ קונה, אז ער איז צוגע־גאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אַזש דערשראָקען, דער־זעהענדיג אַזאַ משפּחה מיט אַזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראָזשענע. „אייז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט אַ פּעני. פאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט גאָר ערגיץ אַנדערש. אין אַזאַ מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער". דאָס איז אַ מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואַס מיט אַ שוים און סע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פאַרזוכט שאַמפּאַניער־וויין, זאָגען, אַז ס'האָט אַ טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען ווער מאַנופעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אַז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כפּרות. קיין קאָפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט אַ וויעדעראַנאַנד: ווי באַלד אַז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אַהרט דיך, אַז איך זשליאָקע? און וויפיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, וויים איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל"... מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אַז אַ ניקעל געהט אויך ניט צו־פוס. שטעלט זיך איין טייבעל פאַר איהר מאַן און זאָגט, אַז איהר פּיני איז אַ גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פאַרגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פאַר איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אַמעריקאַנער משקה, וואָס האָט אַ פּנים פון סאָראָווועץ און אַ טעם פון חלשות!... ווערד אַ געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

ה.

שפעטער, העט־העט, אין וויטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאווענעס (דא הייסט עס „וואטער־מעלאן"), מאכען מיר נאך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאווען אויף א סך שטיקלעך און פארקויפען צו סענט א שטיקעל. אז גאט העלפט א געראטע־נעם קאווען, מאכט מען פון איהם גאלד. און עס בלייבט נאך איבער א פאר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האבען מיר א גוטע ווע־טשערע. ווארום אנגעשניטענע קאווענע טאר מען ניט לאזען אויף מארגען. ס'וועט פון דעם ווערען דרילים. בעטען מיר גאט, דאס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פיני, ס'זאל בלייבען וואס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאג...

ו.

דאס איז אבער אלץ אזעלכע זאכען, וואס האבען אויף זיך א צייט, א סיזען. געהט אוועק דער זומער — איז אוים שאמפא־ניער, אוים וואטער־מעלאן! דערפאר איז סיגארעטלעך א סחורה, וואס ווייסט ניט פון קיין סיזען. סיגארעטלעך געהען א גאנץ קיילעכיגען יאהר. און מיר מאכען מיט דעם גאנץ גוטע ביזנעס. פארהאן אלערליי סיגארעטען. פארהאן צו סענט א שטיק. און פארהאן צוויי שטיק פאר א סענט. סיגארעטען איז אויך אזא ארטיקעל, וואס מע קאן אמאל א נאש טהון, פאררויכערען א סיגארעטעל בסוד, קיינער זאל ניט זעהען. דא זאגט מען ניט רויכערען. דא זאגט מען „סמוקען". באדארף זיך טרעפען א מעשה — איך האב איינמאל אוועקגעשלעפט א סיגארעטעל, און מיר האבען דאס פאררויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואלט אפגעלאפען גלאט. איז דאך אבער דא א ברכה אויף דער וועלט. האט זי באדארפט דער־שמעקען, אז מיר סמוקען א סיגארעטעל. געהט זי און דערצעהלט

דאָס אליהו׳ן. האָט מיר מיין ברודער געגעבען א סיגארעטעל — אז איך וועל דאָס נעדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאהרט דאָס סיגארעטעל, ווי דאָס, וואָס ס׳איז געוועזן שבת. פּייסי דעם חזנ׳ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באַדאַרף מען איהם הרג׳ענען! פאַר אַזאַ זאַך האָט שוין אפילו די מאַמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין גאָר אפילו דעם ריח ניט פארטראָגען...

ז.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויף אונזער סטענד פּייפּערס צו פארקויפען. אידישע גאזעטען און זשורנאלען. קיין גרויסע ביזנעס מאַכען מיר ניט מיט זיי. דערפאַר האָט אָבער אונזער חבר פּיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פּייפּער. שטעקט ער אריין די נאָז, איז איהם שווער אָפּצורייסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פּייפּערס, ווי א מאַגנעט. ער האָט שטאַרק חשק אליין עפּיס אריינשרייבען אין די פּייפּערס. ער איז שוין געוועזן אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פּייפּערס דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראַכט צו טראָגען אהינצוצו א פּאָר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באָנטש מיט פּייפּערס, חאַפּט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פּיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אזש. דערנאָך חאַפּט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען אויף איסט־בראָדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פּיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען דען ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פּיני: אָט דאָס הייסט אויך א ביזנעס? א גאַנצע משפחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל

סטענד — אויך מיר א ביזנעס!... פרעגט איהם אליהו: וואסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פיני אויס אויף די פינגער: ער און זיין טייבעל איז ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. אוןביידע קטנתים — איז ניט זיעבען. די „קטנתים" — דאס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פארדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדעל. זי זאגט, אז מיר פארדיענען אונזער שטיקעל ברויט גאנץ כשר. ווארום פארטאג, איידער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראגען מיר שוין דעם מארגען־פייפער צו אונזערע קאסטאמערס. דערנאך געהען מיר אין סקוהל (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ'ן היגען לשון. א „קיד" און א „הוהן" זאגט זי שוין ניט. זי זאגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאר וואס דען? ביי איהר קומט נאך אויס פארקעהרט: א „קיד" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „הוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאגה — זאגט זי — יאק ריידעלע טא ריידעלע, אבי דאברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה און זעצט דאס איבער אויף אייני־געלש!...

XVI

העללאָ, לאַנדסמאַן!

XVI

העללאָ, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פרישינקע פייפערס צו אונזערע קאַסטאָמערס. פלוצים דערפיהל איך אַ זעץ פון הינטען אין פלייצע און איך הער עמיצער רופט אוים:

— העללאָ, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו אַ קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך ארומגעשלעפט מיט אונז אמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבערינג, אין וויען און אין אַנטווערפען. אויב איהר גערענקט, האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר אין זייט אריין און איז געוועזן אַ בויכרעדער. ער איז אוועק מיט דער חאַליאַסטרע אַ סך פריהער פון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך ארומגעבלאָנקעט איבער'ן לאָנדאָנער ווהייטשעפעל, איז ער שוין געוועזן דאָ אין אמעריקע אָללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאט אַ דזשאָב אין אַ קליינינג-סטאָר, און ער האָלט נאָך איצט אויך אָן דעם דזשאָב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאר אַ דזשאָב?"

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאָס איז אַ מין קליינינג־פּעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אַריין, זאָגט ער, אַ פּאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פּרעספּליגלען. דורך אַ באַזונדער אויוועלע ווערען די פּרעספּליגלען גוט אָנגעוואָרעמט. אַ מענטש טהוט אַ דרעה — אויסגעפּרעסט אַ פּאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דזשאָב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אָטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, אַ סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאַכען אַ לעבען...

— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאַכט איהר, זאָגט ער, אַ וואָך, אַזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, אַרום און אַרום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען אַ טאָלער אַ וואָך. און אַמאָל אַ טאָלער און אַ קוואָדער...

— און דאָס אַלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט נדלות. — איך פאַרדיען אַליין דריי טאָלער אַ וואָך... וואָס איז די נייס פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאַן? — מאַכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אַז ער הייסט מענדעל. צעלאַכט זיך מאָטעל און זאָגט, אַז מענדעל איז פּע! וואָס פאַר אַ נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פאַרטראַכט זיך מאָטעל אויף אַ ווייל און זאָגט, אַז ער וואָלט באַדאַרפט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

שענער. זאָג איך: „ווי אַזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „וויבאַלד אַזוי, דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך הייס דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:

— גוד באַי, מעקס! גוד באַי, מייק!

און מיר רעדען־אָפּ, אַז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג־פּיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אַנדערע די אַדרייסים און מיר צעגעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אַריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג־פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאַר טשאַרלי טשאַפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאַנצען וועג רעדען זיי וועגען טשאַרלי טשאַפּלין. וואָס פאַר אַ גרויסער מענטש ער איז, וויפיעל ער קריגט באַצאָהלט, און אַז ער איז אַ איד. נאָר אַזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאַפּויר, פרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשאַרלי טשאַפּלין אַזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אַז טויזענד טאָלער אַ וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אַזוי אַבי וועמען... פרעגט איהם אליהו: פון וואַנען ווייסט ער? ער האָט געצעהלט זיין געלט? זאָגט איהם פּיני, אַז ער האָט געלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ איד? זאָגט איהם פּיני, אַז סע שטעהט אַזוי אין די פּייפּערס. פרעגט איהם ווידער אליהו: פון וואַנען ווייסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס ווייסען אַלץ. למאי פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ שטומער פון גע־בוירען? און אַז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אַז זיין

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער געווען א קלאָון אין א צירק? הערט איהם אוים אליהו און זאָגט מיט א קאַלטען לונג־און־לעבער: „און אפשר איז די גאַנצע מעשה א ליגען?"... ווערד פיני אָנגעצונדען און זאָגט אויף מיין ברודער, אז ער איז א איד א נודניק... און איך האַלט מיט פיני'ן. חאָטש אליהו קעהר מיר אָן א לייבליכער ברודער, נאָר א נודניק איז ער. וואָס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר־וואָס צוגעגאַנגען צו דער קאַסע קויפען טיקעטס, דערהערען מיר א קול:

— האַו דו יו דו, מעקס? האַו אַר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאָטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז שוין ניט מאָטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט ארוים פון קעשענע א האַלבען טאָלער און טהוט איהם א וואַרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפסטערז, דאָס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאַלערייע.

— ווער איז דער שלים־מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. באַטראַכט איהם אליהו פון אויבען ביז אראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט אָפּ קיין שלום־עליכם?

— צי דו ביזט שוין געוואָרען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען א אידיש וואָרט?...

ענטפערט איהם ניט מאָטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס, קיין וואָרט אפילו. נאָר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער דרויסען־טיר, ווי עמיצער וואָלט ארייננגערעדט פון דער סטרים:

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען־אויס די פּנים׳ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באַטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע פאַרוואונדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באַזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאַן מאָטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענט, און אַלע דריי קלעטערען מיר אַרויף אַפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אַז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ׳ן בויך אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אידיאָט”. און ער חזר׳ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אַזאַ געלעכטער, אַז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אַזאַ פאַרשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאָטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאַכט זיך, מע באַדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט אַלע פּישטשעווקעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאַטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן אַ פּאָר קורצע שוואַרצע וואָנסעלעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאַפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פיס אויסגעדרעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. און דאָס גענגעלע מיט׳ן דרעהען פונ׳ם הינטען, מיט׳ן מאַכען פונ׳ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואַסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער האָט איהם אַרומגעחאַפּט קושען. און אַלע מענטשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי׳ם טהעאַטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער:

„אַן געהט דער צווייטער טשאַרלי טשאַפּלין"... איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאַן, ווי מיין ברודער אליהו, האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. מיין ברודער אליהו האָט אָבער ניט לאַנג געלאַכט. אין איין מינוט איז איהם פאַר־שטעהרט געוואָרען דאָס געלעכטער. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קול, ווי פון אונטער דער ערד אַרויס, עפּיס ווי פון אַ קעלער:

— אי־די־יאָט!

ו.

און אַלע האָבען זיך אָנגעבויגען, אַריינגעקוקט אין קעלער אַריין, וועלכען מיר זענען פאַרביייגעגאַנגען. אַלע האָבען מיר זיך איינ־געהערט. מעקס האָט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אַלעמען, גלייך ווי ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּיס ווי פון'ם דאַך אַראָפּ:

— אי־די־יאָט!!...

פריהער אליהו און דערנאָך אַלע האָבען פאַרריסען די קעפּ אַרויף, אויפ'ן דאַך. מעקס האָט אויך געקוקט אַרויף. און דאָס האָט געהאַט דעם זיבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואָס האָבען געוואוסט, פון וואַנען די קולות געהען, האָבען זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען מיט אַ מאָל אויסגעשאָסען אַ געלעכטער.

ז.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פאַרדראָסען. ווען דאָס זאָל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אַריינגעפלויגען אַ פיינע פּאָר פּעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויהערען וואָלטען זיך אויך ניט געגאַרט. נאָר אַזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו באַ־

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונזביידען גוט אויסגע־שאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער גענומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטעל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אראָפּ א מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפט די פּנים׳ער, — לערענט זיך פון אייערם א חבר... א בחור׳על גלייך מיט אייך, פאר וואָס לאָכט ער ניט אזוי, ווי איהר?...

— איידי־יאָט! — האָט זיך דערהערט ווייעדער א מאָל הינ־טער אליהו׳ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני. און מיר אלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען א דרעה־אויס צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט גע־וואָרען פאר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער”... אזוי האָט זיך אויס־געדריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר א בעלן געווען וויסען, וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט”? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט א פּארטומפּט קול:

— איהר האָט א טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר אליין טאקי דער אידי־אָט! — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ט.

פון דעמאָלט אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין די מואווינג־פּיקטשורס און וויל ניט הערען פון טשארלי טשאפּלין.

XVII

מיר געהען פאַרגרעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האט מען פיינט שטעהן אויף איין ארט. אין אמעריקע געהט מען פארווערטס. דאס הייסט, מע וואכסט, מע ווערד וואס א טאג גרעסער... די ביזנעס, וואס מיר האבען געמאכט אויף אונזער סטענד, האבען ניט געטראגען אויף אויסצוהאלטען א משפחה פון, קיין עין-הרע, זיעבען פארשוין. האבען מיר גענומען זוכען א גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאס. נאר טאקי א גאנצע סטאר. א קלייט הייסט דאס. אין אמעריקע באדארף מען לאנג ניט זוכען. מע דארף נאר נאכקוקען, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אין די פייפערס. דארט געפינט איהר וואס אייער הארץ גלוסט. טאקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואס פאר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באצאהלען. א נאמען קאסט געלט. פאר דער פירמע באדארף מען אמאל מעהר באצאהלען, ווי פאר דער סחורה. א סימן האט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואס האט אונז אריינגעבראכט קוים צעהן טאלער א וואך, האבען מיר אויך פארקויפט פאר גוט געלט — נאר צוליעב דער פירמע. א

גרינגהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז געווען גענוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענד און מאַכען א לעבען. מסתמא איז דאָס א „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האָבען מיר פאַרקויפט מיט דער גאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאָו־קייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאַנופעקטשורט סאָדע־וואסער, אלערליי סיראָפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער" — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאַר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט, אז איטליכער מאַנופעקטשורט דאָס, ווי ער פאַרשטעהט. למאי ער מאַנופעקטשורט וויין אויף פסח? מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגער וויין האָט א שם אין אמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנופעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאַוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתריל'עווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פיני האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג און צעפּויקט איבער ניו־יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנופעקטשורט פסח'יגען וויין — מעג איהם טרינקען דער פּרעזידענט. אויף צו פּויקען איז אונזער פיני א מזיק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אדווערטייזען". פיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אמעריקע. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאַנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער־עסיג. נאָר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פּעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

אז ס'האט די ווערטה א מיליאן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטארק אויסגעפויקט און צעאדווערטייזט איבער גאנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגען וויין, האט אונזער חבר פיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האט איהם אזוי געזאגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האב דיר אדווערטייזט דיין פסח'יגען וויין, וואס מע דארף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאל ניט האבען דורך דיר קיין בזיונות. ווארום דו קאנסט אנמאנר־פעקטשורען אזא וויין, ער זאל זיין אזוי געשמאק, ווי דיין געטראנק אין דער אלטער היים... זאלסט דו געדענקען, אז דאס איז אמעריקע, און דא טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואס...

דא האט זיך מיין ברודער אליהו געפונען באלעדיגט און האט נישט געוואלט ענטפערען פיני'ן קיין ווארט אפילו. פאר איהם האט שוין אפגעענטפערט ברכה. מיין שוועגערין האט אפגעצוואגען אונזער חבר פיני מיט א הייסען אקראפ. זי האט זיך אנגערופען און האט אזוי געזאגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואלט ער זיכער געקאנט מיינען, אז אין אמעריקע זענען לייטער מיוחסים און סטעקראטען, וואס טרינקען ניט קיין אנדער משקה, א חוץ וויין, און באדען זיך אין האניג און אין שמאלץ און אין אלדאס גוטס... לאם איך האבען די גליקליכע יאהר, וויפיעל קווארט סאראוועץ און ראסעל פון אוגערקעס עס ווערד דא אויסגעטרונקען א טאג!... איך האב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האט באשטעלט איין עמער עפעלקוואס מיט א מאה זויערע עפעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאל איך האבען, וואס די קיסליצעס

זענען בעסער און נעשמאקער פון די היגע אָרענדזשעס מיט די גרייפּ-פרוטס, וואָס מע ווייסט אַפילו ניט, ווי אַזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז׳ן סוף אַלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. ווארום ברכה, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, ווער זי אַזוי גיך ניט אָנשווינגען ווערען. פּיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אַזוי.

ד.

„קענדי־סיגאַר־סטיישאָנערי־סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאַכבאַרשאַפט. אורזאַכע סינגעל. שנעל איבערגעבען". וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? איאָ, ס׳איז ביי אייך תרגום-לשון? מע מוז אייך פאַרטייטשען איטליכעס וואָרט באַזונדער. אַניט, ווערט איהר ניט פאַרשטעהן.

דער פּשט איז אַזוי: „עס גיט זיך איבער אַ קלייט, וואו מע פאַרקויפט קאָנפעקטען, סיגאַרעטען, שרייבגעצייג, גאַזעטען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אַ גרויסע מציאה. מאַכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל־הבית איז ניט קיין באַ־ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער"...

דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פונ׳ם פּייפּער, און מיר האָבען אַלע דערפיהלט, אַז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאָסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פּיני און מיר אינצווייען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מייק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די ווייבער: די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פּיני׳ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטליכע פון זיי האָט געפונען איין אַנדער

חסרון. מיין מאַמע האָט געזאָגט, אַז ס'איז איהר צו-ווייט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס'איז אויף יענער גאַס אויך פאַרהאַן אַ שוהל. איז דאָס אָבער אַ פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאַמע, אַז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידען זענען אַנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאָגט זי, דאַוונט זיך גאָר אַנדערש. זי קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי וועט זי הערען איין אַנדער בעל־תפלה, ניט אונזער הערש־בער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאַמע'ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביזנעס איין אַנדער חסרון: וואָס ווען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אַזוי פיעל רומס? צו וואָס דאַרפען מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פעסי די גראָבע געגעבען איין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פאַרדינגען. אָפּגעבען צו אַ פּאָר קוואַר־טיראַנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אַריינגעמען באָרדערס". אַ „באָרדער" הייסט אַ שכן, אַ קוואַרטיראַנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואָרט, ווי אַ פּאָפּוגאַי: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט־קינדער"... זאָגט פיני צו זיין ווייבעל: „טאָמער וואָלכט [illegible] אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקייען ברכה'ס ווערטער?"... טרעט־אַרויס ברכה און קיהלט אָפּ אונזער פיני'ן: „איטליכער איז אַ מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז אַ מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פיני צו זיין ווייב: „וואָס וואָלסט דו געטהאָן, ווען דו זאָלסט זיין אליין?" ענטפערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאָגט איהר נאָך: „וואָלט איך — זאָלט איך, לעקאך — איז מקח"... טהוט פּיני א שפּיי־ אויס „טפו!" — און נעהט אוועק.

ו.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אליין זענען געגאַנגען אָנקוקען די ביזנעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פריינד און באַקאַנטע. קודם כל איז געגאַנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחותנת'־טע, ריוועלע די בעקערין.ביידע מיט א מאָל קאָנען זיי ניט איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אלע מאָל געהן איינציגווייז. דערנאָך איז געגאַנגען משה דער איינבינדער. און נאָך איהם — פּעסי די גראָבע... נאָר שאַ! דאָ מוז איך מיך אליין אונטערברעכען און זאָגען אויפ'ן היגען לשון: „עקסקיוז מי, איך האָב געמאַכט א מיסטייק". אויף אונזער מענטשליך לשון וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב געהאַט א טעות". פריהער איז געגאַנגען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע, דערנאָך ערשט איז געגאַנגען איהר מאַן, משה דער איינבינדער. און נאָך זיי זענען געגאַנגען גלאַט א פּאָר באַקאַנטע גוטע פריינד, וואָס דאַווענען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, א פּאָר כתרי־לעוקער אידען, וואָס פאַרשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער ביזנעסמאַן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אז ער האָט זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט אזא גרויסע משפּחה! האָט דאָס מיין מאַמע פאַר־דראָסען. איז זי אוועק צו איהם מיט מיין שווענערין ברכה. האָט איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט א וויוואַט, אז ער וועט זי האָבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאַן האָט גע־שוואָרען ביי גאָט, אז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם, וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אז א

אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אַזאַ מויל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאָגט ער, בלייבען ביז'ן טוידט א סינגעלמאַן. דאָס הייסט, א בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָר געזאָגט. דער ביזנעסמאַן איז אויסגעגאַנגען פאַרקויפען די ביזנעס, פונקט אַזוי ווי מיר האָבען געל'חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אַז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פאַרקויפט. איך זאָג „כמעט", ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאַנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אריינגעשטופּט צעהן טאָלער איין אויפגאַב. דאָ הייסט עס א „דעפּאָזיט". מיר האָבען שוין חרטה געהאַט, וואָס מיר האָבען ביי איהם גענומען דעם דעפּאָזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז געהאַנגען איבער אונז דעם גאַנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אַזוי איינגעגעסען אין די ביינער, אַז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פנים אריין זיין דעפּאַזיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פאַרליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געוועזן זיכער, אַז מיר ווערען גליקליך. „א גרינהאָרן בלייבט א גרינהאָרן!"... אַזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

וואָס הייסט א „גרינהאָרן"? — פרעגט מיך עפּיס גרינגערס! מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אַז מע זאָגט „גרינהאָרן" — זאָגען מיר אויך. איך בין א בעלן געוועזן אויף א טשיקאַוועסט אָפּמאָהלען דעם אידען, וואָס האָט אָפּגעהאַנ-

דעלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א ווייס קריידעל אויף די שטיינער פונ׳ם טראָטואַר. נאָר אויפ׳ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדאַרפט הערען די געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אַלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אַלע האָבען געלאַכט. א חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט א נאַסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דאַרפען צאָה־לען שטראָף. פאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פּרופּט א שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט־אויס א גאָראָדאָוואָי (דאָ הייסט ער „פּאָליסמאַן”). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא אריין (דאָ הייסט עס „פּאָליס־סטיישען”). און דאָרטען שטראָפירט מען אייך אָפּ אין פינף טאָלער. זעהר שטרענג אין אַמעריקע!

ט.

קערט איהר אודאי מיינען, אז דאָ איז אזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטוערפען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר א טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַמעריקע — א פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס׳איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופען

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פּעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלט (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף אייך און מע ווארפט אייך ארויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך ארויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעגע: „ווען מופט איהר?" און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענט־פערען. פאר ניט וועלען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו גע־חאפּט א פסק פון אונזערען א קאָסטאָמער, וואָס גיט אונז צו לייזען פאר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באקומט פון אונזער סטענד אלע וואָך א באקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דארף גאָרניט ווארטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ב.

דער קאָסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז א מאָדנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפּמאָהלען. ווער ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפּגעבארעט קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאַטעטע שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענטש. ער קומט־צו אַלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפּער, טהוט אין איהם א קוק אריין אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּיידזש, חאַפּט א קוק אויך אין דער מיט פון'ם פּייפּער און לעגט איהם אוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין איינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאַך. א חוץ, וואָס ער נעמט אַלע וואָך א באַקסעלע מעטשעס אומזיסט. און א חוץ וואָס ער לייענט אַלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. איין מאָל א חכמה, צוויי מאָל א חכמה. אָבער ניט אַלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל און טהוט איהם א זאָג:

— עס קאָסט א פּעני...

דער קאָסטאָמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע און די לעצטע פּיידזש פון'ם מאָרגען־פּייפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט א סענט!...

דער קאָסטאָמער טהוט א קוק אין מיטען, לעגט צונויף דעם פּייפּער און לעגט איהם אוועק אויפ'ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

ג.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס מעשיות פון אמעריקע. „מיר מופען" איז געווען די לעצטע זאַך, די לעצטע שורות, וואָס שלום־עליכם האָט געשריבען עטליכע טעג פאַר זיין אוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען־בעט. ער האָט נאָך אוועקגעשטעלט א גרויסען גע'כתיבה'טען אות „ג", נאָר נאָכ'ן נימל געהען אין מאַנוסקריפּט לעדיגע ווייסע בלעטלעך, אזוי אַז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער" אָהן א נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אלע ווייטערדיגע בילדער און טיפּען פונ'ם אידיש־אמעריקאַנישען גהעטאָ־לעבען, וואָס האָבען גערעגט דעם שטענדיג־וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאַר דער אידישער ליטעראַטור.

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפּיטעל פון שלום־עליכם'ס שאַפען (און אפשר אויך וועגען דעם פריהעריגען פאָר־לעצטען קאַפּיטעל פון „מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס אין אמעריקא") איז אונז, זיינע הויז־מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין. דיענסטאָג דעם 9־טען מאַי, אין אָווענד, דאָס הייסט, פיער טעג פאַר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ'ן טעלעפאָן אוועקגערופען פון מיין ארבייט און איבערגעגעבען, אַז שלום־עליכם רופט מיך, איך זאָל באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

און בין געווען זיכער, אז דעם קראנקען׳ס לאגע איז נ י ט ערנסט און אז עס דארף נאר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווערען. און דאך האט מיך דעם גאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראנקס, געדריקט א מאדנער שווערער אנגסט. איך האב זיך בערוהיגט ערשט דעמאלט, ווען איך האב דערזעהען דאס פענסטער פון שלום־עליכם׳ס צימער, פון וועלכען עס האט זיך נעגאסען א שטילער רוהיגער שיין.

איך האב געטראפען שלום־עליכם׳ן אויפ׳ן בעט דוקא מונטער און עטוואס אויפגעלעבט. מע האט איהם געהאט איינגעגעבען נאהרונג אויף א קינסטליכען אופן, ווייל די דאקטוירים האבען גע־גלויבט, אז דאס איז ביי איהם א נערוועזע מאגען־קראנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאכמיטאג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאר איצט האט ער געזאגט, אז איהם דאכט זיך, אז ער האט מיך נים געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט א שוואכען שמייכעל אויפ׳ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האט ער דערצעהלט, וואס פאר א וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאהרונג האט אויף איהם געמאכט — עס האבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אנדע־רעם האט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאקציע פון דער „ווארהייט" (וואו ער האט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראנק, און האט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאכט (דאס הייסט, די נאכט פון מאנטאג אקעגען דיענסטאג) האט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואס האבען איהם נישט אפגעלאזט א מינוט נים. „איך ליג אזוי און ליג א גאנצע נאכט, — האט ער דערצעהלט, דערביי שווער געהאפט דעם אטהעם — שלאפען קאן איך נים, די געדאנקען טראגען... וואס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאג איך צו דער מאמע: וואס וועל איך דא אויסליגען? ביז טאג איז נאך ווייט... אמעהר, גיב אהער די פען און די פאפקע מיט׳ן פאפיער, וועל איך חאטש שרייבען. שרייבען איז מיר א סך גרינגער, ווארום סאי ווי סאי

מוטשען די נעדאנקען, לאזען ניט צו־רוה... און אט אזוי פאוואַ־לינקע האב איך אנגעשריבען עטליכע קאפיטלעך פון מאטלען"...

און די עטוואס מיעדע, הימעל־קאלירטע אויגען, וואס האבען די לעצטע טעג אפגעגעבען מיט א מאדנע בלויקייט, א ריינע, א ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האבען דערביי אויפגעשטראהלט מיט א קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאפען און דאס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואס ער האט גע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מארגען איז זיין לאגע געווארען ערנסט, די דאקטוירים האבען זיך פערלארען, און דאס אומגליק איז אויסגעוואכסען נאהענט, ווי א חמארע...

דאס לעצטע מאנוסקריפט „מיר מופען", האטש ס'איז גע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאראקטעריסטישער פיינער און קלאַ־רער האנדשריפט, איז דאך צו דערקענען, אז ס'איז געשריבען גע־ווארען שוין ניט מיט א געזונדער לייכטער האנד. די אותיות זענען עטוואס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך, נאר דא גרעסער און דא קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג און געטאקט, ווי דער בעריהמטער געטאקטער פערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואהנהייט פון שלום־עליכם שטארק צו בעארבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאפיטלעך זענען, אפנים, געשריבען געווארען פון דער ערשטער האנד און האבען עטליכע טעג געווארט אויף זייער מייסטער, ער זאל זיי בעפוצען אויף זיין שטייגער — און האבען זיך ניט דערווארט...

אנמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש.]

די וואַסערשטוב

[דער ערשטער וואַריאַנט פון דעם קאַפּיטעל „מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!“]

געשריבען אין יאָהר 1914.

די וואַסערשטוב

א.

אַ מורא׳דיג גרויסע שטוב, אַזוי גרויס כמעט ווי ביי אונז צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.

און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קליינינטשקע פענסטערלעך אַ סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם קרישטאָל און מיט רויטען באַצוויקעלט.

און קוימענס האָט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, ברייטע, שוואַרצע קוימענס, וואָס פייפען אַזוי שטאַרק, אַז פון איין פייף אַ גוטען קאָנט [illegible] פאַלען חלשות.

און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ׳ן וואַסער. אַ וואַסער־שטוב.

דאָס הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך־גיך געהט זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואַליעס אויף צווייען און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ׳ן וואַסער. זי הויבט זיך אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ — און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

ניט מיר אַליין פאָהרען קיין אַמעריקע — מיט אונז פאָהרען נאָך אַ סך, אַ סך אידען און ווייבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

און אַלע אין איין שטאָדט אריין. איך ווייס אפילו, ווי אזוי זי הייסט. „נעיאָרק" הייסט די שטאָדט. אַ גרויסע שטאָדט! נאָך גרעסער פון וויען. און אַ אידישע שטאָדט. אַ שטאָדט פון סאַמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אַלע מענטשען רעדען.

מע רעדט אויף אידיש.

— דאַנקען און לויבען יאָשקע דעם טויבען! מע'ט פאַר־שפּאָרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראָכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען און אינ'ם שענעם לאָנדאָן, וואָס וואָלט שוין לאַנג געמעגט ברע־נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אַז מיר זענען שוין דאָרט נישטאָ.

אַזוי זאָגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפען איין אוגן־חן אויף אַלע שטעדט, און מעהר ווי אַלע — אויף לאָנדאָן.

ב.

איצט ווייס איך פאַר געוויס, אַז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אַז מיר פאָהרען קיין אמעריקע. ביז אהער האָט זי אַלץ ניט געוואָלט גלויבען: „מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט".

נאָר איהר מיינט, אַז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאָל ניט צופריעדען. זי וויל נאָר וויסען איין זאַך: ווער איז דער שלים־מזל, וואָס האָט דאָס אויסגע־טראַכט אָט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואָלט איהם געמעגט — זאָגט זי — אַרויסוואַרפען און פּיני'ן אַריינוואַרפען!

דאָס מיינט זי אונזער חבר פּיני'ן, וואָס פאָהרט מיט אונז קיין אמעריקע.

וואָס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער גאַנ־צער חייב. ווען ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, גע־זעסען אין דער היים, ווי אַלע אידען, און וואָלטען זיך ניט גע־שלעפּט איבער ימים און מדבריות און וויסטענישען.

ער, פיני הייסט עס, האָט אָרויפגעפיהרט, זאָגט זי, מיין ברודער אליהו אויף א גליטש — מיר זאָלען פּאַרקויפען אונזער האַלבע שטוב און פאָהרען קיין „מאַלעריקע".

ג.

„מאַלעריקע" — אזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה אַלע מאָל, ווען ז איז אין כעס.

און אין כעס איז זי אָפט. כמעט ניטאָ דער טאָג, וואָס ברכה זאָל ניט זיין אין כעס.

א גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער, און אונזער חבר פיני — דער לאַכט זיך גאָר אויס פון איהר באָבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פיני? איהם אז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאַכט ער אייך באַלד אויף יענעם א ליעדעל — און טהו איהם עפּיס!

אַנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאַקי אויף מיין שוועגערין, הייסט עס, א ליעדעל — איז זי שיער ניט צעזעצט געוואָרען פאַר בזיון.

אָט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב א חבר מוהרר אלי —
באַשערט א מענטשען א הצלחה! —
האָט ער א ווייב — ביז דער סטעלי,
א שלאַק פּורעניות מרת ברכה,
קיין עין־הרע ניט, א גראָבע,
און א ברייטע, איין אָסאָבע...

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אַז ברכה איז אַזש געווען בלוי פאַר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קריוודע. האָט איהר ברכה געזאָגט אַ גראָב וואָרט, אויסגעוואָרפען דעם טאַטען דעם חזן. האָט זיך די מאַמע צעוויינט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר, אַז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פאַרטיג, זאָגט ער! וואָרום אַז מיר וועלען אריינקומען קיין אַמעריקע בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפען, זאָגט ער, נאָך אַ מאָל באַווייזען, אַז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט און האָב שיער פאַרגעסען, אַז איך האָב אייך נאָך גאָרניט דערצעהלט וועגען דער וואַסערשטוב.

ד.

אַך, ווי שען דאָס איז! אַך, ווי גרויס! און אַך, ווי גוט מיר איז!

אַ קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין איך בעל־הבית.

איך און דער קאַפּיטאַן. אַ מענטש אַ גבור. גאָלדענע קנעפּ מיט גאָלדענע „פּאַלעטען”, און וואָנסעס מורא'דיגע, גראָבע, גרעבער ווי בערד. אין מיטען אויסגענאָלט. אויגען — מחיה'דיגע. זיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, ווען ער בייזערט זיך. אַ דימענט פון אַ קאַפּיטאַן! איך האָב איהם ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָהלט מיט אַ בלייערעל אויף אַ שטיקעל פּאַפּיער, ווי ער שטעהט און נעהמט. אפילו מיט

די וואַנסעס. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז אַ קאַפּיטאַן דאַרף קענען שווימען, ווי אַ פיש. און אונזער חבר פיני לאַכט פון איהם. פיני זאָגט, אז אַ קאַפּי־טאַן דאַרף ניט קענען שווימען. שווימען דאַרפען נאָר מאַטראָ־סען. אַ קאַפּיטאַן, זאָגט פיני, באַדאַרף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפיע, ווי אַ איד אין אשרי. איהם דאַרף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די ברייט — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויס־מעסטען מיט איין ארשין. וואָס ווערסט דו אָבער טהון מיט דער טיעף?" זאָגט איהם פיני: „ביזט אַ בהמה!" זאָגט איהם אליהו: „ביזט אליין אַ פערד. למאי זידעלסט דו זיך?" זאָגט איהם פיני: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, ווייסט מען ניט וויפיעל שטערען ס'איז פאַראַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אלע ביי די נעמען?" זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געוועזן, און אויפ'ן ים פאָהר איך און זעה ארויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט". זאָגט איהם פיני: „נאַרעלע, נישט נאָר אַ גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפיעל טראָפּען וואַסער געפינט זיך אין ים אַרום און אַרום". פרעגט איהם אליהו שוין מיט אַ געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו ווערסט עס אויסרעכענען? סיידען אפשר דיין פעטער דער זייגערמאַכער וועט דיר אונטערהעלפען"...

פאַרדריסט עס שוין פיני'ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענ־דיג. פאַר איהם שטעלט זיך איין זיין ווייב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפיעל מאָל גערעדט פון איהר. איך האָב

זי ליעב. זי איז א קליינטשקע און א שטילינקע. נאר זי האט א טבע — טאמער ריהרט מען אן איהר פיני׳ן, איז חושך! האט זי אפגעשפיעלט מיין ברודער אליהו׳ן א וויוואט!

זי האט איהם ניט געזאגט נארניט. זי האט איהם נאר א פרעג געגעבען: „מיט וואס איז א בייגעל־בעקער שענער פון א זיינערמאכער?"

דאס איז געווען א שטאך אונז אלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודאי׳ האט דאס אנגעריהרט ברכה׳ן מעהר ווי אונז אלעמען. יונה דער בעקער — דאס איז דאך איהר טאטע, וועט זי שווייגען? א גליק, וואס די מאמע איז דערביי געזעסען, האט זי זיי קוים־קוים צעגומען!

נאר איך האב מיך שוין ווייטער פאררעדט און פארגעסען, אז מיר האלטען ביי דער וואסערשטוב.

ת.

גוט איז נאר אונז! מיר און דעם קאפיטאן. מיר ביידע האבען צו שאפען דא אויף אלסדינג. ער, דער קאפיטאן, הייסט עס, דארט אויבען ביי די קוימענס, און איך, מאטעל פייסי דעם חזנ׳ס יונגעל, דא אויפ׳ן צווישענדעק.

אויף אונזביידען שטעהט די גאנצע וואסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאנצער מאשי־נעריע, וואס קלאפט און טראסקעט און הוידעט און פייפט און קרעכצעט.

איטליכער האט זיך זיין ארבייט. דער קאפיטאן אויבען טהוט גארניט. ער שטעהט נאר און רעדט דורך א רעהר צו די מאטראסען. און די מאטראסען — אנגעטהאן אין לאמפאסענ־דינע לייבלעך מיט קיילעכיגע היטעלעך — פיניען מיט דער נשמה. וואס מע הייסט זיי, דאס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

אהער — לויפען זיי אהער. מע הייסט זיי לויפען אהין — לויפען זיי אהין. מע זאל זיי הייסען שפרינגען אין וואסער — וואלטען זיי אויך נעשפרונגען אין וואסער.

איהר האט בארארפט זעהן זייער ארביים גאר אין אנהויב, ביי'ם ברעג, איידער די וואסערשטוב האט געריהרט פון ארט. וועה־וועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האבען זיי געארביים.

קודם כל האבען מיר בארארפט דורכלאזען די זאכען. אלע־מענ'ס פעקלעך, אלעמענ'ס קאסטענס און אלעמענ'ס בעטגעוואנט. „באגאזש" ווערד עס אנגערופען. אפשר צעהנטויזענד שטיק באַ־גאזש. און אפשר מעהר.

און דאס אלסדינגג האט מען בארארפט ארויפפעקלען ארויף אויפ'ן שיף. א גוטע ארביים! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פארהאן א בעסערע עצה.

איין עלעפאנט האט איהר אמאל געזעהן? איין עלעפאנט מיט א לאנגען סנאבעל? נו, איז פארהאן אזא מאשין, א גרויסע מאשין, וואס האפט דעם אפבליק פון איין עלעפאנט מיט א לאנ־גען סנאבעל. עס הויבט זיך אויף דער סנאבעל, דרעהט זיך בלומרשט שלעפעריג אויף א זייט, לאזט זיך אראפ פאוואליגקע, פאוואליגקע. און אז ער לאזט זיך אראפ אויף דער ערד, טהוט ער מיט א מאל א חאפ־אויף צעהן־צוואנציג־דרייסיג קאסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אום צוריק ארויף און לאזט זיי אראפ אויפ'ן שיף.

דערנאך נאך א מאל זיך אויפגעהויבען, נאך א מאל זיך אויסגעדרעהט, א חאפ די קאסטענס מיט די קעסטלעך, און ווידער אויפ'ן שיף.

אט אזוי האבען מיר ביסלעכווייז אריבערגעפעקעלט דעם גאנצען באגאזש. מיר ביידע, איך און דער קאפיטאן, זענען נים אפגעטראטען ביז'ן סוף.

דערנאָך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע אַרבייט. גאָט ריהר אָזא מאַכינע פון׳ם אָרט! אײַ־אײַ, וואָס מיר האָבען צעארבייט! דער קאַפּיטאַן איז ניט אָפּגעטראָטען פון׳ם טרייבעל. די מאַטראָסען זענען אַרומגעלאָפען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ׳ן צווישענדעק. די הענט האַלט איך אין די קעשענעס און געב אַכטונג אויף דער ארבייט, ווי די וואַסער־שטוב ריהרט וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און אַלץ גיכער. און איך קוק אַראָפּ אין ים אַריין, און איך מיין, אַז מיין ברודער אליהו איז גערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אַזוי פיעל מענטשען, איך מיין, אַזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואַסערשטוב, אויפ׳ן צווישענדעק.

— קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! — זאָגט די מאַמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

אַ סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און אַ סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב זיי גע־זעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבעריג? צי אין וויען ביי דעם „אַליאַנץ״, צי אין אַנטווערפּען ביי דער „עזרה״? מע באַדאַרף אַ פרעג טהון ביי דער מאַמע. זי קען וויסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער־ווייל דאַרף מען פאָהרען. האָב איך מיך אַוועקגעזעצט אויף איין אייזערנער טומבע רייטענדיג און קוק נאָר אין הימעל אַריין.

איך ווייס ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואַסער? אָט איז עס, דאַכט זיך, הימעל, און אָט איז דאָס וואַסער, און אָט איז דאָס שוין ווידער הימעל. און די וואַסערשטוב מיט אַלע

מענטשען און מיט אַלע זאַכען הויבט זיך אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען — קיין אַמעריקע!

האָב איך אָבער פיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאָז מיך באַטראַכטען די וואַסערשטוב פון אַלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אָנגעטהאָן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַ־דיענען אונז. זיי הייסען דאָ אַ מאָדנעם נאָמען. „סטיו־וואַרטס" רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען אַרום אין גרויסע בעקענס כל׳ערליי מינים עסענוואַרג און פלעשלעך מיט משקה און סיפאָנעס מיט זעלצערוואַסער און מיט לימענאַדע.

איך האָב ליעב לימענאַדע דאָס חיות! אין לאָנדאָן האָב איך מיך באַקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופט מען דאָס „לעמאָנעייד". האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאַכט מיט זייער לשון. אַז פייף איז ביי זיי פינף, אַ קאָפּיקע איז אַ פעני, טיימעס איז צייט און לימענאַדע איז גאָר „לעמאָנעייד" — מעג עס ניט ברענען אויפ׳ן פייער?

אַזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאַדע, לאָז זיין לעמאָנעייד, אַבי ס׳איז גוט. ס׳איז זיס און סע שטשיפּעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאַרף דערפאַר צאָהלען. און צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאַסירער) קיין בעלן ניט. ער זאָגט, אַז אַ שיפסקאַרטע איז שוין מיט אַלע־מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אַלסדינג.

אַך, וואָס פאַר איין עסען, וואָס פאַר אַ טרינקען מע גיט אונז דאָ! דריי מאָל אַ טאָג. פיער מאָל אַ טאָג. פינף מאָל אַ טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דאָ „פּעטעיטעס".

איך זעה אָבער, איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט עס „פּעטעי־טעס". וואָס איז דאָס? און מיט וואָס עסט מען דאָס?

עסען עסט מען דאָס מיט ברויט און מיט געבראָטענעם הע־רינג, און אַ טעם האָט דאָס פון קאַרטאָפּלעס.

דאָס הייסט, ס'איז טאַקי אונזערע קאַרטאָפּלעס, נאָר דאָ הייסט עס „פּעטעיטעס".

מיין שוועגערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס אונזערע קאַרטאָפּלעס זענען בעסער און זיסער און געשמאַ־קער. נאָר ווער האָרכט זי, וואָס זי זאָגט? אפנים, ס'איז דען פאַרהאַן אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפעלען?

איך האָב מורא, אַז זי וועט קומען קיין אַמעריקע, זאָל איהר אַמעריקע חלילה אויך ניט געפעלען.

וואָס דאַרפט איהר מעהר — אַז אפילו די וואַסערשטוב, וואָס מיר פאָהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך אַ חסרון. איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אונזער לייזער'ען אין בויד איז בעסער! דאָרטען, זאָגט זי, אַז מע פאָהרט, פאָהרט מען. און דאָ שלעפּט מען זיך און מע שלעפּט זיך און סע נודעט ארוים די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי שוין אוועקגעגעבען!...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם ערשטען טאָג פון אונזער נסיעה אויפ'ן ים. ס'איז געווען אַ שטורעמווינט און ס'האָט געוואָרפען אונזער וואַסערשטוב העכער הייזער. איז אונז אַלעמען געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אַ סך האָבען טאַקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען במעט ווי געשטאָרבענע. טייבעל, פיני'ס ווייב, האָט מען גע־ראַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

זיך דעם טוידט. מיין ברודער אליהו איז געלעגען מיט'ן פּנים אַראָפּ און געוויינט, ווי אַ קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אַזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס'איז איהר פאַרגאַנגען אַזעלכס, אַז זי האָט שוין גאָר פאַרגעסען, וואוהין זי פאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאַל האָט זי אוועקגע־געבען!...

נאָר איין פּיני האָט זיך געהאַלטען ווי אַ קאָזאַק. ער איז אַרומגעלאָפען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די ברילען אַרויף. איין הויז אַראָפּ, איין הויז פאַרקאַטשעט. דאָס האַלזטיכעל איז פאַרפאָהרען ווייס איך וואוהין. ער האָט אַרומ־געשפּאַנט הין און צוריק איבער'ן צווישענדעק און האָט געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, גערעדט, געשאָטען מיט ווערטער: בהמות! פערד! אָכסען! ווייסען ניט, אַז ס'איז דאָ אַ „זאַקאָן פּריראָדע"! אַז וויבאַלד עס וואַרפט מיך אַהער — דאַרף איך מיך נעמען אַהין. און אַז עס וואַרפט מיך אַהין — דאַרף איך מיך נעמען אַהער. דאָס איז דאָך אַ זאַקאָן פּריראָדע!...

אַ מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני'ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו, און ס'זאָל מיר אַזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם אַראָפּגע־האַפּט מיט'ן בלייערעל אויף פּאַפּיער מיט די הויזען און מיט די ברילען, ווי ער שפּאַנט אַרום און שרייט „זאַקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט.

פּיני האָט אַזוי לאַנג גע'טענה'ט „זאַקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף אַ זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאַקאָן פּריראָדע", וואָס אַלע...

דערנאָך, אַז ס'איז געוואָרען שטילער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אַלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט גערעדט פון „זאַקאָן פּריראָדע".

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אז נאָר ביי אונז אין צווישענדרעק איז אַ וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז אַחוץ אונז, עמיגראַנ־טען, פאָהרען אויף דער וואסערשטוב נאָך אַ סך, אַ סך מענטשען.

צום מיינסטען פריצים, שררות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעס!

פון זייערטוועגען איז פאַרהאַן ביי אונז אין וואסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעס" הייסען דאָ די דאָזיגע שטיב־לעך. איטליכער אין אַ באַזונדער שטיבעלע.

אַ רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאיינעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענדרעק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן איינס מיט דאָס אנדערע, מוזען זיי ארויסקריכען פון זייערע נאָרעס און אַרויפדראַפּען זיך העט־העט אויף טרעפּ ארויף. און דאָרט איז פאַרהאַן אַזאַ זאַל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע מיליאָנשטשיקעס אינאיינעם און מע רעדט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, וואָס עסען זיי? אויך „פּעטעיטעס" מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט אַ בעלן געווען אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געווען, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געוויס זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געווען דאָרטען — לאָזט מען מיך ניט.

אַ ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר גענומען אַ האַנט תקיעת־כף באַלד ווי מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף, אז איך וועל ניט אָפּטרעטען פון איהר אויף אַ האָר. און אַ ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאָמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך אָהן איין אויהער. דאָס הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּ־רייסען, דעם אנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אנט־ווערפּען און אין לאָנדאָן, אז ער מאַכט מיך פאַר א קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פלעגט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט א מאָל געוואָרען ווייך, ווי פּוטער. איך וויים אפילו פאַר וואָס. ער האָט אלץ מורא געהאַט פאַר דער מאַמע'ס אויגען. מאַמער לאָזט מען זי ניט אַרויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פאָהרען קיין אַמעריקע.

האָט גאָט געטהאָן א נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע־לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אריין. פאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופּט, זי זאָל שוין גיכער אַרויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פּעקלעך. פאַר פריידן האָט זי זיך דערנאָכדעם אזש צעוויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו נאָכדעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסט דו באַדאַרפט פאַרגיסען אזוי פיעל טרערען?

ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואַנען ווייסט דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מיינע טרערען?

און זי וויינט שוין ווידער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון־קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיו־וואַרטס" זאָלען ניט פאַר־שטעהן:

— וויש אוים די עינים, וואָרום איידער מיר הלכ'ענען אריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאַזאד...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט ליידען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

זאגט איהר אליהו:

— פרה אדומה.

פרעגט איהם ברכה:

— וואס הייסט דאס?

מישט זיך שוין אריין אונזער חבר פיני און פארטייטשט איהר די ווערטער „פרה אדומה״:

— אז דער מאן איז א פרא אדם, איז דאס ווייב א פרה אדומה.

ענטפערט איהם אפ ברכה:

— מע דארף ניט האבען קיין גרעסערען פרא אדם, ווי דו ביזט.

פארדריסט עס פיני׳ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א זאג גלאט אזוי אין דער וועלט אריין:

— נאט האט ניט געהאט וואס צו טהון, איז ער געגאנגען און האט דעם גאנצען שכל מיט דער גאנצער חכמה אוועקגע־שענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.

מאהלט אייך, טייבעל וואלט זיך ניט גענארט פון מיין שווע־גערין ברכה פאר אזא שטאכווארט. האט זיך געטראפען א נס. ווען איהר הערען, וואס אין א וואסערשטוב קאן זיך פארלויפען.

ט.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אויס, וואכסט־אויס, ווי פונ׳ם ים ארויס — טרעפט ווער? — נחמן דער סטאלער.

איהר דארפט איהם געדענקען. דאס איז דאך טאקי דער נחמן מיט׳ן רויטען נאגעל פון לאק, וואס האט געהאט אוועקגע־קויפט ביי אונז אמאל די גלעזערנע שאפע, בעת דער טאטע, עליו השלום, איז געלעגען קראנק און ס׳איז ניט געווען, מיט וואס איהם צו ראטעווען.

נחמן איז געקומען דעמאלט מיט זיינע צוויי בנים, קאפעל און מענדעל, ארויסגעטראגען די שאפע און צעבראכען דאס גלאז.

דערזעהן א באקאנטען אידען, פון איין שטאדט, האבען מיר זיך אלע א לאז געגעבען צו איהם:

— רב נחמן! ס'איז איהר?

— ווער דען?

— איהר אויך דא?

— פאר וואס נים?

— אויך קיין אמעריקע?

— איך בין דען קיין איד נים?

— וואוהין — קיין נעיארק?

— וואוהין דען?

און ס'איז אוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאמי־טעט, און פונ'ם אויגען־דאקטאר, און דער עיקר פון אונזער שטאדט און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באקאנטע. וואס מאכט דער? וואס מאכט יענער? ווער איז געבליבען אין דער היים און ווער איז ארויסגעפאהרען קיין אמעריקע?

לאזט זיך אויס, אז ארויסגעפאהרען זענען אהין כמעט אלע. אך, ווי פריילין עס דארף איצט זיין אין אמעריקע! מיר'ן קומען צו פאהרען, וועלען מיר טרעפען טויזענטער באקאנטע — די גאנצע שטאדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראבע, מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער, מיט איהר גאנצער חאליאסטרע, און מיין חבר הערשעל, אט דער, וואס מע רופט איהם „ושתי”. אלע וועלען אונז פאהרען אקעגען. אלע וועלען אונז אפגעבען שלום־עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואויל און פריילין.

ווי דערלעבט מען דאס שוין! וויפיעל דארף עס נאך גע־דויערען? וויפיעל טעג הארפען מיר נאך זיין דא, אין דער וואסערשטוב?

ווענמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האט ער פיינט, אז מע דולט איהם מיט אזעלכע זאכען. ער קאן אייך ארפלאזען א פאטש, אז איהר זאלט זיך באוואשען!

פרעגען ביי אונזער חבר פיני'ן? — האָט ער אַ טבע: אָדער ער ענטפערט אייך מיט אַ שנעל אין ליפּ, אָדער מיט אַ ווערטעל:

— אַז דו וועסט אַלסדינג וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען.

אָדער:

— מ'עט אַזוי לאַנג פאָהרען און פאָהרען, ביז מ'עט קומען צו פאָהרען.

אָדער:

— זייַ רוהיג. מ'עט דיר שיקען זאָגען דורכ'ן שילאָטען־שמש.

אָדער גאָר:

— וויש אָפּ די נאָז...

איכ'ל בעסער פרעגען ביי דער מאַמען.

געה איך צו צו דער מאַמען — וויינט זי! וואָס איז די מעשה? — נחמן דער סטאָלער האָט איהר דערצעהלט, אַז ענטעל איז געשטאָרבען.

דאָס איז אונזערע אַ שכנה, און טאָקי אַ שטיקעל אייגענע. מחותנ'עשאַפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַט אַ שוועסטער, איטע־מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. איז דאָס איהרע אַ שנור. אַ געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר מאַן געהאַט גע'גט זיך און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט. דוקא פאַר איין אַלמן, און דוקא גוט געטראָפען. אָהן קינדער. דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק: זי צינדט אָן אַ לעמפּעל, פּלאַצט דאָס גלעזעל. חאַפּט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי זיך איבער און לאָזט־אַרויס דאָס לעמפּעל. גיסט זיך אויס דער קאַרעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן ברענען. נעם זשע און וואַרף אַראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט זי אַרויס אין דרויסען און מאַכט אַ גוואַלד, צעלאָזט זיך דאָס קליידעל און עס צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטאַרקער. וויל מען זי ראַטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

„אידען, ראַטעוועט!" ברענט זי ווי אַ ליכט. געוואָרען שוואַרץ, ווי אַ האָלעוועשקע. דריי טעג מיט דריי נעכט געמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאָג געשטאָרבען.

י.

— ברוך דיין אמת! ווער בעט אייך איהר זאָלט דער־צעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאמע זאָל האָבען וואָס צו באַוויינען און אויסוויינען דאָס לעצטע ביסעל אויגען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאַלט־אָן אויפ'ן סטאָלער. פאַרענטפערט זיך דער סטאָלער, אַז ערשטענס, וועלען מיר אַלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך־המות ניט אויס־דרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאַהאַלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באַשערט, וועט ער איהם אפילו אין אמעריקע אויך טרעפען, ווי מיר האָבען געזאָגט היינטיגען ראש־השנה אינ'ם ונתנה־תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען געוואָרען אַ מגיד, וואָס איהר האָט זיך אוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, דאַכט זיך, געווען אמאָל אַ איד אַ סטאָלער.

— געוועזען אין דער היים אַ סטאָלער, און מיט סטאָלעריי וועל איך זיך פאַרנעמען אין אמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאַנט פּלוצים אינ'ם ונתנה־תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפּיס היינט עשרת־ימי־תשובה אויף דער גאַנצער וועלט!...

שאַט! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז מיר האָבען זיך אויפ־געזעצט אויפ'ן שיף באַלד נאָך ראש־השנה, און אַז מיר האָבען איצט עשרת־ימי־תשובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באַלד יום־כפור.

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום־כפור אַט דאָ, אין דער וואסערשטוב? אַט דאָ וועלען מיר שלאָגען כפרות? אַט דאָ וועלען מיר זיך פארפאסטען און אָפּפאסטען? אַט דאָ וועלען מיר דאוונען? זיך שלאָגען על־חטא? און וואו וועלען מיר נעמען א חזן? איין עמוד? א ספר־תורה? און אַ שופר אויפ'ן לעצטען בלאָז? און חלש־טראָפּענס? און נאָך און נאָך א סך אזעלכע זאכען, וואָס מע קאָן זיך אָהן דעם יום־כפור ניט באַגעהן?

אין וואסערשטוב יום־כפור?

יום־כפור אויפ'ן וואסער?!...